

ŽELEZAR

TEDNIK — GLASILO DELOVNEGA KOLEKTIVA SZ ŽELEZARNE JESENICE

JESENICE, DNE 27. NOVEMBRA 1975

ŠTEVILKA: 47. LETO: XVII

Železar izhaja od 1. decembra 1951 kot mesečna revija, od 15. aprila 1959 kot štirinajstdnevnik in od 1. januarja 1962 kot tednik. Glavni in odgovorni urednik Joža Varl — Naslov: Uredništvo Železarja, SZ — Železarna Jesenice. Številki internih telefonov: urednik 483, administracija 484. Tisk: GP Gorenjski tisk, Kranj. Oproščen prometnega davka po pristojnem mnenju štev.: 421/1-72

POGOVOR O SAMOUPRAVLJANJU

V SRCU VEČINA DELAVCEV SAMOUPRAVLJALCEV

Ob obletnici rojstva nove Jugoslavije se je uredništvo odločilo za razgovor za okroglo mizo o doseženih rezultatih v dosedanjem razvoju samoupravljanja v železarni in bodočih prizadevanjih na tem področju. Vabili so se odzvali: Alojz Kalan, predsednik delavskega sveta Železarne, Jože Osvold, predsednik DS TOZD Talilnice, Ivan Sušnik, predsednik DS TOZD Hladna predelava, Anton Pintar, predsednik DS TOZD VET, Jože Vilman, član skupine delegatov zbora združenega dela SOB Jesenice — TOZD Valjarne, Bogdan Marinkovski, vodja samoupravne delovne skupine žičarna II, Anton Zupan, vodja SDS valjarna profilov, Rado Golba, vodja SDS aglomeracija in Vinko Rotar, vodja SDS — vodstvo VET.

UREDNIŠTVO: V 25 letih delavskega samoupravljanja smo v železarni dosegli velik razvoj, mnogokje smo bili pobudniki in prvi izvajalci novih oblik in vsebin samoupravnega delovanja, ki so jih kasneje prevzeli v samoupravno prakso številne delovne organizacije v Sloveniji in Jugoslaviji. Med te sodijo samoupravne delovne skupine, kot oblike sestajanja zborov delavcev in v bistvu najbolj neposredne oblike sodelovanja vseh delavcev v samoupravnem dogajanju in odločanju, nadalje nekaj posebnosti v samoupravnem informiranju in komuniciranju ter usposabljanju samoupravnih delov-

nih skupin in podobno. Kako vi, udeleženci tega razgovora in aktivni delavci v samoupravnih organih in druž-

benopolitičnih organizacijah, gledate na prehojeno pot in o tem, kam bi morali še bolj usmeriti naša bodoča prizadevanja.

LOJZE KALAN: Letos, ko praznujemo 30-letnico naše osvoboditve in 25-letnico delavskega samoupravljanja, je tudi primeren čas, da ocenjujemo prehojeno pot in dosežene rezultate. Kljub številnim slabostim in odstopanjem, ki niso tuja ali so še bolj prisotna tudi v drugačnih družbenih ureditvah, za

(Nadaljevanje na 7. strani)

NOVE TOZD IN NJIHOVO POVEZOVANJE

V prejšnji številki Železarja ste lahko prebrali predlog samoupravnih organov, prek katerih bomo uresničevali samoupravne pravice v novih temeljnih organizacijah in železarni kot celoti, tokrat pa si še ogledimo, kako bomo posegali v odločitve tudi izven železarne.

Najbrž vemo vsi — ne samo naši delegati — da smo lansko leto volili v vsaki temeljni organizaciji svojo delegacijo za zbor združenega dela občinske skupščine in skupščine samoupravnih interesnih skupnosti, prav tako pa tudi delegate za krajevne skupnosti, v katerih se pojavljajo naši delavci kot občani.

S spremenjeno organizacijo sedanjih temeljnih organizacij se število delegatskih mest, ki jih ima celotna železarna v omenjenih zborskih, ne bo spremenilo, saj so bile skupščine oblikovane za štiri leta. Vsekakor pa bo prišlo do bistvenih sprememb znotraj železar-

(Nadaljevanje na 3. strani)

DELOVNI POGOJI IN VARSTVO PRI DELU V ŽELEZARNI

V prvi polovici decembra bo na konferenci osnovnih organizacij sindikata Železarne obravnavana naslovna problematika. Ker to vprašanje sodi v širši interes delavcev, bomo v našem glasilu v dveh nadaljevanjih objavili gradivo, ki bo predloženo na konferenco.

Delovni pogoji in varstvo pri delu so sestavni del procesa družbene reprodukcije. Spadajo med bistvene elemente življenjskega standarda, saj močno opredeljujejo in pogojujejo položaj ter s tem ravnanje in obnašanje delovnih ljudi v procesu proizvodnje in gospodarjenja. Delovni pogoji kot objektivno stanje, varstvo pri delu pa kot kompleks dejavnosti za doseganje boljših delovnih pogojev sta področja, na katerih moramo biti vsi angažirani, predvsem zaradi težkih družbeno ekonomskih in socialnih posledic. Poleg obveznosti, ki jih pozitivni zakonski predpisi nalagajo organizacijam združenega dela, strokovnim službam in posameznim strokovnim in odgovornim osebam ter samoupravnim organom na tem področju, imajo tudi družbenopolitične organizacije v svoji dejavnosti začitane programe in naloge iz tega področja.

Preden preidemo na obravnavanje stanja delovnih pogojev in varstva pri delu v železarni Jesenice je prav, da omenimo nekatere resolucije in dokumente, v katerih so vsebovana priporočila, zaključki in smernice organizacijam združenega dela, družbenopolitičnim organizacijam in drugim strokovnim in pooblaščenim institucijam za izboljšavo delovnih pogojev, varovanje delovne sposobnosti in varstva delavca pri delu.

V resoluciji o aktualnih političnih nalogah drugega kongresa samouprav-

ljavcev Jugoslavije 1971. leta je med drugim poudarjeno tudi:

(Nadaljevanje na 3. strani)

Vsem delovnim ljudem in občanom ob 29. novembru, dnevu republike iskreno čestitamo in želimo čimveč osebnega zadovoljstva in delovnih uspehov.

Sodelavec pri rezanju bram

SODELAVCI V KOVINOLIVARNI IN JEKLOVLEKU IZPOLNILI LETNI PLAN

V torek, 25. novembra so sodelavci oddelka kovinolarne v obratu livarna izpolnili letni plan v višini 60 ton.

Letni proizvodni načrt so izpolnili v sredo 26. novembra tudi sodelavci v obratu jeklovlek, ko so izdelali 20.200 ton planirane proizvodnje.

Sodelavcem iz kovinolarne in jeklovleka k izpolnitvi proizvodnega načrta iskreno čestitamo z željo, da bi tako uspešno nadaljevali pri izpolnjevanju planskih nalog tudi v letu 1976.

To je najlepše darilo sodelavcev iz kovinolarne in jeklovleka prazniku republike.

POZDRAV REPUBLIKI

V soboto, 29. novembra, bomo čestitali REPUBLIKI k njenemu dvaintridesetemu rojstnemu dnevu. Pred dvaintridesetimi leti, 29. novembra, se je rodila REPUBLIKA na drugem zasedanju AVNOJ, ki sta skupaj z Nacionalnim komitejem osvoboditve Jugoslavije, postala začasna organa vrhovne ljudske oblasti in AVNOJ, vrhovno zakonodajno in izvršno narodno predstavniško telo Jugoslavije. Rodila se je nova, Socialistična federativna republika Jugoslavija, skupnost enakopravnih, bratskih in v enotnost strnjenih jugoslovanskih narodov in narodnosti. To je bil veliki dan za vse jugoslovanske narode in narodnosti.

Dvaintrideset let ni dolga doba, toda Jugoslavija je v tem času naredila tak razvojni korak, za katerega rabijo drugi sto in več sto let. To je bilo mogoče pri nas, v deželi, kjer so se leta 1941 delavci, kmetje in delovna inteligenca ter vsi napredni ljudje, pod vodstvom Komunistične partije, odločili za oborožen odpor proti okupatorju in za socialistično revolucijo, da zrušijo stari družbeni red, ki je slonel na izkoriščanju, političnem zatiranju in nacionalni neenakopravnosti. Odločili, da zgradijo družbo, v kateri bosta človek in njegovo delo osvobodena izkoriščanja in samovolje in v kateri bodo ustvarjeni pogoji za svoboden in vsestranski razvoj jugoslovanskih narodov in narodnosti.

Tak razvoj je bil mogoč, ker so bili tako v boju in revoluciji, kakor v obnovi in izgradnji ter ustvarjanju jugoslovanskega samoupravnega socializma, neločljivo povezani vsi jugoslovanski narodi in narodnosti. To so tiste dragocene moralno politične vrednote, ki so nam omogočile tak razvoj in ki nam zagotavljajo, da bomo uspešni tudi pri premagovanju vseh spremljajočih težav in pri nadaljnji izgradnji samoupravnega socializma. Le tako združen in neločljivo povezan bomo kos tudi vsem poskusom, pa naj prihajajo od koderkoli, da bi zavirali naš samoupravni socialistični razvoj ali ki bi poslušali vnašati nemir in kaliti v borbi in revoluciji zgrajeno bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti.

Ze v narodnoosvobodilni borbi, z nastajanjem prvih narodnoosvobodilnih odborov na osvobojenem ozemlju, se je pri nas začelo samoupravljanje. Sredi zaslužnjene Evrope, sredi krvavih borb, so na osvobojenih ozemljih narodnoosvobodilni odbori, kot organi množičnega narodnoosvobodilnega gibanja, prevzeli v upravljanje tovarne in delavnice, da bi kar najbolje služili narodnoosvobodilnemu gibanju in dokončni osvoboditvi Jugoslavije. Po osvoboditvi so zaradi objektivnih vzrokov in težav te samoupravne izkušnje za nekaj časa zamenjale bolj centralistične oblike upravljanja, dokler se leta 1950, to je pred 25 leti ni začela zmagovala pot razvoja samoupravnega socializma.

Razumljivo je, da tudi samoupravni socialistični razvoj ni brez protislovij in konfliktov med interesi v družbeni strukturi, ki pa jih zaradi samoupravnega demokratičnega sistema odnosov, večji del ljudi sami urejajo. Tak razvoj je posledica objektivne zakonitosti razvoja in za tak razvoj se je zaveščno opredelila naša socialistična družba.

Vse to pa so bile tiste gonilne sile, ki so pogojevale v tih letih tak ogromen razvoj. V tem razvoju se je oblikovala tudi zavest o splošni ljudski obrambi in družbeni samozasčit, o varstvu vsega pridobljenega v socialistični revoluciji.

Ko praznujemo obletnico rojstva REPUBLIKE, se veselimo vseh naših razvojnih uspehov, ker so pogojeni s tem rojstvom. Republika rojena v ognju in viharju, se je v 32 letih razcvetela v ugledno državo svobodnih in enakopravnih ter v bratstvo povezanih jugoslovanskih narodov in narodnosti.

KLJUB NEKATERIM KASNITVAM GRADNJA HLADNE VALJARNE DOBRO NAPREDUJE

Običajno je, da delovni ljudje ob prazniku republike, poleg praznovanja, pregledujejo tudi dosežene delovne uspehe. Ob tem prazniku se običajno zaključujejo pomembnejše akcije in gradnje, pričnjenja z novo proizvodnjo, itd. V železarni ob letošnjem prazniku ne bomo pričeli z obratovanjem novih naprav, kljub temu pa ob obletnici rojstva nove Jugoslavije lahko s ponosom gledamo na izvršeno delo na raznih področjih v temeljnih organizacijah združenega dela in v železarni. In eno od teh področij je izgradnja hladne valjarne na Beli. Pri tem projektu si doslej nismo postavljali posebnih mejnikov, za njega velja edino terminski plan z dokončano izgradnjo v drugi polovici leta 1976 in s proizvodnjo 21.000 ton hladno valjanih travkov.

Pri projektu hladne valjarne je težko v krajšem sestavku opisati vsa dela in objekte, ki so bili zgrajeni in ki so še v gradnji. Težko je tudi podrobneje posegati na vsa obsežna področja del, ki še potekajo na projektu. Zato bi morali projekt predstaviti bolj natančno, kar smo v našem glasilu v preteklosti že nekajkrat naredili. Zato bomo poskušali v odstotkih prikazati izvršena dela in skupaj s tem oceniti pomembnost in obseg del v odnosu na celotno izgradnjo.

Od pričetka del je preteklo 22 mesecev, kar predstavlja približno 70 % časa namenjenega izgradnji hladne valjarne. Ta čas je bil izkoriščen sorazmerno dobro, kljub mnogim težavam, ki so se pojavljale.

Pripravljalna dela za projekt hladne valjarne: prestatitev ceste Jesenice—Ljubljana, potoka Javornik, energetskih vodov in priprava platoja za hale, so potekala z nekaterimi kasnitvami v redu in so izvršena skoraj 100 %. Nerešena so le nekatera dela na cesti, kot je še nezgrajeno avtobusno postajališče, pločnik čez potok Javornik in neurejeno cestišče z odtokom na mostu,

zaradi slabega in neodgovornega dela izvajalca, to je cestnega podjetja Kranj in investitorja republiške skupnosti za ceste Ljubljana.

Najvažnejši del projekta v prvem delu je bila izgradnja hal. Dokončane so približno 97 %, pri tem je jekleni del hal praktično gotov, prekritja in fasade pa so tik pred zaključnimi deli, instalacije pa so gotove 80 %. Pri tem delu je bilo izredno mnogo težav in tudi zamude so občutne. Tako bi morale biti hale z instalacijami gotove že v sredini letošnjega leta, kar predstavlja zamudo skoraj šestih mesecev. Krivdo za to nosijo v veliki meri izvajalci, delno pa tudi železarna pri izdelavi materiala. Premik pri dokončanju hal je pospešil tudi delen premik v terminskem planu pri drugih delih. Vzporedno z izgradnjo hal, so bili montirani tudi žerjavi in so 100 % izgotovljeni.

Naslednji izredno pomemben del projekta hladne valjarne, je bilo projektiranje temeljev in instalacij za proizvodne in pomožne naprave. Delo je opravljeno že čez 90 odstotkov. Tudi na tem področju se je pojavila vrsta

(Nadaljevanje na 2. str.)

METALURGIJA V SODELOVANJU Z DEŽELAMI SEV

Dežele SEV zajemajo zelo obsežno in pomembno gospodarsko področje. Poleg rednih članic tega velikega kompleksa se pojavljajo tudi članice — opazovalci in pridružene članice. Med slednje sodi zaradi svoje načelne neuvrščene politike tudi SFRJ.

Delo te organizacije na specifičnem področju črne metalurgije, je zaradi svojih mnogostranskih učinkov zelo pomembno za gospodarski razvoj posamezne dežele. Njen pomen je na določeni stopnji industrijskega razvoja celo generator napredka, če je panoga dovolj razvita, oziroma velika zavora, če je ta industrijska veza v zaostanku. Izredno pomembna pa je ta veza za politično in ekonomsko samostojnost posamezne dežele.

Članice SEV imajo veliko letno proizvodnjo najvažnejših surovin. Tako nakopljejo 22 mio ton železne rude z 51—53 % železa, proizvedejo 125 mio ton grodlja in 190 mio ton surovega jekla.

S tem se te dežele s 365 milijoni prebivalcev s specifično potrošnjo 520 kg surovega jekla na prebivalca uvrščajo v sam svetovni vrh. Njihov delež v svetovni proizvodnji surovega jekla

(Nadaljevanje na 2. strani)

KLJUB NEKATERIM . . .

Nadaljevanje s 1. str.)

čezav: od občutne zakasnitve prejema dokumentacije od tujih dobaviteljev opreme, kot je bila pogodbeno določena, do včasih slabega dela domačih projektantov in pomanjkljive koordinacije z naše strani. Kljub temu lahko ocenjujemo, da je bilo predvsem delo domačih projektantov v okoliščinah kot o bile, dobro.

V tesni povezanosti s projektiranjem, e bila izdelava temeljev za proizvodne naprave. Tako ocenjujemo, da so izotavljeni okoli 60 %. Izdelani so temelji za Sendzimir ogrođje, dresirno ogrođje, previjalno linijo, zvonaste peči, linijo za pripravo travkov in transporter. Vse te naprave so nujno potrebne za planirano proizvodnjo v letu 1976. Od ostalih nujnih naprav je temelj arilno-lužilne linije za mehke trakove izdelan šele 35 %, kar predstavlja trenutno najbolj kritično točko v celotnem planu izgradnje. Prav pri tem temelju so najbolj prišle do izraza že našteje težave pri projektiranju. Vsi stali temelji so vezani na naprave, ki niso potrebne za planirano proizvodnjo hladno valjanih travkov iz mehkega jela v prihodnjem letu in so tako tudi nanj kritične.

Pogodbenih obvez se tudi dobavitelji niso držali tako pri dokumentaciji, kot pri dobavi opreme. Tako je bila doslej predvidena dobava 95 %, izvršena le 80 %. Pri tem manjka nekaj ake opreme, ki močno ovira potek nontaže.

Osnovna aktivnost, v zadnjem delu zgradnje hladne valjarne, je montaža roizvodnih naprav. Ta je izvršena prilžno deset odstotno. Pri tem je groa strojna montaža dokončana na endzimir ogrođju, dresirnem ogrođju a previjalni liniji. Na teh napravah

poteka montaža strojnih inštalacij, pričenjajo pa se tudi elektro inštalacije. Na ostalih napravah, kjer so gotovi temelji, tečejo priprave za pričetek montaže. Zaradi že preje navedenih težav in zamud, tudi montaža na kritičnih napravah kasni za dva do tri mesece po terminskem planu.

Ni manj pomembne kot proizvodne naprave, so tudi pomožne. Med te sodijo: regeneracija in nevtralizacija kislin, vodikarna, transformatorske postaje in ostale energetske naprave, potrebne za obratovanje proizvodnih naprav. Dela na njih potekajo različno dobro. Gradbeno dela so zaključena približno 85 %, dobava in montaža opreme pa je zaključena približno 70 %.

Kakor je bralcem znano, je izgradnja bivalnice monterjev na Koroški Beli

ter garderobe in pisarne, praktično zaključena, dočim so prostori za RTA in OTK šele v začetni fazi gradnje. Omeniti velja tudi ceste, ki so zaključene 75 % in železniški tiri, ki so končani 55 %.

Tako je trenutno stanje pri izgradnji projekta hladne valjarne. Kljub nekaterim težavam lahko zaključimo, da je bilo dosedanje delo dobro. K temu je pripomogel bolj pripravljen pristop k projektu že v fazi investicijskega programiranja, boljša organizacija vodenja projekta, predvsem pa vključitev lastnih kadrov, ki so doprinesli največji delež k uspehu. Dosedanji uspeh na izgradnji hladne valjarne, je naše darilo letošnjemu prazniku republike, ki nas pa obenem obvezuje, da bomo ob letu že izpolnjevali sprejete proizvodne planske obveze.

METALURGIJA

(Nadaljevanje s 1. str.)

710 mio ton znaša 190 mio ton ali 26,8 odstotka. Za jugoslovansko črno metalurgijo, ki proizvede specifično na enega prebivalca le 141 kg, je sodelovanje v SEV vsekakor spodbuda za nadaljnjo rast njene proizvodnje.

Tako pomembna gospodarska veja ima tudi ustrezen položaj v organizaciji SEV. Problemi in naloge se rešujejo v posebni sekciji, ki ima svojo strokovno službo. Komisija zaseda dvakrat letno, sejam pa prisostvujejo predstavniki posameznih dežel odgovorni za to področje, običajno na ministrski ravni. Letos je bilo že 45. zasedanje, v lanskem letu pa je organizacija SEV slavila 25-letnico obstoja.

KAKO JE S PRIPOJITVIJO DELOVNE ORGANIZACIJE MONTER IN KOVINOSERVIS

Delavci so se na zborih delavcev TOZD in DSSS odločili, da se delovni organizaciji MONTER Dravograd in KOVINOSERVIS Jesenice pripojit k železarni Jesenice in se organizirata kot temeljni organizaciji združenega dela. Za takšno odločitev se je v Železarni izreklo več kot polovica vseh delavcev ali konkretno 64 %. Delavci v delovni organizaciji MONTER Dravograd so se z referendumom, dne 15. avgusta 1975 odločili, da se pripojit k železarni Jesenice, kar so z referendumom, 18. novembra 1975 potrdili tudi delavci KOVINOSERVISA. S tem je podana osnova, da se ti dve delovni organizaciji registrirata v sodnem registru kot temeljni organizaciji združenega dela Železarne.

V razpravi o predlogu pripojitve so delavci na sestankih samoupravnih delovnih skupin zelo prizadeto obravnavali ta predlog in razumljivo imeli tudi svoje pripombe, stališča oziroma vprašanja. Poglejmo na kratko kakšne pripombe so delavci na sestankih samoupravnih delovnih skupin povedali oziroma kakšna stališča so zavzeli.

Bili so pomisleki glede pripojitve Monterja, nekateri so bili tudi proti pripojitvi, ker so menili, da je ta delovna organizacija na robu rentabilnosti, da so interesi v drugi oddaljeni občini, da se bodo sredstva prelivala tja, zlasti pri vlečni žici, ki bi jo s pridom prodajali domačemu podjetju Kovinarju. Nekateri so bili proti pripojitvi, ker so menili, da bi z obema delovnima organizacijama lahko tudi dolgoročno in uspešno poslovali brez pripojitve, nekateri pa zato, ker so menili, da bosta ti dve organizaciji poslovali v naše breme.

Proti pripojitvi Kovinoservisa so bili nekateri zlasti zato, ker je ta delovna organizacija pred časom Železarni odvzemala kvalificirane delavce, potem pa je prevzemala delo v Železarni, medtem ko so naši stroji stali neizkoriščeni. Nekateri pa so bili proti pripojitvi nasploh, zaradi slabih izkušenj v preteklosti, kot so: neuspeh s koštranjem pločevine (bela pločevina) v HVŽ, slabo plasiranje izdelkov HOP in podbojarne, slabe izkušnje z železnico in podobno. To jih navaja na to, da so pri pomembnejših odločitvah bolj previdni še posebej zaradi pomanjkanja osebne odgovornosti.

Nekatere samoupravne delovne skupine so imele tudi predloge in sicer: pri pripojitvi je treba precizirati način združevanja sredstev, način financiranja uslug, kadrovska vprašanja, za prodajo izdelkov bi bilo treba natančno definirati sistem dogovorjenih cen. Nekateri so predlagali, da bi tudi ti dve novi temeljni organizaciji združenega dela morali obravnavati kot vse ostale v Železarni, ker jim ni jasno kdo bo sicer pokrival izgubo, ki bi nastala v eni izmed teh TOZD zaradi slabega poslovanja.

Samoupravne delovne skupine pa so imele tudi vprašanja, zakaj se Monter ne pripoji k Železarni Store ali Ravne, kako bodo zagotovljene prednosti za obe delovni organizaciji, ali je napravljena analiza tržišča, investicijski programi za rekonstrukcijo in razširitev proizvodnje in ali so resnično zagotovljena sredstva za to. Vprašanja so bila tudi, kako bodo urejena področja, kot je varstvo pri delu, beneficiran delovni staž, invalidi, stanovanjska izgradnja in podobno.

Na pripombe in stališča, zlasti pa na vprašanja v nadaljevanju tega članka odgovarja pomočnik glavnega direktorja Ivo Arzenšek, ki je sodeloval pri sestavljanju predloga elaborata o družbeno ekonomski upravičenosti pripojitve teh dveh delovnih organizacij.

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje

ODGOVOR

Večina nejasnosti in dvomov, izrečenih v razpravi, bi lahko odpadlo, če bi nekoliko bolj poglobljeno obravnavali vsebino povzetka elaborata o pripojitvi, ki je bil posredovan v prilogi Železarnja, dne 2. oktobra 1975. Naj v pojasnilo navedemo samo nekatera dejstva, ki govorijo v prid povezovanja v gospodarstvu še posebno danes, ko postavljamo celo zahtevo ekonomske soodvisnosti na nivoju širših kompleksov takolimenovanih reprodukcijskih celot.

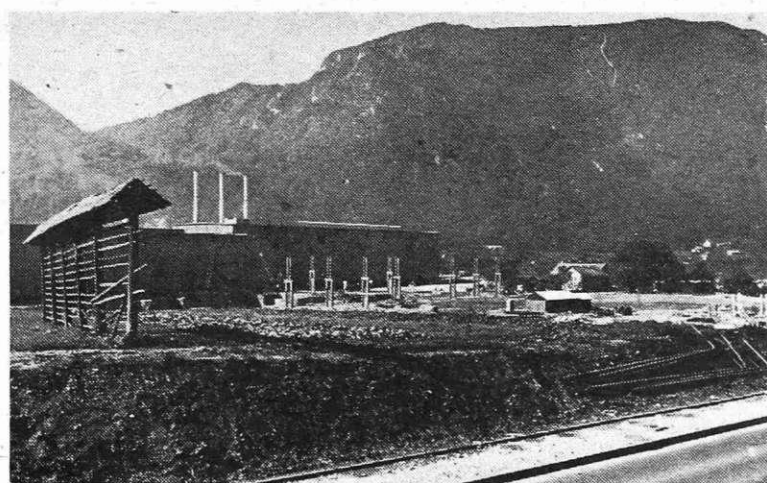
Ne smemo pozabiti tudi tega, da je izvršni svet Sob Jesenice s svojim sklepom že v letu 1974 zadolžil DO železarno Jesenice, da je nosilec razvoja kovinske predelave v občini Jesenice, kar je še posebno poudarjeno v srednjeročnem razvoju. Pri tem je tudi pomembna usmeritev Železarne v finalizacijo nekaterih svojih izdelkov, kar pomeni oplenjenje z dodatno fazo predelave ravno v povezavi z DO ali TOZD, katerih program je usklajen z razvojnim programom železarne Jesenice.

V konkretnem primeru gre v obeh pripojenih TOZD za finalizacijo pločevine in hladno oblikovanje profilov v nove proizvode, kar lahko smatramo kot tehnološki predelek in obogatitev strukture proizvodnega programa.

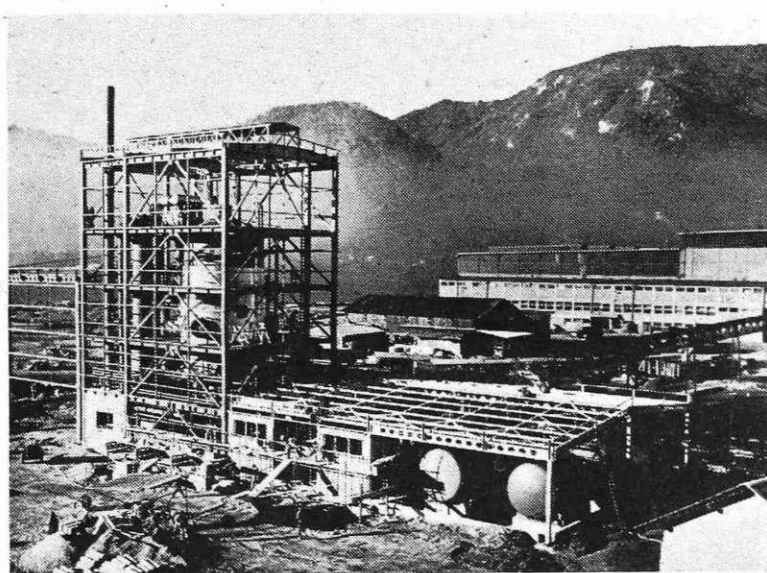
Tudi ekonomski in samoupravni odnosi so v elaboratu natančno opredeljeni, kar nam zagotavlja v povezanosti obojestransko boljše poslovne rezultate. Z nadaljnjim pojasnjevanjem vsem odgovornih tako v TOZD in DS Skupne službe, lahko v precejšnji meri odstranimo še vse tiste ev. dvome, ki govorijo proti takim in sličnim pripojitvam.

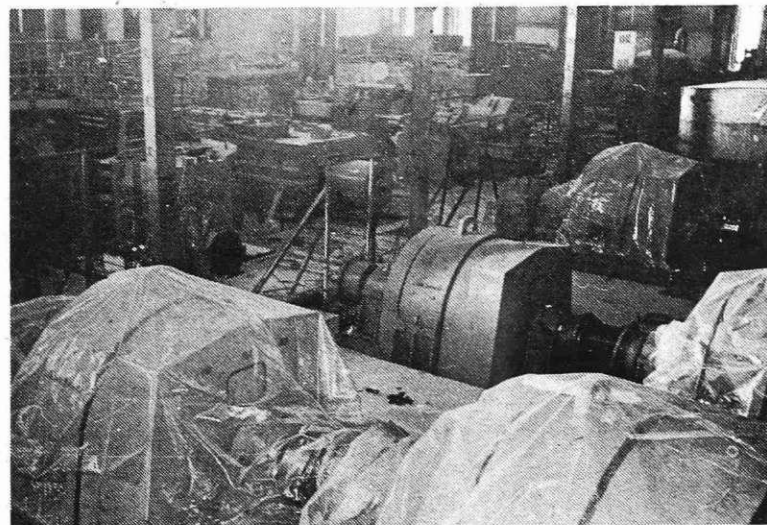
Tako smo začeli . . .

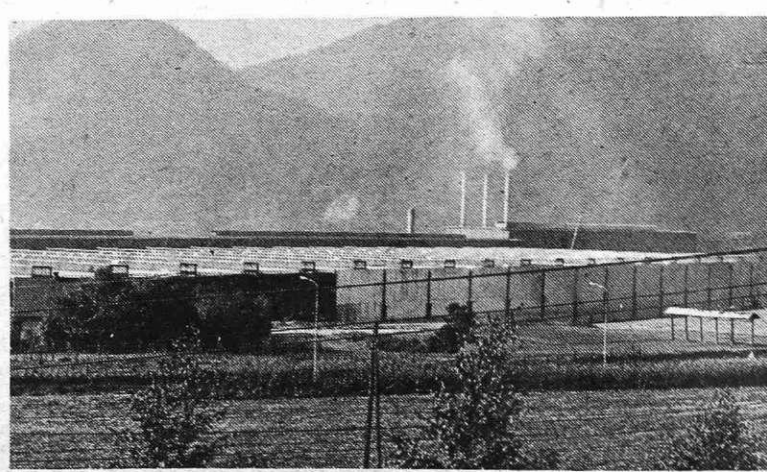
V septembru 1974 . . .

Vzporedno z gradnjo glavnih objektov, so potekale gradnje pomožnih ali vzporednih objektov

Postavljanje elektromotorjev na Sendzimir ogrođju

. . . in danes

Peter Kunc

DELOVNI POGOJI IN VARSTVO PRI DELU V ŽELEZARNI

(Nadaljevanje s 1. str.)

— Ustvarjanje ugodnih delovnih pogojev, krepitev in varovanje delovne sposobnosti in zagotavljanje učinkovitega varstva delavca pri delu predstavlja integralni del družbeno-ekonomskih odnosov, s katerimi delovni ljudje v združenem delu na samoupravni podlagi ustvarjajo svoje neposredne in trajne življenjske interese. Nedopustno je, da se varstvo pri delu obravnava le s humano-socialnega vidika ter kot obveznost izpolnjevanja zakonskih predpisov. Reševanje vprašanj varstva pri delu se mora reševati integralno s standardom in življenjskimi pogoji delavcev, kakor tudi s preventivnimi, zdravstvenimi, tehničnimi, izobraževalnimi in drugimi ukrepi.

— Za zaščito zdravja in delovne sposobnosti delavcev kot tudi za pospeševanje delovnih pogojev in humanizacije delovnega okolja, bodo delavci v organizacijah združenega dela s pravočasnim odkrivanjem vzrokov učinkovito ukrepali za preprečevanje poklicnih obolenj, obolenj v zvezi z delom, poškodb pri delu, prežgodne invalidnosti in drugih vidikov zmanjševanja delovne sposobnosti in fizične integritete delavcev.

— Nujno je potrebno preprečiti tendence, da se z izčrpavanjem delavcev v slabih delovnih pogojih, ustvarja konkurenčnost delovne organizacije in na tej osnovi posluje in zagotavlja dobiček. Zato je potrebno vsa prizadevanja usmerjati v iskanje ustreznih ukrepov, da podaljšamo delovno in življenjsko dobo delavca, obvarujemo in razvijamo njegove delovne sposobnosti in na tej osnovi dvigamo produktivnost dela, povečujemo narodni dohodek in razvoj materialne osnove družbe. To istočasno pomeni sistemsko odpravljanje vzrokov predčasnega zapuščanja delovnih mest oz. delovnega postopka zaradi prežgodne obolenosti in invalidnosti.

— V sistemu varstva pri delu mora biti vedno bolj prisotna preventivna dejavnost in medicina dela.

— Za ustvarjanje varnih in zdravih delovnih pogojev in učinkovito varstvo pri delu je potrebno pospešeno izobraževanje delavcev za varno opravljanje dela ter vključevanje izobraževanja o varstvu pri delu v programe šol in fakultet.

Posebno je treba omeniti, da je velika pozornost za reševanje vprašanj varstva pri delu poudarjena v resoluciji o nalogah ZKJ v socialni politiki sprejeti na 10. kongresu ZKJ, kjer je rečeno, da si mora ZK posebno v TOZD stalno prizadevati za ustvarjanje pogojev in izvajanje ukrepov varstva delavcev pri delu, za organizirano odstranjevanje vzrokov zmanjšanja delovne sposobnosti invalidnosti in omilitve njihovih posledic, za poklicno rehabilitacijo delavcev, za organiziran počitek in rekreacijo delavcev, za družbeno prehrano in splošno izboljšanje pogojev življenja in dela delavcev ter za širše zadovoljevanje skupnih potreb.

Problematika varstva pri delu je bila predmet obširnih razprav na 7. kongresu ZSJ in na sindikalnih kongresih republik in pokrajin. V ilustracijo navajamo nekaj konkretnih sklepov o varstvu pri delu 8. kongresa Zveze sindikatov Slovenije:

— Organizacije sindikata si bodo prizadevale, da bo postalo varstvo pri delu sestavni del delavčeve zavesti in materialne odgovornosti temeljnih in drugih organizacij združenega dela, tako da bodo delavci sami nosilci varstva pri delu.

— Sindikati bodo politično delovali za hitrejšo odpravljanje težavnih in zdravju škodljivih delovnih mest, za spremembo tehnoloških postopkov, izboljšanje organizacije dela in poostriitev nadzora nad izvajanjem varstva pri delu ter vseh drugih ukrepov, ki ohranjajo človekovo zdravje in delovno sposobnost.

— Sindikati bomo samo v primerih, ko ni mogoče preprečiti škodljivega in zdravju nevarnega dela, pristajali na beneficiranje delovne dobe. Pri tem bomo ravnali skladno z družbenim dogovorom o načelih, osnovah in merilih postopka za določanje delovnih mest, na katerih se šteje zavarovalna doba s "povečanjem". Zahtevamo, da delovne organizacije in skupnost invalidskega in pokojniškega zavarovanja v skladu z družbenim dogovorom pravočasno izvajajo svoje naloge.

— Sindikati na republiški ravni bomo v sodelovanju z drugimi družbenimi dejavniki vplivali na to, da se bo pri izbiri tehnologij in v proizvodnji štelo tudi človekovo okolje. V ta namen bomo spodbujali sklepanje samoupravnih sporazumov in skupnih načrtov, organizacij združenega dela za varstvo okolja.

Poleg citiranih stališč je z novim zakonom o varstvu pri delu uzakonjena vloga varstvenih odnosov v novih pogojih samoupravljanja, ko je delavec postal subjekt varstva pri delu in si tako sam zagotavlja pravice do varstva pri delu ter za varno delovno okolje in delovne razmere.

Zato mora biti interes slehernega delavca, da s svojim odnosom do dela z izpolnjevanjem delovnih obveznosti, v katerih so istočasno zajete tudi obveznosti do varstva pri delu, vsak na svojem delovnem mestu, v okviru svojih nalog in pristojnosti prispeva k urejanju, pospeševanju in izboljševanju varnih delovnih pogojev in okolja. Varo delovno okolje in varne delovne razmere so zagotovljene, če delavec ob normalni pazljivosti ter strokovni in delovni usposobljenosti lahko opravlja svoje delo, ne da bi pri tem

prišlo do telesnih poškodb in zdravstvenih okvar. Varo delovno okolje in varne delovne razmere se ustvarjajo s tehničnimi, zdravstvenimi, socialnimi, vzgojnimi, pravnimi in drugimi ukrepi, s katerimi se preprečujejo in odpravljajo vzroki, zaradi katerih lahko pride do poškodb in zdravstvenih okvar delavcev.

Higiensko-tehnično varstvo kot ga imenujemo pri nas, današnjim zahtevam in novim odnosom ne ustreza več, saj varnih delovnih pogojev ni mogoče ustvarjati samo z urejanjem higienskih razmer na delovnih mestih in s tehničnimi ukrepi.

Z novo ustavo in novimi predpisi o varstvu pri delu v združenem delu je prešlo težišče urejanja pravic in obveznosti s tega področja na same delavce. Vendar pa v praksi ta nova načela še niso popolnoma zaživila, ker se delavci še vedno ne zavedajo dovolj tega svojega novega samoupravnega položaja. To dejstvo se odraža predvsem v velikem številu poškodb pri delu, ki so v veliki meri posledica nepravilnih postopkov in ravnanja pri delu. To pomeni, da se mnogi še daleč ne obnašajo pri delu kot dobri samoupravitelji in ne izpolnjujejo obveznosti, katere so si zadali sami s samoupravnimi akti.

Varstvo pri delu ni nekaj, kar je samo sebi namenjeno, temveč mora postati sestavni del vsakega dobro pripravljenega in organiziranega dela oziroma tehnološkega procesa. Če hočemo zagotoviti varno delovno okolje in varne delovne razmere, je potrebno delovanje vseh: od neposrednega fizičnega delavca preko neposrednih in posrednih vodij dela do najvišjih vodilnih in odgovornih oseb. Odgovorne naloge na tem področju imajo tudi strokovne službe ter samoupravni in družbenopolitični organi in organizacije. Več bo potrebno v bodoče storiti na spremembi miselnosti, da je varnost pri delu eno, proizvodnja oziroma tehnologija pa druga. Predvsem tu ne moremo govoriti o delitvi nalog, ker je potrebno varnost integrirati s proizvodnjo.

Nadaljevanje

JUBILANTI 50-LETNIKI

V mesecu decembru bodo praznovali petdeset let svojega življenja naslednji sodelavci: Franc KRNICAR, strojno vzdrževanje — 1. decembra, Jože ŠLAJMAR, transport — 2. decembra, Janez LEBAN, nabavna služba — 12. decembra, Franc SIMENC, valjarna Bela — 13. decembra, Slavko JANŽEVEC, valjarna Bela — 18. decembra in Marija MIKELJ, žičarna — 23. decembra.

VSEM SODELAVCEM ISKRENO ČESTITAMO!

NOVE TOZD IN NJIHOVO POVEZOVANJE

(Nadaljevanje s 1. str.)

ne, kajti nove temeljne organizacije ne bodo tako velike, da bo vsaka lahko imela povsod vsaj enega svojega delegata.

Kakšne rešitve torej predvidevamo? DELEGACIJA ZA ZBOR ZDRUŽENEGA DELA

Vsaka temeljna organizacija mora neposredno izvoliti svojo delegacijo za zbor združenega dela, katere številčnost je odvisna od velikosti temeljne organizacije, ne more pa šteti manj kot pet članov. Če sedanje temeljne organizacije imajo različno veliko delegacije in tudi različno število mandatnih mest v zboru združenega dela občinske skupščine. Skupaj je teh mest v Železarni 22. To pomeni, da bi lahko tudi vnaprej vsaka temeljna organizacija in delovna skupnost skupnih služb imela enega delegata v omenjenem zboru, če ne bi upoštevali velikosti temeljnih organizacij. Seveda pa mora vsaka voliti svojo delegacijo. Samo ta je stalna, medtem ko se delegati za seje zbora menjavajo.

Kaj bi se morali odločiti pred reorganizacijo sedanjih temeljnih organizacij? — ali bomo imeli vsi enako številčne delegacije ali pa bodo odvisne od števila delavcev v temeljni organizaciji? — ali bo imela vsaka temeljna organizacija po enega delegata v zboru združenega dela ali pa bo tudi to odvisno od njene velikosti.

Ta zadnja odločitev pa bi istočasno pomenila, da bomo morali na ravni Železarne organizirati konferenco delegacij, kjer bodo vse temeljne organizacije usklajevale svoja stališča in skupno pošiljale na seje skupščine 22 delegatov (v tem primeru bi namreč imele velike temeljne organizacije celo po dve delegatski mesti, majhne pa nobene).

Odločiti se torej moramo za tako rešitev, ki bo omogočala vsem temeljnim organizacijam odločanje o tistih družbenih zadevah, s katerimi se vključujemo v širši družbeni sistem, istočasno pa je pomemben tudi usklajen nastop naših temeljnih organizacij v občinski skupščini.

DELEGACIJE ZA SAMOUPRAVNE INTERESNE SKUPNOSTI

Drugo področje pa predstavlja delegatska povezava med našimi temeljnimi organizacijami in samoupravnimi interesnimi skupnostmi.

V skupščinah samoupravnih interesnih skupnosti naše občine imajo vse sedanje temeljne organizacije svoja delegatska mesta, kar pa seveda ne bo veljalo tudi za v prihodnje. Zato bodo nujne konference delegacij, kamor se bodo vključevale vse temeljne organizacije s svojimi delegati (če se bo npr. potrebno pripraviti na sejo zdravstvene skupnosti, bo konferenca delegacij na ravni Železarne združila delegate vseh temeljnih organizacij za to področje, uskladjali bodo svoja stališča in interese ter se odločili, kateri delegati bodo zastopali temeljne organizacije Železarne v zboru uporabnikov te samoupravne interesne skupnosti.)

Jasno pa je, da se mora najprej oblikovati stališče o vsakem problemu v temeljni organizaciji. Za ta namen temeljne organizacije izvolijo svoje splošne delegacije, v kateri naj bi predvidele za vsako samoupravno interesno skupnost po enega delegata.

Delegati nosijo precejšnjo odgovornost, ker se morajo posvetovati z delavci v temeljni organizaciji, prenašati naprej njihova stališča, nemalokrat tudi samostojno odločati in o svojem delu obveščati tiste, ki so jih izvolili — torej spet delavce v temeljni organizaciji.

Iz teh delegacij bi se torej oblikovale konference delegacij za vsako samoupravno interesno skupnost, delegati (v vsakem zboru uporabnikov imamo 10 delegatskih mest) pa bi se na sejah skupščine menjavali tako, da bi se zvrstili delegati vseh temeljnih organizacij, ki bodo izvoljeni za posamezna področja.

Večji poudarek kot doslej, pa bo brez dvoma treba dati gradivu za posamezne seje, ki ne bi smelo biti predolgo in težko razumljivo. Vendar pa smo doslej opazili tudi premajhno pripravljenost pri nekaterih delegatih, da bi gradivo vsaj prebrali, če že ne pokažejo za problematiko večjega interesa, prav tako pa so veliko premalo povezani z delavci v temeljnih organizacijah in preveč s posameznimi strokovnimi službami oz. drugimi odgovornimi delavci v Železarni. Tudi na to bomo pri izbiri novih delegatov morali misliti.

Albina TUSAR

OBVESTILA KOLEKTIVU — OBVESTILA

DEŽURNI ZA VZDRŽEVANJE V ŽELEZARNI

DATUM:

PONEDELJEK — 1. 12.
TOREK — 2. 12.
SREDA — 3. 12.
ČETRTEK — 4. 12.
PETEK — 5. 12.
SOBOTA — 6. 12.
NEDELJA — 7. 12.

DNEVNI:

BURJA ANTON, st.
TRONTEJ MARJAN
VARL ALOJZ
KAVCIC EDO
ENIKO VANDA
NOČ VINKO
SLIVNIK ALOJZ

NOCNI:

MENCINGER STANE
KRAPEZ BERTI
BAK DUŠAN
LOGAR IGOR
DROLČ MARJAN
MLAKAR FLORIJAN
ISKRA BRANE

Telefon dežurnega za vzdrževanje v Železarni je: 358
vezni telefon je: 410

Na redne delovne dni dela dnevni dežurni od 14.00 do 18.00, nočni pa od 18.00 do 6.00.

Na proste sobote, nedelje in praznike dela dnevni dežurni od 6.00 do 18.00, nočni pa od 18.00 do 6.00.

Predaja poslov se izvede v sobi tajništva vzdrževanja št. 5 u pravni zgradbi TOZD — VET.

SLUŽBA OBRATNE AMBULANTE

V dneh od 2. do 6. decembra bodo delale naslednje obratne ambulante:

dopoldan: IV. obratna ambulanta
popoldan: I. in II. obratna ambulanta
v soboto, 6. decembra, samo dopoldan I. obratna ambulanta.

V zobni ambulanti:
dopoldan: I. zobna ambulanta
popoldan: II. zobna ambulanta

v soboto, 6. decembra, samo dopoldan I. zobna ambulanta.

Ordinacijski čas dopoldan od 6.30 do 13. ure, popoldan od 13. do 19.30. V soboto samo dopoldan od 6.30 do 13. ure.

RAZPISNA KOMISIJA PRI DELAVSKEM SVETU SZ ŽELEZARNA JESENICE

RAZPISUJE

naslednja vodilna delovna mesta:

1. POMOČNIKA GLAVNEGA DIREKTORJA za ekonomska vprašanja
2. DIREKTORJA SEKTORJA ZA EKONOMIKO IN ORGANIZACIJO
3. DIREKTORJA PRODAJNEGA SEKTORJA

Poleg splošnih, morajo kandidati izpolnjevati še naslednje pogoje:

- pod 1. visoka izobrazba ekonomske ali tehnične smeri s 5 let uspešnega dela na področju gospodarstva;
- pod 2. visoka izobrazba ekonomske smeri s 5 let uspešnega dela na področju gospodarstva;
- pod 3. visoka izobrazba ekonomsko-komercialne smeri in 5 let uspešnega dela na ekonomsko-komercialnem področju ter znanje enega tujih jezikov.

Zaradi pomembnosti razpisanih vodilnih delovnih mest, morajo kandidati imeti tudi poslovno organizacijske sposobnosti in moralno-politične kvalitete ter aktiven odnos do razvijanja samoupravnih odnosov.

Kandidati morajo poleg prijave z dokazili o strokovnosti in praksi priložiti tudi program dela ter ostalo dokumentacijo poslani v petnajstih (15) dneh od dneva objave razpisa na naslov:

SZ — ŽELEZARNA JESENICE, JESENICE

RAZPISNA KOMISIJA

Kandidati bodo o izbiri obveščeni v 8 dneh po odločitvi delavskega sveta Železarne Jesenice.

Na osnovi sklepa odbora za kadre in medsebojna razmerja DSSS in v skladu s samoupravnim sporazumom o medsebojnih razmerjih in odgovornosti delavcev v DSSS, dajemo naslednjo

OBJAVO

za prosto delovno mesto v finančno računovodskem sektorju
5302 U-3 tajnica 1 oseba

POGOJI:

Za zasedbo navedenega delovnega mesta se zahteva srednja administrativna šola in najmanj 5 let prakse na odgovornih delovnih mestih v administraciji. Prijave z osnovnimi podatki in podatki o strokovnosti pošljite v roku 8 dni na kadrovski sektor.

KADROVSKI SEKTOR

VOZNIKOM OSEBNIH AVTOMOBILOV

Obveščamo vse voznike osebnih avtomobilov, da se z dne 2. 12. 1975 dalje prepoveduje kakršenkoli osebni prevoz v obrate valjarna Bela. Osebnih avtomobilov se pušajo na novem parkirišču, poleg vratarja glavnega vhoda Bela. Prosimo, da to obvestilo upoštevate, v nasprotnem primeru bomo proti kršitelju pristopili k uvedbi disciplinski postopek.

Splošna varnostna služba

GOSPODARSKA POLITIKA PRIHODNJE LETO

Septembra in oktobra smo v Železarni razpravljali o srednje-ročnih programih razvoja občine, republike in federacije. Sedaj, konec leta, pa se je treba dogovoriti konkretno o gospodarskem in socialnem razvoju naše družbe prihodnje leto. Izhodišče za tako dogovarjanje predstavljata osnutek resolucije o skupni politiki ekonomskega in socialnega razvoja Jugoslavije ter osnutek resolucije o družbeno ekonomski politiki in razvoju SR Slovenije ter neposrednih nalogah v letu 1976.

V Železarni so o obeh resolucijah razpravljali v torek, 25. novembra na skupnem sestanku delegacij TOZD in delovne skupnosti. Skupne službe, ki delegirajo delegate v skupščine družbenopolitičnih skupnosti.

Stališča, ki so jih izoblikovali na tem sestanku, bodo delegati zastopali danes na seji zbora združenega dela občinske skupščine Jesenice ter 3. decembra na skupščini SR Slovenije.

Uvodno obrazložitev osnutka zvezne resolucije je podala tov. Jurančičeva, članica delegacije skupščine SRS v skupščini SFRJ, o republiški resoluciji je govoril Peter Kunc, glavni direktor Železarne, Ivo Arzenšek, pomočnik glavnega direktorja za ekonomska vprašanja, pa je delegate seznanil z osnutkom družbenega dogovora o osnovah srednjeročnega razvoja občine Jesenice.

Za zvezno resolucijo velja, da ne razčlenjuje vzrokov, ampak le ugotavlja sedanjo situacijo v ekonomski in socialni politiki. Morala pa bi analizirati posledice ekonomskih ukrepov, da bi na tej osnovi lahko sprejemali boljše ukrepe.

Republiška resolucija ima podobne značilnosti kot zvezna, hkrati pa se tudi bistveno ne razlikuje od lanske letošne republiške resolucije. Zato se lahko prihodnje leto pojavijo iste težave kot letos, ne da bi se znali z njimi soočiti.

Danes podajam le nekaj splošnih ugotovitev, v prihodnji številki Železarja pa bom o tem pisala bolj natančno.

N. DEJAK

PODELITEV SPOMINSKIH PLAKET

Jutri, 28. novembra, bodo ob dnevu republike in letošnjih jubilejih — 40-letnice stavke železarjev, 30-letnice osvoboditve in 25-letnice delavskega samoupravljanja, samoupravni organi Železarne podelili še 147 jubilejnih spominskih plaket z listino in knjigo Jeklo in ljudje. Spominske plakete bo za svoje prizadevanje v samoupravnih organih, družbenopolitičnih organizacijah, društvih, pri razvijanju inovacijske aktivnosti in podobno ter za uspešno povezovanje z Železarno prejelo: 26 delavcev v TOZD Talinice, 28 delavcev iz TOZD VET, 24 delavcev iz TOZD Valjarna, 24 delavcev iz TOZD Hladna predelava, 35 delavcev iz delovne skupnosti Skupne službe in deset zunanjih prejemnikov. Podelitvi bodo prisostvovali predstavniki vseh temeljnih organizacij združenega dela in DS Skupne službe ter delovne organizacije Železarne.

17. SEJA ODBORA ZA DELOVNE IN ŽIVLJENJSKE POGOJE ŽJ

Predsednik odbora za delovne in življenjske pogoje je sklical 17. sejo odbora za tork, 18. novembra. Na njej so pregledali kako so bili realizirani sklepi zadnje seje, razpravljali o predlogu razpisa za gradbeno posojila, povečanju limita za finančno udeležbo pri pridobivanju stanovanjske pravice, stanarinih v samskih domovih in ob koncu seje reševali tekoče vloge.

Najprej so ugotovili, da so sklepi zadnje seje realizirani. Zatem so razpravljali o predlogu razpisa za gradbeno posojila v letu 1976 in ga sprejeli z naslednjimi stališči:

— Gradbeno posojila bodo dodeljena delavcem, ki gradijo ali adaptirajo stanovanjske hiše na območju jeseniške in radovljiske občine.

— Na razpis se lahko prijavijo posilci, ki imajo dograjene hiše do dokončane II. faze.

— Pri odobritvi posojil za adaptacijo naj bodo strožji kriteriji.

— Rok za prijave na razpis je do 31. 12. 1975.

— Razpis je treba objaviti v Železaruju.

Razpravljali so tudi o predlogu kadrovskega sektorja v zvezi s povečanjem limita za finančno udeležbo pri pridobivanju stanovanjske pravice in odločili, da se poveča limit za plačilo finančne udeležbe za pridobljeno stanovanje na 1.000 din OD na člana družine. Višina finančne udeležbe je določena v progresivni lestvici, ki so jo potrdili na predlog kadrovskega sektorja in z veljavnostjo 1. 12. 1975.

Za 1975. leto so namenili šest stanovanj za strokovnjake Železarne, ki delajo na ključnih delovnih mestih. Zaradi nove organizacije Železarne pa so dali razpoložljivo pravico za delitev teh stanovanj upravi tovarne.

S 1976. letom bo ukinjena delitev stanovanj za strokovnjake po prednostni listi, zaradi nove organizacije Železarne. Eventuelna prečeta stanovanjska vprašanja strokovnjakov, bo na podlagi razpisa in na predlog glavnega direktorja, reševala stanovanjska komisija.

Strinjali so se s predlogom kadrovskega sektorja, da s 1. 1. 1976 veljajo nove stanarine za samske domovine. Sprejeli so tudi spremembo hišnega reda v samskih domovih in sicer členov: 9, 10 in 11.

Kadrovskega sektorja so naročili, da za odbor za gospodarstvo pri DSZ pripravi predlog, po katerem bomo delovni enoti družbeno prehrana in Železarskemu izobraževalnemu centru, zaračunavali stroške porabljene električne energije in tople vode po cenah, ki veljajo za ostale obrate v Železarni.

Ob koncu seje so rešili vloge društev in posameznikov.

JS.

TOZD Hladna predelava

26. SEJA ODBORA ZA KADRE IN MEDSEBOJNA RAZMERJA

Odbor za kadre in medsebojna razmerja v TOZD Hladna predelava se je sestel v torek, 18. novembra, na svoji 26. seji. Predsednik Rok Globočnik je odboru predlagal naslednji dnevni red: pregled sklepov prejšnjih sej, poročila o gibanju delovne sile v mesecu oktobru, sprejem in obračun delavcev, premeštitve in reševanje prošelj.

Odbor je pri pregledu sklepov prejšnjih sej ugotovil, da so bili sklepi v glavnem vsi izvršeni. Nerešenih je ostalo le nekaj sklepov, ki se nanašajo na premeštitve delavcev iz drugih temeljnih organizacij združenega dela.

V nadaljevanju je odbor pregledal poročila o gibanju delovne sile za mesec oktober. Iz poročila, ki ga je podal kadrovik TOZD Hladna predelava, je odbor ugotovil, da je v oktobru znašala negativna razlika med staležem in normativom 104 delavcev. V primerjavi s planom pa je bil stalež višji za 16 delavcev ali 1,3 odstotka. Do izpolnitve normativu je manjkalo 120 proizvodnih delavcev ali 10,7 odstotkov. V TOZD Hladna predelava je bilo v preteklem mesecu zaposlenih poleg rednih delavcev še 13 upokojencev ali 1,1 odstotek ter šest pripravnikov ali 0,5 odstotka.

Odbor je potrdil sprejem delavcev, ki so si v mesecu oktobru pridobili lastnost delavca v združenem delu. Sprejetih je bilo skupno osem delavcev in so bili razporejeni v naslednje obrate:

hladna valjarna 1
žičarna 6
jeklovlek 1
Prioriteto pri sprejemu novih delavcev je imel še vedno obrat žičarna, zato je bilo v ta obrat razporejenih največ novosprejetih. V hladno valjarno je bil sprejet en delavec in to s poklicno šolo.

Odbor je potrdil tudi obračun delavcev, ki jim je v mesecu oktobru prenehala lastnost delavca v združenem delu. Obračunanih je bilo šest delavcev iz naslednjih obratov:

žičarna 2
profilarna 1
vratni podboji 1
jeklovlek 1
elektrodni 1

Od teh šestih so štirje odšli na podlagi izjave, ena sodelavka je bila upokojena, enemu pa je odbor za kadre na prejšnji seji odobril prekinitve delovnega razmerja v skrajšanem odpovednem roku zaradi družinskih razmer.

Po pregledu poročil je bil odbor mnenja, da pomanjkanje delavcev v obratih temeljne organizacije združenega dela Hladna predelava ni več tako pereče in kritično. Trenutno ima nekaj potreb po novih delavcih le obrat profilarna in to zaradi večje odsotnosti in odhoda v JLA. Odbor je obravnaval še predlog obratovodstva jeklovleka za premeštitve enega delavca, in sicer z delovnega mesta 2. ravnalet brušenih palic na 1. ravnalet brušenih palic ter s predlogom soglašal in potrdil premešitev.

Odboru so bile posredovane tudi tri individualne prošnje za premeštitve, katere je obravnaval in dal soglasje za premeštitve.

Glede premeštitve v obratu vratnih podbojev pa je odbor sklenil, da v kolikor bi se stanje v pogledu pomanjkanja naročil ne spremenilo, ostane še nadalje v veljavi sklep o premeštitvi delavk in delavcev v tem obratu. Premeštanje naj se izvaja tako, da se po preteku treh mesecev premešči ena dela z drugimi.

Ta sklep ostane v veljavi toliko časa, dokler obrat ne bo dobil ustreznega količino naročil za obratovanje celotne posadke obrata vratnih podbojev.

Odbor je obravnaval tudi eno prošnjo za ponovni sprejem v Železarno in jo zavrnil, ker obrati hladne predelave trenutno nimajo potreb po ženski delovni sili. Istočasno pa je na predlog odbora za kadre ŽJ odbor sklenil, da delavci, ki zapustijo železarno Jesenice zaradi neopravičenih izostankov, ne morejo biti ponovno sprejeti v Železarno najmanj eno leto.

JS

OPOZORILO VODJEM SAMOUPRAVNIH DELOVNIH SKUPIN

Na 4. strani v 44. številki ŽELEZARJA, 6. novembra 1975 smo objavili predlog samoupravnih delovnih skupinam, da na sestankih v novembru izvolijo delegate skupine za ocenjevanje uspešnosti na delovnem mestu zaradi uveljavljanja sprejetega pravilnika o napredovanju na delovnem mestu. Že v tej objavi smo zaprosili vodje delovnih skupin, da z volitvami oziroma sestanki pohitijo, ker bomo sicer prišli v časovno stisko in ne bomo mogli uveljaviti pravilnika s 1. januarjem 1976, kot je odločeno na sestankih samoupravnih delovnih skupin. O tem smo vodje samoupravnih delovnih skupin še posebej seznanili z informacijo z dne 4. novembra 1975 in ponovno zaprosili, da zadevo okrog volitev delegatov smatrajo za nujno. Rezultat vsega tega pa je takšen, da do danes, 25. novembra več kot polovica samoupravnih delovnih skupin ni izvolilo svojega delegata oziroma delegatov, ki bi zaradi večje objektivnosti sodelovali pri ocenjevanju. Poleg tega pa se še pri tem majhnem številu samoupravnih delovnih skupin, ki so imele sestanke in obravnavale delegate, kažejo nekatera odstopanja, ki niso v skladu s pravkar sprejetim pravilnikom o napredovanju na delovnem mestu. Naj opozorimo na nekatere:

— v nekaterih obratih se samoupravne delovne skupine sploh ne bodo sestale, ker bo delegate imenovalo obratovodstvo v sodelovanju z družbenopolitičnimi organizacijami, kar je kršenje osnovnih samoupravnih pravic delavcev TOZD in DSSS;

— v nekaterih skupinah delegatov niso izvolili ali pa so glasovali proti predlaganemu kandidatu, drugega pa niso niti predlagali niti izvolili, ker so proti ocenjevanju na delovnem mestu, kar pa je tudi grobo kršenje »pravila igre« oziroma našega demokratičnega načela, če se je za pravilni k odločila velika večina delavcev TOZD in DSSS (v Železarni je bilo kar 89 % članov samoupravnih delovnih skupin za to, da se takšen pravilnik uvede), potem se temu načelu mora podrediti tudi tista peščica drugače mislečih skupin.

— nekatere skupine menijo, da so delegate že izvolili takrat, ko so pravilnik obravnavali in jih sedaj več ne volijo, kar pa tudi ni prav, saj so takrat, ko so pravilnik obravnavali volili le delegate skupin za zbor delegatov zaradi usklajevanja pripomb in stališč samoupravnih delovnih skupin, nikakor pa ne delegatov za ocenjevanje uspešnosti na delovnem mestu, saj takrat nihče ni mogel vedeti ali bo pravilnik sprejet ali ne bo.

Menimo, da bodo morali vodje samoupravnih delovnih skupin pri tem odigrati pomembno vlogo ob pomoči družbenopolitičnih organizacij v obratih in TOZD ter DSSS, vsi pa se moramo zavedati, da nismo prav nič boljši od tistih, ki jih čisto kritiziramo, da ne izvajajo dogovorjenih sklepov, drugih dogovorov ali sporazumov. Tudi mi ne izvajamo dogovorjenega dodatnega stimulatnega nagrajevanja.

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje,
Milan Polak

3. SEJA SAMOUPRAVNE DELAVSKE KONTROLE

Predsednik samoupravne delavske kontrole v TOZD Talilnice Franci Zrim, je 18. oktobra sklical tretjo sejo in v obravnavo predlagal poročilo o izvajanju samoupravnih aktov; vprašanje varnosti delavcev in doseganje proizvodnje; zapisnik republiškega inšpektorja za delo in pritožbo na benificirani staž.

Člani odbora so obravnavali poročila o izvajanju samoupravnih aktov in analizirali delo samoupravnih delovnih skupin ter gradivo, ki so ga na samoupravnih delovnih skupinah obravnavali. Iz poročila je bilo razvidno, da so SDS v TOZD Talilnice do meseca oktobra imele osem do 20 sestankov, v povprečju pa od 12 do 17. Odbor je ugotovil, da so nekatere vodje SDS sestanke redno sklicevali, nekateri pa so to nalogo delno opuščali.

Na seji so bili mnenja da bo potrebno uvesti pregled oziroma tabelo o sestajanju samoupravnih delovnih skupin v posameznem obratu. Predlagali so tudi, da naj bi bilo gradivo, ki bo obravnavano na sestankih SDS vedno objavljeno v Železarni na isti strani, da bi vodje SDS s tem imeli lažji pregled, kaj je dano v javno razpravo.

Odbor je obravnaval dopis občinskega javnega tožilca iz Radovljice. Soglašal je s tem, da bi v posameznih primerih z večjo odgovornostjo lahko preprečili materialne škode, ki nastajajo največkrat zaradi premajhne pazljivosti. Mnenja so bili, da je posebno v TOZD Talilnice, kjer se delovni postopki odvijajo v zelo neugodnih po-

goh (vročina, prah, težko delo), ob veliki fluktuaciji delavcev, težko zagotoviti popolno tehnološko in delovno disciplino. Pri tem pade največje breme na izkušene delavce, ki poleg svojega rednega dela morajo opravljati še druga opravila.

Odbor je priporočil vsem obratovodstvom, da morajo vsako materialno škodo in ogrožanje varnosti obravnavati. V kolikor je bilo ugotovljeno, da je škoda povzročena zaradi nepazljivosti ali celo iz malomarnosti, je kršitelja prijaviti komisiji za ugotavljanje kršitev delovnih dolžnosti. Zaostriti je potrebno tudi odgovornost na vseh nivojih in urediti učinkovit način prevzema naprav po remontih, ker se s tem lahko preprečijo okvare, ki bi nastale ob nepravilno ocenjenem obsegu remonta.

Na seji so obravnavali še zapisnik republiškega inšpektorja za delo z dne 30. septembra 1975. Zapisnik se nanaša na nošenje nekaterih zaščitnih sredstev. Odbor je bil soglasen, da morajo vsi delavci obvezno nositi vsa zaščitna sredstva, ki so z zakonom predpisana, če pa to odklonijo, je dolžnost delodajalca ali obratovodja, da kršitelja prijavi komisiji v postopek.

MD

O DELU KOMISIJE ZA UGOTAVLJANJE KRŠITEV DELOVNIH DOLŽNOSTI V DS SKUPNE SLUŽBE

Na volitvah samoupravnih organov je bila 15. junija 1973 neposredno izvoljena tudi komisija za ugotavljanje kršitev delovnih dolžnosti v delovni skupnosti Skupne službe. Komisija je od svojega obstoja do 18. novembra 1975 obravnavala 24 zahtevkov za vodenje postopka proti kršiteljem delovne dolžnosti. Zahtevki so bili izstavljeni zaradi naslednjih vrst kršitev:

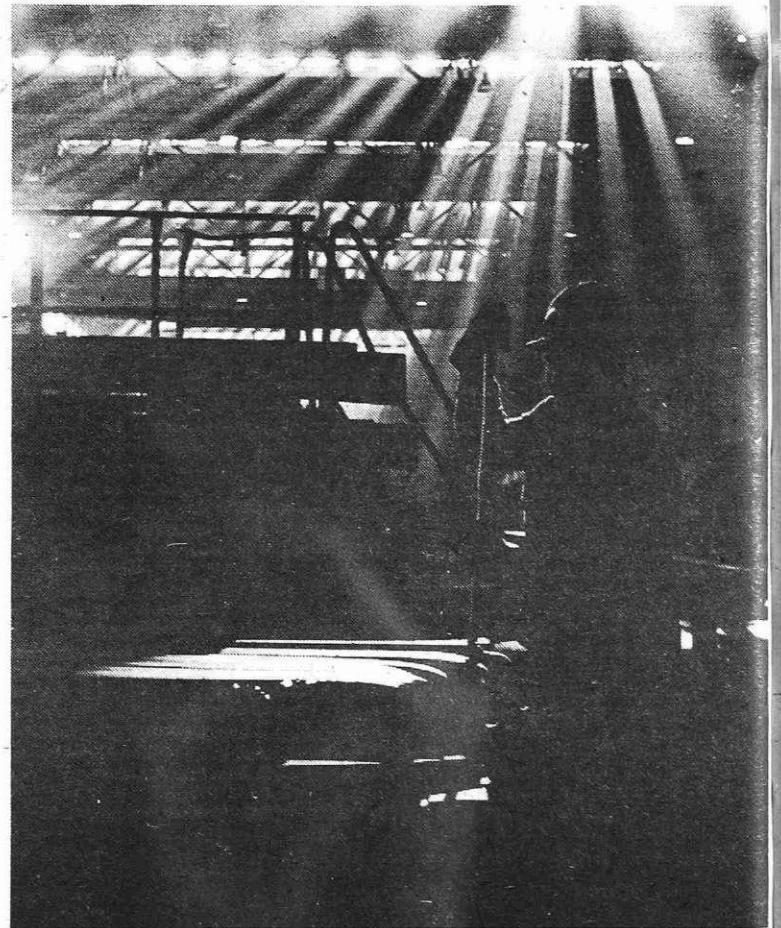
8 primerov uživanja alkohola na delovnem mestu; 1 primer prinašanja alkohola na delovno mesto; en primer tatvine v Železarni na račun sodelavca; štiri primere prilaščanja materiala za sebe ali druge; en primer prekoračenja danega pooblastila; en primer zapuščanja delovnega mesta med delom; en primer povzročitve škode na sredstvih za delo; dva primera spanja oziroma dremanja na delovnem mestu; en primer fizičnega napada na sodelavca; en primer grožnje s fizičnim napadom.

Vse te kršitve so bile obravnavane na seji komisije, ki je izrekla naslednje ukrepe: sedem opominov, deset javnih opominov dva zadnja javna opomina

(dokler je bil ta ukrep predpisan), v enem primeru prenehanje lastnosti delavca v delovni organizaciji v dveh primerih pa so bili prijavljeni oproščeni, oziroma je komisija menila, da ni zadostne utemeljenosti za kakršenkoli disciplinski ukrep.

Kot je razvidno iz podatkov je bilo največ kršitev zaradi uživanja in prilaščanja alkohola na delovno mesto in zaradi prilaščanja materiala za sebe ter druge. Zato bo potrebno tem pa tudi drugim škodljivim pojavom v TOZD in DS Skupne službe posvetiti večjo pozornost, ker se ti pojavi nedvomno pojavljajo tudi v drugih sredinah.

B

Človek in jeklo (foto Alojz Habjančič)

PREGLED SESTANKOV SDS

TOZD TALILNICE

V obratu martinarna so imele sestanek samoupravne delovne skupine: SM peči 2, livna jama 2 in staro železo 4. Samoupravna delovna skupina staro železo 4 je v zaostanku obravnavala predlog elaborata o pripojitvi Monter Dravograd in Kovinoservis Jesenice ter srednjeročni program za zdravstveno varstvo v letih 76—80. Poleg tega pa so tudi razpravljali o proizvodnji v obratu in o uporabi zaščitnih sredstev. Samoupravni delovni skupini SM peči 2 in livna jama 2 sta obravnavali: varnost pri delu, disciplino, osvetlitev martinarne—peči in livne jame. Pri varnosti so se pogovarjali o nesrečah, ki so se zgodile v zadnjem času v obratu. Nesreče pri delu se bodo zmanjšale, če bodo pri delu redno uporabljali zaščitna sredstva. V obratu je tudi slaba razsvetljava. Člani delovne skupine želijo, da bi dežurni električarji v bodoče kontrolirali, če gorijo vse luči, če so brezhibne in bi jih zamenjali, če bi bilo potrebno.

TOZD HLADNA PREDELAVA

V elektrodni obratu so imele sestanek samoupravne delovne skupine: rezalnica 2, proizvodnja praškov, oplaševalnica 1. Vse samoupravne delovne skupine so obravnavale: mesečno poročilo, za oktober, predlog ciljev poslovne politike ŽJ za leto 76, preliminarni plan blagovne proizvodnje za leto 76 in predlog kandidatov za ocenjevanje delovne uspešnosti. S preliminarnim planom blagovne proizvodnje so se vse delovne skupine strinjale s pripombo, da bi bilo v bodoče urejeno gledé zastojev pri nabavi surovin in rezervnih delov. Samoupravni delovni skupini rezalnica 2 in oplaševalnica 1, sta se strinjali z odločitvijo o namenskem zbiranju sredstev za šolstvo.

V obratu vratnih podbojev sta imeli sestanek samoupravni delovni skupini: podbojarna 1, 2, ki sta obravnavali predlog ciljev poslovne politike ŽJ za leto 76 ter predlog o formiranju osnovne organizacije sindikata v obratu in razno. Člani delovne skupine želijo odgovor od prodajnega sektorja, zakaj ni ustreznih naročil za vratne podboje in kako bodo rešili problem naročil.

V obratu žebeljarna je imela sestanek samoupravna delovna skupina zavijalnica žebeljarna, ki je obravnavala predlog ciljev poslovne politike ŽJ za leto 76 s pripombo, da bi prenehali izdelovati sekane, ker imajo samo izgubo. Namesto sekance bi izdelali več žebeljev. Člani ponovno opozarjajo čistilce žičnikov, da naj dobro

očistijo žičnike. V primeru reklamacije zanje ne bodo odgovarjali.

DELOVNA SKUPNOST SKUPNIH SLUŽB

V delovni skupnosti skupnih služb so imele sestanek samoupravne delovne skupine odd. za študij dela in časa, odd. za družbeni standard in sektor novogradenj. Samoupravne delovne skupine so obravnavale: preliminarni plan skupne in blagovne proizvodnje za leto 76, predlog ciljev poslovne politike ŽJ za leto 76 in izvolitev kandidata za ocenjevanje delovne uspešnosti. Samoupravna delovna skupina odd. za družbeni standard je tudi obravnavala stanarine v samskih domovih, ki se bodo povišale s 1. 1. 1976. Člani delovne skupine so se strinjali s povišanjem. Samoupravna delovna skupina sektor novogradenj je še obravnavala demonstracijo gasilnih aparatov in pregled sklepov.

V samoupravni delovni skupini odd. za študij dela in časa so postavili vprašanje kadrovskega sektorja in pristojni službi, kako je mogoče, da se delavec iz drugega sektorja namesti na delovno mesto analitik dela v odd. za študij dela in časa.

Pregled sestankov samoupravnih delovnih skupin je narejen na osnovi zapisnikov, ki smo jih prejeli v prejšnjem tednu. Pregled je naredila: Vlasta Vidic

Center za proučevanje samoupravljanja in informiranje

ŠE VEDNO PREMALO KONKRETNIH AKCIJ

V četrtek, 20. novembra, je bila v prostorih restavracije Kazine na Jesenicah četrtja seja občinske konference ZSMS. Poleg delegatov konference so seji prisostvovali predstavniki ostalih občinskih družbenopolitičnih organizacij in republiške konference ZSM Slovenije. Obširen pregled dela in prizadevanj občinske organizacije ZSMS v enoletnem obdobju po devetem kongresu ZSMS, je na začetku podala predsednica OK ZSMS Angelca Murko — Pleš. Med drugim je poudarila, da so v mladinski organizaciji na Jesenicah v tem obdobju nadaljevali že prejeto reorganizacijo osnovnih organizacij in občinskih vodstev. Sedanje stanje je preje posledica razgibanosti priprav na kongres, kot konkretno uresničevanje njegovih sklepov. Po tem lahko sklepamo, da je sama dejavnost upadla, reči pa je treba, da se je že v pripravah na sam kongres spreminjala tedanja struktura občinske organizacije, sedanje obdobje po kongresu pa je bilo v glavnem le prilagajanje dokončno sprejetim sklepom kongresa. Predsednica je zatem podrobno analizirala delo na vseh področjih, kjer se je udeleževala mladina. Navedla je uspehe, težave in probleme mladih delavcev, mladih iz krajevnih skupnosti, šol, specializiranih organizacij, kritično je spregovorila o premajhni aktivnosti mladih delegatov, mladih članov ZK ter o nezadostni povezanosti mladinske organizacije z mladimi na področju kulture in telesne kulture. Razprava, ki je sledila, čeprav dosti obširna, ni prinesla željenih rezultatov. Posamezniki so opozorili na najrazličnejše probleme. V svojem izjavljanju pa so premalo konkretno navedli naloge, ki sledijo, da bi se problemi odpravili. Poudariti je treba, da kopica fraz ne more biti osnova za konkretno akcijo. Med drugim je bilo slišati, da so mladi iz samskih domov popolnoma izpadli iz mladinske organizacije v občini. Po toči zvoniti je prepozno, pravi stari pregovor, ki sodi prav sem, kajti če se povrnemo dve leti nazaj, je konferenca mladih delavcev pripravila problemsko konferenco o mladih iz samskih domov. Lepe besede, so bile izrečene, fantje iz samskih domov so postregli

z zajetnim košem problemov. Sedaj je od tega dve leti in ugotavljamo, da nismo naredili nič, da je ostalo le pri besedah.

Se bi lahko naštevati probleme in pomanjkljivosti o delu občinske konference ZSMS, na katere četrtkovska seja ni dala jasnih odgovorov.

V nadaljevanju so delegati sprejeli več pomembnih dokumentov in sicer: operativni plan dela do junija 1976, dopolnjena pravila OK ZSMS Jesenice in pravila medobčinskega sveta ZSMS za Gorenjsko. Delegati so izvedli tudi nekaj nadomestnih volitev in sicer so za novega sekretarja občinske konference ZSMS izvolili Franja Kragolnika, za predsednika mladih iz krajevnih skupnosti Slavko Brelih, novi člani predsedstva pa so se Valentin Jekler, Milena Brečko in Franci Ravnihar.

Razprava o nalogah ZSMS na področju družbene samozastite je bila zaradi pomanjkanja časa preložena na naslednjo seja OK ZSMS.

SEMINAR ZA INFORMIRANJE V PIRANU

V dneh od 14. do 16. novembra je bil v prostorih hotela Punta v Piranu seminar za mlade delavce — nosilce informiranja v občinskih konferencah mladih delavcev. Iz jeseniške občine sta se ga udeležila Jože Žerdin in Marjeta Dolenc, oba iz Železarn. Seminar je organiziral Center za obveščanje in propagando (COP) pri RK ZSMS.

Prvi dan seminarja nas je bilko Brus, predsednik COP pri OK ZSMS Nova Gorica, seznanil z bistvom informiranja v ZSMS. Predvsem je govoril o vlogi in nalogah osnovnih organizacij, ki morajo poskrbeti, da bo sleherni član ZSMS obveščen o delu v OO, OK ZSMS in RK ZSMS. Da vzpostavimo tak sistem informiranja, je treba izbrati tudi nosilce informiranja v osnovnih organizacijah. Glavna naloga COP pri občinskih konferencah pa je, da koordinira in združuje prizadevanja OO za čim boljše informiranje. Precej pozornosti je posvetil tudi vprašanju informiranja v delegatskem sistemu.

Udeleženci seminarja smo obiskali delovno organizacijo Splošna plovba v Piranu. Z mladimi v njihovi osnovni organizaciji smo se pogovarjali o delu in problemih, ki jih imajo pri povezovanju mladih na tadjah in o ostalih težavah v njihovem kolektivu.

Naslednji dan nam je vodja sektorja za obveščanje in politično propagando pri RS ZSS Dušan Rebolj predaval o informiranju v delovnih organizacijah. Pisanje, urejanje, oblikovanje in tiskanje glasila smo tudi praktično izvedli; določili smo celotno redakcijo in pod vodstvom mentorja izdali poskusno številko biltena, ki smo jo posvetili obisku v Splošni plovbi.

V zadnjem delu seminarja nam je Valentin Jež iz raziskovalnega centra za samoupravljanje pri RS ZSS podal analizo o vsebini glasil delovnih skupnosti.

Ob sklepu seminarja smo z vodjem COP pri RK ZSMS Andrejem Pengom izoblikovali naslednje sklepe seminarja:

- takoj razširiti pridobljeno znanje na seminarju,
- zagotoviti nosilce informiranja v vsaki OO ZSMS,
- aktivno sodelovati z mladinskimi glasilci (AZ, Mladina),
- uresničevati akcijo spremljanja in spodbujanja informativne dejavnosti v OK ZSMS,
- informativno dejavnost je potrebno obravnavati na sejah predsedstev OK ZSMS in organizirati seminarje za nosilce informiranja,
- uresničiti delegatski princip za COP pri RK ZSMS,
- stalno spremljati akcijo za najboljše OO in najboljše mladega delavca — samoupravljalca,
- seznaniti člane ZSMS z revijo Mladina in izbrati poverjenike za to glasilce v osnovnih organizacijah.

Marjeta Dolenc
Jože Žerdin

SEMINAR ZA MLADE DELAVCE SLOVENSkih ŽELEZARN

Od 21. do 23. novembra je bil na Bledu seminar za mladinske aktiviste iz SOZD Slovenske železarn, ki ga je organiziral svet SOZD ZSMS S2. Seminar je bil namenjen predvsem usposabljanju mladih delavcev za delo v organih ZSMS v posameznih delovnih organizacijah, oziroma TOZD.

Udeležba na seminarju je bila dobra, od 71 povabljenih je bilo prisotnih 59. Teme seminarja in predavatelje so izbrali člani sveta ZSMS S2.

KRATKE VESTI

Na osnovni šoli Zirovnica so izdali prvo številko svojega šolskega glasila Prešernov rod. V tej številki je poudarek na celodnevni šoli, saj je to za učence najbolj aktualno. Nekaj prispevkov pa obravnava spomin na mrtve ob minulem dnevu mrtvih. Glasilo je likovno in vsebinsko opremljeno njihov novinarski krožek.

Tudi novinarji na osnovni šoli Prežihov Voranc so delovni. Pripravljajo svojo prvo številko šolskega glasila Samorastniki.

Ta teden je skoraj v vseh OO ZSMS na šolah in v krajevnih skupnostih zelo delovno. Mladi se pripravljajo na proslave, ki jih bodo za svoje člane pridelali ob dnevu republike — 29. novembra.

OO ZSMS ZIC namerava za lažje delovanje ustanoviti dva aktivna in sicer aktiv v domu učencev in aktiv v železarskem izobraževalnem centru. Doselej ni bilo dobrega sodelovanja na tem področju.

MLADI V BEGUNJAH MED NAJAKTIVNEJŠIMI NA GORENJSKEM

Osnovna organizacija ZSMS Begunje je v nedeljo, 23. novembra priredila v svojih prostorih »Festival mladih pevcev«. Predstavilo se je štirindvajset mladih pevcev iz osnovnih šol Radovljica, Lesce, Zirovnica in Begunje. Od dajajo je vodil mladinec iz Begunj Janko Berlogar, za glasbeno spremljavo pa je poskrbel ansambel Lambergi.

Nagrade nastopajočim kakor tudi najbolj delovnim članom mladinskega aktivna je podelil predsednik KK SZDL Begunje Janez Kralj, ki je prireditev tudi pozdravil in javno pohvalil. S tem je OO ZSMS Begunje po dveh organiziranih STOPOTEKAH še bolj potrdila sloves enega najmarljivejših mladinskih aktivov na Gorenjskem.

Prireditev je v sekvenčnih snemala ljubljanska televizija za otroško oddajo PISANI SVET. Gledalci v nabit polni dvorani so bili nad prireditvijo navdušeni.

MG.

MALA ŠOLA SAMOUPRAVLJANJA — MALA ŠOLA SAMOUPRAVLJANJA — MALA ŠOLA SAMOUPRAVLJANJA — MALA ŠOLA SAMOUPRAVLJANJA

Zapiski iz obdobja Neodvisne delavske partije Jugoslavije na Jesenicah

Spomini prve generacije jeseniških komunistov

73

France Mežek se je tistih vojnih let spominjal takole:

Ko je izbruhnila prva svetovna vojna, sem bil zaposlen v tovarni na Jesenicah. Bil sem mobiliziran in prišel kmalu na rusko fronto. Dne 28. decembra 1914 pa se mi je posrečilo, da sem prišel v rusko ujetništvo. Poslali so me na gradnjo železniške proge v močvirne gozdove Vjecke gubernije. Tu sem zbolel za malarijo. Pozneje leta 1916 so me poslali v mesto Kazan, ki je danes znano predvsem po tem, ker je v njem obiskoval univerzo mladi Vladimir Iljič Uljanov-Lenin. Mene

so po prihodu v to mesto zaposlili v neki mizarski delavnici. Z menoj je delalo več pomočnikov, Rusov, ki so po opravljenem delu odhajali domov. Tudi lastnik podjetja je stanoval pri družini zunaj mesta. Jaz pa sem prenočeval kar v delavnici in jo varoval.

Nekega večera, bilo je avgusta 1916, sem po končanem delu sedel na klopci pred poslopjem in počival, ko je nenadoma stopil k meni mlajši človek, oblečen v ponošeno študentsko uniformo. Nagovoril me je in sedel poleg mene. Pogovarjala sva se o marsičem, naposled pa me je poprosil, če bi smel prenočiti v delavnici pri meni.

»Lahko,« sem rekel.

Bil sem mlad in radoveden, on pa zgovoren, tako da sva se kmalu počutila kot stara znanca. Dolgo v noč sva kramljala, dokler naju ni naposled premagal spanec. Naslednje jutro me je vprašal, če sme zvečer spet prenočiti pri meni v delavnici.

»Le pridi! Prav rad te bom prenočil,« sem ga povabil.

Prišel je in potem prihajal še marsikateri večer. Spoprijateljila sva se in zaupal mi je, da se skriva pred oblastjo, ker je socialist-boljševik in živi ilegalno.

»To boš seveda obdržal zase in molčal kot grob,« mi je rekel, ko mi je zaupal svojo pripadnost.

Pripravljenost je vedno boljša kakor golo pričakovanje...

Tito

DELOVNI ČLOVEK IN OBČAN — NOSILEC CELOTNIH OBRAMBNIH PRIPRAV V MIRU, V VOJNI PA IZVAJALEC SPLOŠNEGA LJUDSKEGA ODPORA

Osnutek slovenskega republiškega zakona ima 230 členov, kar je za 130 členov več od sedanjega. Nova so poglavja o pravicah delovnih ljudi in občanov, o službi za opazovanje, javljanje, obveščanje in alarmiranje, o častnih sodiščih in o ukrepih za varnost in zavarovanje tajnosti. Veliko podrobnejše so določbe o družbenopolitičnih skupnostih, skoraj tretjina zakona pa ureja teritorialno obrambo.

Delovni človek in občan je nosilec celotnih obrambnih priprav v miru, v vojni pa izvajalec splošnega ljudskega odpora. Obramba je družbena funkcija, zato se morajo vsi organi, organizacije in skupnosti pri svoji redni dejavnosti in vsakodnevno pripravljati na obrambo in te priprave tudi financirati tako, kakor redno dejavnost, ob neposredni vojni nevarnosti in v vojni pa storiti vse za odvrnitev nevarnosti in končno zmago nad napadalcem. Priprave morajo biti načrtne in popolne, ker bo odpor učinkovit le, če ne zataji noben člen našega enotnega jugoslovanskega sistema obrambe.

Osnutek zakona je zasnovan tako, da omogoča pobudo in uveljavljanje sposobnosti vsakega posameznika, tako v obrambnih pripravah in po vojni razporeditvi ali tudi samoiniciativno, če se v posebnih pogojih, kljub prizadevanjem, ne bi mogel zglasti v svoji enoti oziroma organizaciji.

Tudi za Slovenijo veljajo uvodna načela zveznega zakona o ljudski obrambi, ki pomenijo usmeritev, zato jih ne kaže ponavljati v republiškem zakonu. Pač pa so temeljne določbe o ljudski obrambi povzete po ustavi.

Družbenopolitične in druge družbene organizacije imajo posebne naloge na področju ljudske obrambe, zlasti pri uresničevanju enotnosti ljudstva, razvijanju socialističnih vrednot in utrjevanju zavesti o možnosti uspešne obrambe pred katerikoli napadalcem.

ZRVS, tehnične, telesnokulturne in druge organizacije oziroma društva sodelujejo v obrambnih pripravah z vzgojo in strokovnim usposabljanjem tako svojih članov, kakor tudi drugih delovnih ljudi in občanov za borbo in izvrševanje drugih nalog splošnega ljudskega odpora. Pri tem je mišljeno, da zadrže svoj zunanji izraz, le glede na naravo svoje dejavnosti sodelujejo v obrambnih pripravah.

Za razliko od zakona o splošnem ljudskem odporu so že v drugem poglavju normirane pravice in dolžnosti delovnih ljudi in občanov. Ti oblikujejo in uresničujejo politiko ljudske obrambe na vseh ravneh in oblikah združevanja, bodisi neposredno ali po delegatih. Pregledno našteje pravice in dolžnosti imajo to prednost, da se šteje poškodba ali bolezen, povzročena pri katerikoli od teh dejavnosti, za poškodbo pri delu.

Nova je dolžnost, da morajo v vojni ali ob neposredni vojni nevarnosti brez odlašanja sporočiti centru za obveščanje ali najbližji enoti milice podatke, ki so pomembni za ljudsko obrambo.

Tretje poglavje ureja temeljna združenja delovnih ljudi in občanov, pri čemer pa zaradi enotnosti priprav in uspešnega odpora upošteva celotno krajevno skupnost. To pomeni, da so njen del ne le v njej prebivajoči občani, temveč tudi vse TOZD in druge OZD, interesne skupnosti, družbenopolitične organizacije in društva. Skladno s tem morajo navedeni subjekti sodelovati s krajevno skupnostjo, usklajevati z njo razvojne in obrambne načrte ter ji pomagati pri izvrševanju njenih nalog.

Krajevna skupnost zlasti skrbi za celovito vzgojo in obrambno pripravljenost občanov, določa svoj obrambni načrt, organizira in izvaja priprave občanov za oborožen odpor, zaščito in reševanje ter za opravljanje drugih obrambnih nalog, organizira civilno zaščito, ustanavlja svoje enote teritorialne obrambe, organizira partizansko bazo, po svojih možnostih v načrtih pripravlja materialno osnovo za pruskrbo prebivalstva in enot oboroženih sil, skrbi za obdelavo kmetijskih površin in za naravne vire vode, skrbi za nastanitev enot oboroženih sil, obratov OZD, bolnišnic in beguncev, izvaja naloge v zvezi z ukazanimi ukrepi za pripravljenost, zagotavlja informativno-propagandno dejavnost in skrbi za izvajanje varnostno zaščitnih ukrepov pri obrambnih pripravah po načelih družbene samozastite. Priprave vodi svet krajevnih skupnosti, ki ustanovi takoj svoj odbor za ljudsko obrambo, kakor tudi štab za civilno zaščito.

TOZD in druge OZD ter druge samoupravne organizacije in skupnosti se pripravljajo tudi za vojno proizvodnjo oziroma opravljanje storitev v vojni, zagotavljajo zaščito svojih delavcev in opravljajo druge naloge, ki imajo pomen za ljudsko obrambo. Za obrambne priprave so odgovorni njihovi organi samoupravljanja, ki prav tako ustanovijo svoj odbor za ljudsko obrambo in štab za civilno zaščito. Tem organizacijam in skupnostim je dano veliko nalog že z zveznim ZLO.

Osnutek zakona ima bolj malo določb o teh skupnostih in organizacijah, ker s svojimi splošnimi akti samoupravno urejajo zadeve ljudske obrambe. Zakon posega tu le toliko, kolikor je potrebno zagotoviti enotnost obrambnih priprav zaradi učinkovitega odpora.

V četrtem poglavju so najprej podrobno urejene vse pristojnosti republiških organov. Med njimi je treba omeniti predsedstvo republike, ki odloča o vseh temeljnih vprašanjih obrambnih priprav, pri čemer je vezano le na zahtevano politiko republiške skupščine, v vojni pa vodi SLO. Predsedstvo republike ima še specializiran organ — svet za ljudsko obrambo, ki pa ne bi imel izvirnih pristojnosti.

Izvršni svet bi imel le politično izvršilne naloge na področju ljudske obrambe, vse druge pa bodo prenesene na upravne organe. Med njimi ostane republiški sekretariat za ljudsko obrambo splošni upravni organ, vsi drugi pa pripravljajo dejavnosti iz svoje pristojnosti za delovanje v vojni. Le štirje republiški upravni organi bi imeli še posebne naloge, ki sicer ne sodijo neposredno v njihovo mirnodobno dejavnost.

(Nadaljevanje prihodnjic)

NOVICE IZ SINDIKALNIH ORGANIZACIJ

RAZPIS GRADBENIH POSOJIL

PLAVŽ

V soboto, 15. novembra, so imeli v obratu plavž sejo osnovne organizacije sindikata.

V prvi točki dnevnega reda je bila navzočim posredovana informacija o pripravah na delovno konferenco, ki bo 18. decembra. Članom odbora osnovne organizacije sindikata so naročili, da pravočasno pripravijo poročila o opravljenem delu. Namesto umrlega podpredsednika Stefana Jerena, bodo na njegovo mesto imenovali namestnika na delovni konferenci sindikata.

V drugem delu se je bilo rečeno, da je treba na sestankih SDS izvoliti delegata za usklajevanje za oceno delovnega mesta in uspešnosti. Odobrili so denarno pomoč ženi umrlega sodelavca Stefana Jerena, poleg tega pa še Vlado Klinarju, Dervišu Alagiću, Mehmedu Pajiću in Nenadu Kondiću.

HLADNA VALJARNA

V torek, 18. novembra, je bila sedma seja izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata v hladni valjarni.

Skupaj z družbenopolitičnimi organizacijami so pripravili predloge delegatov za ocenjevanje uspešnosti na delovnem mestu. Predloge so posredovali vodjem samoupravnih delovnih skupin, izvršni odbor osnovne organizacije sindikata pa se je strinjal tudi s predlogom o izvolitvi enega delegata na dvajset delavcev.

V nadaljevanju seje so obravnavali sindikalno listo za leto 1976. Bistvenih pripomb niso imeli razen k dodatku za nočno delo delavcev v Sloveniji, ki ostane v odstotkih za vse enak. Nadomestilo za delo ob praznikih naj bi ostalo v enakem odstotku kot doslej.

Člani odbora so bili seznanjeni z doseženimi rezultati programa varčevanja in ugotovili, da program, ki je bil sprejet v letošnjem letu, tudi izpolnjuje. Lahko bi bili doseženi še boljši uspehi, če ne bi bila v zadnjih mesecih proizvodnja precej otežena zaradi pomanjkanja naročil, reklamacij in cen, ki so v veljavi na zunanjem tržiču.

Razpravljali so še o poslovanju kantine. O obravnavi problematiki bosta predsednika izvršnih odborov osnovnih organizacij sindikata v hladni valjarni in žičarni obvestila predsednika sindikalne organizacije Železarne in vodjo enote družbene prehrane.

RTA

V ponedeljek, 10. novembra, je bila sedma seja izvršnega odbora osnovne organizacije sindikata.

Najprej so pregledali izpolnjevanje sklepov, sprejetih na zadnji seji, nato pa so se dalje časa zadržali pri obravnavi sindikalne liste za leto 1976. V zvezi s tem so bila sprejeta naslednja stališča:

- dodatek za nočno delo naj bo vrednoten enako za vse koristnike, ki so zajeti v šesti točki sindikalne liste,
- dodatek za nedeljsko delo naj bo vrednoten enako za vse koristnike, kot predvideva sedmi člen sindikalne liste,
- dodatek za delo ob praznikih naj ostane v višini 75 odstotkov kot doslej,
- strinjajo se z višino regresa za hrano, vendar s pripombo, ki pa se nanaša samo na našo delovno organizacijo.

Ni razumljivo zakaj je topli obrok tako regresiran, da dnevni dodatek znaša le pet din na osebo, saj so za artikole, ki so v prodaji v kantinah cene enake kot v prodaji. Cene toplih obrokov, z ozirom na kvaliteto, niso manjše kot izven tovarne.

Letna konferenca osnovne organizacije sindikata RTA bo 19. decembra. Posameznim članom odbora so naročili, naj pripravijo poročila, medtem ko bo obratovodja Feliks Bešter pripravil poročilo obratovodstva. Imeli so pripombe k predlagani reorganizaciji. Nova organiziranost temeljnih organizacij združenega dela predvideva delitev RTA na tri sindikalne skupine. Predlagajo, da v obratu še obdržijo svojo osnovno organizacijo sindikata s tremi sindikalnimi skupinami, ki naj bi prek delegatskega sistema sestavljale izvršni odbor osnovne organizacije sindikata.

Ugotavljajo, da je delo osnovne organizacije sindikata v letošnjem letu zaživel, kar še posebej velja za samoupravno odločanje ter za področje športne in druge dejavnosti.

Z morebitno ukinitvijo osnovne organizacije sindikata, ne vidijo boljših rezultatov, ampak je možno celo nazadovanje. Predsedniku mladinskega aktivu Ivanu Fekonju so naročili, da do prihodnje seje predloži plan dela.

Za pomoč upokojenim sodelavcem bodo iz sredstev sindikalne organizacije izplačali po 3,50 din na zaposlenega.

Postavljeno je bilo vprašanje, zakaj je potrebna nabava ozimnice v paketi prek sindikalne organizacije, ko pa so paketi v prodaji tudi v trgovinah po isti ceni.

Izvršni odbor osnovne organizacije sindikata RTA je zaradi boljše obveščenosti, samoupravnim delovnim skupinam posredoval osnutek programa za leto 1976. Program bo v razpravi do 15. decembra, ko bodo SDS morebitne pripombe ali spremembe posredovale osnovni organizaciji sindikata, ki bo imela delovno konferenco 19. decembra in bo takrat sprejet tudi program dela.

Osnutek programa osnovne organizacije sindikata RTA vsebuje štirinajst točk. V osnutku programa je poudarjeno, da se bo sindikalna organizacija zavzemala za čimboljše medsebojne odnose in spoštovanje ter uresničevanje samoupravnih načel. Program omenja tudi utrjevanje SDS, ki v zadnjem času dobivajo status sindikalnih skupin in predvideva njihovo medsebojno povezanost ter povezanost z osnovno organizacijo sindikata.

Zasledovati je treba načrt stabilizacije v obratu in spodbujati kolektiv k sodelovanju.

Prav tako naj bi zasledovali razvoj obrata med reorganizacijo in pozneje. Posvetili bodo večjo pozornost kadrovske politiki, zlasti pri sprejemanju novih delavcev v obrat.

Vso pomoč bodo nudili aktivu mladih delavcev pri njegovem delovanju. V programu osnovne organizacije sindikata je rečeno, da se bodo zavzemali za večjo povezanost osnovne organizacije sindikata s samoupravnimi organi in ZK.

Zavzemali se bodo za izobraževanje na delovnem mestu, skladno s potrebami, ki se kažejo z nenehnim razvojem obrata.

Spodbujali in podpirali bodo inovacijsko dejavnost v obratu, zasledovali delovne pogoje na delovnih mestih in iskali možnosti za njihovo izboljšanje.

Obravnavali bodo posamezne člane kolektiva s šibkim socialnim stanjem, z namenom, da bi izboljšali njihov standard.

Poiskali bodo sredstva in ustrezne oblike za kulturno prosvetno dejavnost. Športna dejavnost v obratu naj bi ostala vsaj na sedanjih ravni, vendar s tem, da bi še povečali rekreacijsko dejavnost.

V prihodnjem letu bo osnovna organizacija sindikata imela na razpolago več denarnih sredstev in bodo lahko organizirali več izletov s poudarkom na strokovnosti.

VALJARNA 2400

V torek, 18. novembra, je bila šesta seja osnovne organizacije sindikata v valjarni 2400.

Odboru osnovne organizacije sindikata je bila posredovana vsebina sindikalne liste za leto 1976, ki je bila sprejeta brez pripomb.

Delovna konferenca osnovne organizacije sindikata bo v petek, 12. decembra, v upravni stavbi valjarni. Delovne konference naj bi se udeležili po trije člani iz vsake samoupravne delovne skupine.

ADJUSTAŽA BLUMING

V torek, 14. novembra, je bila sedma seja osnovne organizacije sindikata.

V razpravi je bil predlog sindikalne liste za leto 1976, ki jo je obrazložil Tomaž Kavčič. S predlagano sindikalno listo so se sicer strinjali, vendar ni sprejemljiva varianta pri šestem, sedmem in osmem členu, ker pomehijo popolno uravnolovko pri osebnih dohodkih.

Predlog sindikalne liste bodo predložili v javno razpravo samoupravnim delovnim skupinam. Delegati, ki se bodo udeležili delovne konference je treba izvoliti do 19. decembra.

Tov. Mirko Podlipnik je poročal o finančnem poslovanju in programu razdelitve sredstev za leto 1976.

TRANSPORT

V ponedeljek, 17. decembra, je bila osma seja osnovne organizacije sindikata na transportu. Pregledan je bil rokovnik in sprejete obveznosti, tako da bo treba do 25. novembra pripraviti poročilo o finančnem poslovanju ter poslovnik za leto 1976. Gradivo za delovno konferenco bodo do 15. decembra izročili delegatom, ob izplačilu osebnih dohodkov.

V drugem delu seje so razpravljali o predlogu sindikalne liste za leto 1976 in imeli pripombe k sedmemu, osmemu in devetemu členu.

Ranku Davitkovskemu so odobrili denarno pomoč.

SEKRETARIAT

Sestanek osnovne organizacije sindikata je bil 18. novembra v prostorih splošne varnostne službe.

Tov. Bernarda Federl je izčrpo obrazložila predlog sindikalne liste. Imeli so pripombo le k določili v sindikalni listi, ki obravnava topli obrok. Gre namreč zato, da vratarji zaradi samega načina dela ne koristijo toplega obroka v kantinah.

Delovna konferenca osnovne organizacije sindikata bo, 18. decembra v Kazini na Jesenicah. Poslušali so še finančno poročilo, ki ga je posredoval Jože Kokalj.

Denarno pomoč so odobrili sodelavcem Andreju Bertonclju in Nikolaju Kosiću, ki že dalj časa bolujeta.

V skladu s čl. 52 in 53 pravilnika o urejanju stanovanjskih vprašanj delavcev železarne Jesenice je odbor za delovne in življenjske pogoje pri DS ZJ na svoji seji, dne 18. 11. 1975 sprejel sklep, da se objavi:

RAZPIS

gradbenih posojil za gradnjo individualnih stanovanjskih hiš, nakup stanovanj in za večje adaptacije že obstoječih stanovanjskih hiš v letu 1976, do katerih so upravičeni člani delovne skupnosti in upokojenci ZJ. Gradbena posojila bo stanovanjska komisija dodeljevala prijavitelcem ob upoštevanju določil obstoječega pravilnika o urejanju stanovanjskih vprašanj delavcev ZJ. Glede na omejenost finančnih sredstev in velikega števila neurejenih stanovanjskih razmer, se bo v skladu s pravilnikom reševalo:

1. Delavce-upravičence, ki izpolnjujejo sledeče pogoje:
 - a) ki imajo že dograjeno II. fazo stanovanjske hiše
 - b) ki imajo že dograjeno II. fazo stanovanjske hiše in bodo izpraznili družbena stanovanja do 31. 12. 1978
 - c) ki bodo z adaptacijo stanovanjske hiše rešili lastni stanovanjski problem.
2. Do posojila niso upravičeni:
 - a) graditelji, ki gradijo svoje stanovanjske hiše izven območja občine Jesenice in Radovljica,
 - b) ki z adaptacijami modernizirajo ali popravljajo svoja stanovanja (manjša popravila, zamenjava oken, podov itd.). Večje adaptacije stanovanjskih hiš se bodo obravnavale, upravičenost pa bo ugotavljala strokovna komisija na podlagi oglada gradnje na terenu.
3. Maksimalno višino posojila bo stanovanjska komisija določila po končanem razpisu.
4. Maksimalni rok vračanja posojila (odobrenega) je 20 let, ki pa je odvisen od višine odobrenega posojila.
- Obrestna mera se bo določila naknadno v skladu z veljavnimi predpisi. Odobreno posojilo posojilodajalec prične vračati od dneva, ki je določen s posojilno pogodbo.
5. S posojilno pogodbo se posojilodajalec zaveže, da bo v slučaju, če iz kakršnegakoli razloga prekine delovno razmerje s posojilodajalko, vrnil posojilo z vsemi pripadki naenkrat.
6. S posojilno pogodbo se določi ustrezna penalizacija, če se posojilodajalec ne vseli v stanovanje do datuma, ki je določen s posojilno pogodbo.
7. Vsi tisti interesi, katerim je bilo že v prejšnjih letih dodeljeno gradbeno posojilo do maksimuma, to je do limita, nimajo pogojev za prijavo na razpis. Vse eventualne prijave bo pristojna služba že ob sprejemu zavrnila.
8. Na osnovi sklepa odbora za delovne in življenjske pogoje z dne 31. 1. 1974 se na razpis gradbenega posojila lahko prijavijo tudi družinski člani prosilcev, ki so najmanj eno leto v delovnem razmerju z železarno Jesenice in so v skupnem gospodinjstvu z graditeljem stanovanjske hiše.

Prosilci posojil za individualno gradnjo stanovanjskih objektov morajo v prijavi priložiti sledečo dokumentacijo:

1. Pismo vlogo s popolnimi rojstnimi podatki, obrat, kjer je zaposlen, doba zaposlitve, število družinskih članov in njih zaposlitve, če so zaposleni višino mesečnega dohodka družine, stanovanjske razmere prosilca, višino že vloženih sredstev v stanovanjski objekt, faza dograjenosti ter rok za dograditev oziroma vselitev, številka gradbene parcele, številka vložka in katastrske občine, v kateri gradi stanovanjsko hišo.
2. Prosilci, ki jim je bilo že dodeljeno posojilo, naj navedejo višino že odobrenega posojila, številko in datum posojilne pogodbe. V prijavi naj navedejo tudi naslov, od katerega so dobili gradbeno posojilo in kje imajo deponirano gradbeno dokumentacijo.
3. Potrebne formulare interese za dodelitev posojila dvignejo na oddelku za družbeni standard na kadrovskem sektorju. Zahtevani podatki morajo biti resnični, ker bomo verodostojnost podatkov preverjali. Prosilci, ki bodo v prijavi navedli neresnične podatke, bodo izločeni iz razdelitve posojil.
4. K pisni prijavi je treba priložiti še:
 - gradbeno dovoljenje
 - odločbo o odobreni lokaciji
 - potrjeni gradbeni načrt s predračunom
 - seznam materiala in del, ki jih prosilec namerava nabaviti in graditi z odobrenim posojilom
 - zemljiškoknjižni izpis (dobi se na zemljiški knjigi pristojnega sodišča).
5. Opozorjamo interese, da naj se na razpis prijavijo samo tisti, ki izpolnjujejo razpisne pogoje, ker ostalih, ki ne izpolnjujejo razpisnih pogojev, stanovanjska komisija ne bo upoštevala pri delitvi posojil. Stanovanjska komisija bo posojila razdelila, ko bo sprejet predlog združevanja in delitve sredstev skupne porabe.

Prijave prosilcev, ki ne bodo vsebovale zahtevanih podatkov in dokumentacije, bo pristojna služba že ob sprejemu zavrnila.

Prosilci naj prijavo s priloženo dokumentacijo osebno dostavijo na kadrovski sektor železarne Jesenice — referent za stanovanja od 28. 11. 1975 do 30. 12. 1975, vsak dan od 7. ure do 10. ure.

Seznam prosilcev, ki jim bo odobreno posojilo, bo javno objavljen v obratih tovarne ali v tedniku ŽELEZAR.

Kadrovski sektor

TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI FELJTON – TEHNIČNI

ODGOVOR ZDA NA ENERGETSKO KRIZO

2

V juniju letos, to je samo deset mesecev po njeni ustanovitvi je šef ERDA R. C. Seamons obrazložil ameriškem kongresu svoj načrt raziskav, razvoja in ugotovitve energetskih virov. Pri tem je izhajal iz današnjega stanja na področju preskrbe z energijo in upošteval določen trend naraščanja celotne porabe energije v letih 1972, 1985 in 2000.

Gospodinjev je bilo leta 1972 66,7 milijona, leta 1980 jih predvidevajo 80 milijonov in leta 2000 99 milijonov. Povprečno povečanje porabe električne energije je ocenil na štiri odstotke. Iz številke o transportu je razvidno, da tudi avtomobili še dolgo ne bodo odpisani. Za zgoraj navedena leta so ustrezne številke naslednje: 1596, 2360 in 3298 milijonov avtomobilskih kilometrov. Za letalski promet so številke še bolj optimistične: 246, 677 in 1406 milijonov potniških kilometrov.

Kako bo ta velika dežela rešila problem tako velikega naraščanja porabe energije. ERDA je izdelala program reševanja tega problema v šestih stopnjah. Pri tem je izhajala iz lastnih virov primarne energije in predvidene stopnje rasti. Obenem je za vseh šest stopenj predvidela porabo dodatne energije do leta 2000.

1. stopnja: Stanje ostane takšno kot je sedaj. Manjkajoče količine goriva pokrije uvoz.

2. stopnja: Poraba energije narašča. Novih energetskih virov ni, nadomestilo za večji uvoz je preneseno na končne porabnike (izolacije poslopj, toplotne črpalke, boljši izkoristek in podobno).

3. stopnja: Forsirano vplivanje premoga in oljnih škrljavcev. Infrastruktura bo morala biti le malo spremenjena.

4. stopnja: Povečana proizvodnja električne energije. Kljub modernim elektrarnam bo treba energetske vire še vedno v precejšnji meri uvažati.

5. stopnja: Omejitev jedrske energije na obstoječe in sedaj naročene elektrarne. Povečanje količine nakopanega premoga, izkoriščanje sončne in zemeljske energije.

6. stopnja: Kombinacija 2. in 5. stopnje. Samo na ta način bodo lahko postale ZDA energetske neodvisne.

Študija v teh stopnjah je pokazala tudi problematiko stroškov, vpliva na okolje in še mnogo drugega. Pri tem naj omenimo samo problem nezaželenega uvoza nafte. Študija je ugotovila, da se bodo ZDA znebile uvoza šele leta 1995 in ne leta 1985 kot je obljubil bivši predsednik Nixon.

V približnih opisih je mogoče bodoče energetske osamosvojitve ZDA razdeliti na tri etape. Kot prvi ukrep je treba povečati proizvodnjo domačih nahajališč nafte in zemeljskega plina. V nasprotnem primeru bo proizvodnja že leta 1985 močno padla. S tem bodo pridobili deset let za pripravo naslednje etape. V njej bodo odprli skoraj neomejene energetske vire kot so premog, oljni škrljavci in jedrske elektrarne. V tretji etapi bodo pričeli z izkoriščanjem dveh neizčrpnih energetskih rezerv, to sta sončna energija in jedrska fuzija.

Zanimivo je, da v študiji ERDA niti z besedico ni omenjena morebitna omejitev proizvodnje ali načina življenja, kot posledica pomanjkanja energije, ki znaša leta 1975 77 Quadov (1 Quad je 0,3.10¹² kWh, 10¹² je število z 12 ničlami) in se bo povečala leta 2000 za 70 % ali na 130 Quadov. Poraba koristne energije na prebivalca je bila leta 1970 9 kWh. Leta 2000 bo predvidoma narasla na 17 kWh. V Zvezni republiki Nemčiji je bila ta številka leta 1970 5 kWh.

Zanimivo pa je, da v svoji študiji ERDA ne omenja problema ogrožanja okolja z odpadno toploto in ogljikovim dioksidom.

Praktični ukrepi

1. Sončna energija:

Lewisov raziskovalni inštitut v Clevelandu, ki pripada agenciji za vesoljske raziskave (NASA), je dobil nalogo, da razvije sončne zbiralec (kolektorje). Njegov cilj je, da razvije takšne zbiralec, ki bodo omogočali poleti ogrevanje vode in pri serijski proizvodnji imeli ceno 10–20 dolarjev za kvadratni meter. Poleg ogrevanja

je v ZDA izredno važno tudi hlajenje. Zato bo na tem področju možno nadomestiti električni tok s sončno energijo. Največ hlajenja je potrebno pri sončnih dnevih in visokih temperaturah zraka. Takrat pa lahko tudi sončni zbiralec obratuje z najboljšim izkoristkom.

NASA je najprej zgradila napravo za preizkušanje zbiralcev in s tem dobila vedno uporabno primerjalno merilo. S sevanjem posebne žarnice, moči 300 W, enakomerno pokrije površino 1,2 x 1,2 m in to ustreza sevanju sonca z močjo 0,5 do 1,1 kW na kvadratni meter. Jakost in razdelitev sevanja ustreza sevanju pri jasnem nebu in višini sonca 30 stopinj.

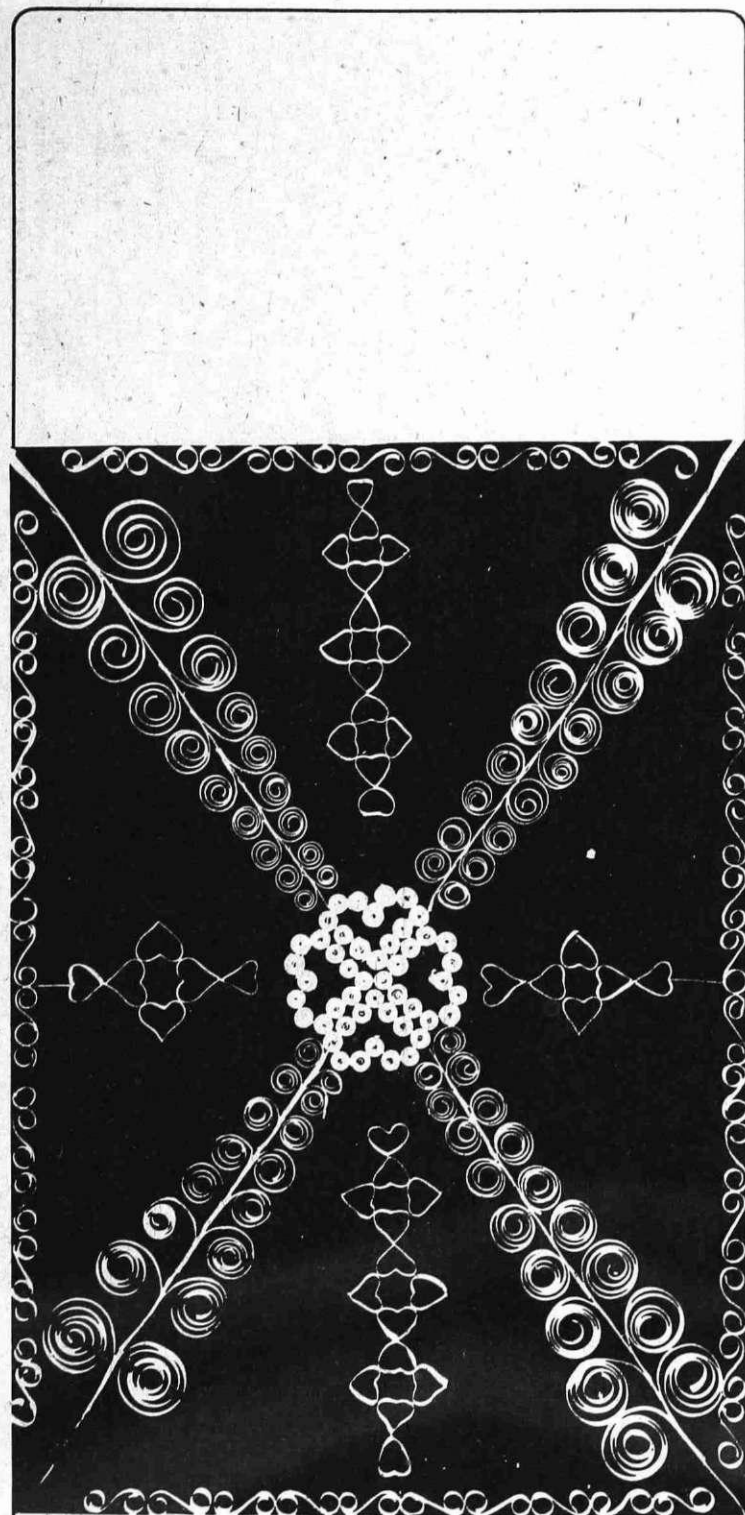
Praktični poskusi so pokazali, da cilj ogrevanja prostorov s sončno energijo ni več daleč. Manjka samo še rezervoar, ki bi lahko akumuliral odvisno energijo in omogočal njeno uporabo kasneje. Tu imajo največje možnosti za uporabo rezervoarji na osnovi taljenja in strnjevanja določenih soli. Pri tem se veže in sprošča posebno velika količina toplote. Na ta način je možno akumulirati približno desetkrat več toplote kot v enakem vodnem rezervoarju pri desetih stopinjah Celzija razlike v temperaturi. Obstoječe in projektirane naprave za ogrevanje in klimatiziranje upravnih zgradb, šol in tovarn imajo samo vodne rezervoarje manjših dimenzij, ne pa rezervoarje, ki obratujejo s solmi. Ker pri tem ni običajno na razpolago zadostnih količin sončne energije, bodo občasno morali vključevati klasične vire energije.

2. Toplotne črpalke in klimatske naprave:

Že od leta 1958 naprej se ukvarjajo v ZDA z idejo o klimatski napravi za poslovne prostore, ki bi obratovala z odvisno toploto električne razsvetljave. Osnova tega načina je v tem, da bi za ogrevanje ozračja v poslovnih prostorih izkoristili to toploto. V letih okoli leta 1960, ko je bilo na razpolago dovolj cenene energije, je bila razsvetljava v nebotičniku vključena noč in dan. Zato je ta vir energije na razpolago tudi ponoči.

Ena izmed možnosti za zmanjšanje porabe energije je tudi uporaba hladilnih naprav v zimskem času kot toplotne črpalke. To je možno izvesti z vzporedno uporabo dveh turbo-hladilnih strojev, ki imata skupaj eno napravo za ogrevanje in klimatiziranje. Leta 1972 so vgradili takšno napravo v neko poslovno stavbo, ki je bila tudi z ozirom na varčevanje energije ustrezno grajena. Stene so bile dobro izolirane in okna zavzemajo samo 20 % zunanje površine.

(nadaljevanje prihodnjic)

ILUSTRACIJE — OKENSKE MREŽE
SO PRISPEVALI UČENCI OSNOVNE
ŠOLE PŘEŽIHOV VORANC JESENICE

PUŠČAVNIK IN OLJNICA

V neki vasi je nekoč živel puščavnik. Vsak dan so mu vaščani darovali tri hlebce kruha, kanček olja in nekaj žlic medu. S temi darovi je puščavnik nekako izhajal in se preživljal. Bil je celo tako skromen, da je vsak dan prihranil nekaj olja. Hranil ga je v oljnici, ki jo je imel na svoji slamnati postelji. In ko je bila oljnica polna, je puščavnik začel razmišljati, kaj naj bi storil.

»Prodal bom olje in si kupil ovco. Ovca bo imela janjčke, in ko bodo janjčki dorasli, bodo imeli mlade janjčke. Na ta način bom kmalu imel celo čredo. Tedaj si bom kupil hišo, si najel mnogo služabnikov ter se oženil s hčerko bogatega trgovca Abu Kirja. Priredil bom veliko svatovanje, kot ga najstarejši ljudje ne pomnijo, saj bo za celo goro pečenke iz volov, ovc, kokoši in piščancev. Manj-kalo ne bo slaščic in vina. Poklical bom igralce, umetnike in godce. Povsod bo polno rož in dišav. Povabil bom bogate in revne, vladarje in podložnike, po svetu bom poslal glas-nike, ki bodo naznanili:

»Karkoli kdo potrebuje, naj pride, dobil bo, kar si želi. In jaz bom nehal biti puščavnik. S časom mi bo dorastel sin, ki ga bom lepo vzgojil in izobrazil. Če bo priden, bo nagrajen, če bo poreden, bo pela palica ...»

Tako je dejal puščavnik in zgrabil za palico in z njo švistnil po zraku, tedaj pa je trčil v oljnico z oljem, ki se je prevrnila in razbila, olje pa steklo v slamo puščavnikove postelje.

Po arabski pravljici priredil
Črtomir Sinkovec

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE ...

Tone Čufar

PIONIRJI NOVEGA SVETA

*V naš težki čas
le malokdaj posije sonce sreče,
prečestokrat razjeda nas
obup grenak,
in davi strup sodobnosti moreče.*

*Krivica je po zemlji posejana,
pravica pa globoko zakopana,
pravica izkoriščenih milijonov
zatiranih že dolga tisočletja,
zdaj sitih tiranih in lačnih kruha,
in žejnih svobode, nje doživetja.*

*Težak je čas,
najtežja pa je pot k pravici.
Ni vsak za nas,
ki množicam prinašamo spoznanja,
skozi temo neznanja
ne zmore vsak nositi plamenice
enakosti, svobode in resnice.*

*Mi nove dobe smo kovači;
kdor je voljan kovati z nami,
naj sam bo prekovan, dovolj močan
za gradnjo velikih mostov
iz starega sveta v nov.
Mi smo stavbeni inženirji,
v bodočnost so pogledi nam uprti,
za našo stvar
se ne bojimo ... niti smrti,
ker novega sveta smo pionirji.*

LISTI izhajajo kot priloga ted-nika ŽELEZAR — glasila delov-nega kolektiva SOŽD SŽ ŽELE-ZARNA JESENICE. Ureja kulturno umetniški klub pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Številka 22/V

Jesenice, 27. november 1975

Emil Cesar

POSLEDNJA LETA ČUFARJEVEGA ŽIVLJENJA IN NJEGOVA SMRT

Ceprav smo se odločili tako po tematiki, kot po času za povsem določeno obdobje, moramo poseči nekoliko nazaj, zlasti, ker se bomo z istimi osebami srečevali tudi v voj-nem obdobju.

Virov za proučevanje Čufarjevega življe-nja v tem času je malo. Malo je takih, na katerih bi mogli graditi njegovo podobo.

Po prestani zaporni kazni na Adi Ciganliji, so ga žandarji pripeljali sicer še vklenjenega, spet v Ljubljano. Ker se je želel izobraziti v temeljitešem poznavanju marksizma, se je kot izredni slušatelj vpisal na univerzo in iskal stike s študenti-marksisti. Sicer pa je

imel stike z akademsko mladino že prej, kar dokazuje tudi živo zanimanje za njihovo re-volucionarno življenje, za način, s kakršnim so izražali svoje proteste in zahtevali pravico. O teh stikih je včasih tudi poročal. Tako zelo na kratko, 25. novembra 1935 Edi Komavlije-vi: »Bil sem tudi na univerzi. Studentski štrajk proti šolninam itd. in zborovanje.«

Posredno z navezavo teh stikov je tudi po-znanstvo s Silviro Tomasinijevo. Milica Ostrovska pripoveduje, da jo je prvič srečal v klubski sobi akademskega društva za pisal-

(Nadaljevanje na 2. strani)

(Nadaljevanje s I. str.)

nim strojem. Tomasinijeva je prav tedaj tipkala. Takole nam predstavlja to mladostno srečanje Milica Ostrovska: Seznanišla sta se in izmenjala nekaj vedrih besed. Čufar se je za trenutek obrnil, nato pa pol v šali pol zares dejal: »Ti boš moja žena!« Silvira se je bučno zasmejala, saj visoka, močna in plečata, kakršna je bila, ni bila vajena, da bi se fantje vrteli okoli nje. Pa tudi Čufarjeva odločitev je bila kaj nenavadna in nepričakovana. Vendar pa sta se zares vzljubila in si bila zvesta tovariša do smrti. To zvezo med Čufarjem in Tomasinijevo komentira Ostrovska v svojih dognanjih takole: »Bila je to ena najlepših zvez, kar si jih je mogoče zamisliti — popolna skladnost dveh bitij, ki se ujemata in dopolnjujeta v vseh čustvih, mislih in težnjah.« Čufar je Tomasinijevo privlačeval s svojo proletarsko preteklostjo, z izkušnjami, s katerimi ga je bogatilo napredno politično delovanje med jeseniškimi delavci, z zaslišanjem in zaporom, s svojo neomajno vero v prihodnost in s svojim vedrim, bistrim umom. Tomasinijeva pa mu je vračala ta spoznanja s svojim znanjem, pridobljenim in šolah, s svojo ljubeznijo do umetnosti in s svojo prefinjeno kritičnostjo, s katero mu je preudarno svetovala pri njegovem literarnem delu. Kako pomembno vlogo je imela Tomasinijeva v Čufarjevem življenju spoznamo tudi iz njegovega poslednjega pisma, kjer se je spominjal kot nečesa zanj izredno pomembnega to, da je vedno pohitel k njej, kadar je »kaj posrečenega vrgel na papir«. Tako je bilo njuno medsebojno dopolnjevanje in bogatenje. Želja po vse boljšem obvladanju marksizma pa ju je vodila tudi na študijske sestanke, katerih so se udeleževali med drugim: Vida Tomšičeva, Tone Sušteršič, Milena Mohoričeva, Stane Kraševac z ženo, Tone Dolinšek in Mirko Košir.

Zato se je v tem času Čufar mnogo pogostejše zadrževal v Domu visokošolk. V sprejemnici, kjer je bil pisalni stroj, je tipkal in preživel mnogo ur v družbi naprednih deklet, ki so mu hranile ali celo skrivale razne spise, med njimi tudi prepovedane. Vodstvo doma je zaradi njegovih pogostnih obiskov začelo celo negodovati. Vzrok za to je bilo dejstvo, da je bil znan kot komunist in delavski pisatelj.¹

1938. leta je Silvira Tomasinijeva diplomirala in se preselila v Maribor. Z njo je odšel iz Ljubljane tudi Tone Čufar. Začasno bivališče si je našel pri Čižmekovih, potem pa se je preselil k Turkovim v Geršakovo ulico št. 46. na Pobrežju, kjer je stanovala tudi družina Branka Babiča. Le-ta se tudi spominja, da Čufarja niso vodili v Maribor samo osebni interesi, temveč je odšel tja po dogovoru z organizacijskim sekretarjem CK KP Slovenije.² Božo Podkrajšek, ki je pripravil prispevek o Čufarju pri Turkovih,³ dopolnjuje njihovo pripovedovanje s tem, da si je služil kruh tudi pri humorističnem »Totem listu«, je po letih opisal to njuno prvo srečanje zelo stvarno in sicer takole: »... Spoznal sem ga leta 1938, ko sem zjutraj ležal še v postelji. Potrkal je na vrata v Cvetlični 12 v Mariboru in vstopil. Namen svojega obiska je pojasnil kar na kratko: »Prihajam iz Glavnjače, odse del sem leto dni zaradi političnega prepričanja, ki je oblastem nevšečno. Doma v Slovenskem Javorniku na Gorenjskem me preveč poznajo, da bi tam lahko delal. V Mariboru imam dekle in tu bi ostal, če bi se dalo pri Totem listu kaj zaslužiti. List mi je včasih rad bi sodeloval.«⁴

Tako stvarni vzroki, ki so razkrivali silno življenjsko prozaičnost, so zahtevali tudi kar se da naglo rešitev. Zato sta bila s Podkrajškom kar hitro dogovorjena za sodelovanje pri »Totem listu«, kar je pomenilo Čufarju sicer skromen, vendar stalni vir dohodkov.

Čufar je potem po svoje obdeloval taktično burno si sledeče dogodke doma in v svetu. Kljub temu, da ne zaznamo pod nobenim objavljenim prispevkom Čufarjevega imena, je bila njegova 1939. leta obnovljena sentenca:

MALIM NARODOM

(Po želji nekaterih današnjikov...)

Kar je hlapec gospodarju,

kar je hišna milostljivi,

kar tlačen je bil graščaku,

kar so kmetu volji živi,
kar kristjan je bil Rimljanu
to naj narodi bi mali
za gospodo večjih nacij
prav povsod na vek ostali.⁵

Najbolj obtožujoči, smeli in aktualni pa so prav gotovo tisti verzi, naperjeni proti banu Dravske banovine kot predstavniku režima, krivega za izredno krizno stanje večine slovenskega ljudstva:

»... vseh dobrot si ti natlačen,
te pozdravlja narod lačen.«

Njegova je zasluga, da je bila v listu uvedena ruorika Izpod Karavank, v kateri je predvsem zagovarjal pravice jeseniškega delavstva. Zaradi tega, da je bilo njegovo poročanje z Jesenic res ažurno, je organiziral na Jesenicah dobre obveščevalce, ki so ga sproti obveščali o vseh pomembnih dogodkih na Gorenjskem. Prav zaradi tega se je »Toti list« na Jesenicah močno razširil. Samo v eni izmed jeseniških trafik so poslej, po Čufarjevi zaslugi, prodali na teden tudi do tisoč izvo-

PROLETARSKA MLADINA

Povsod, kjer se dela in z delom trpi,
kjer jeklo se kuje in zgradbe grade,
kjer tulijo stroji in rovi preže
na naše pogumne kopače,
povsod kjer sledi se stopinja trpina,
smo tudi mi, proletarska mladina.

Mnogo popada jih v mrzle grobove,
na tisoče mladih izkrvavi,
a nas je milijone
in kakor granit so naše moči.

Nič ne raztrga sile plameteče,
kvišku se pnemo soncu v objeme
iz dna hrepenimo in v jasnost stremimo
ter pričamo z ognjem razpaljenih src,
da smo mi seme lepših svetov
mi, proletarska mladina.

dov. Ko danes gledamo na opravljeno delo moremo trditi, da marsikatero resnico, ki je bila objavljena v »Totem listu«, prav gotovo ne bi pustila cenzura objaviti ne na Jesenicah in ne v Ljubljani, medtem ko je v Mariboru izšla prav zaradi tega, ker mariborski cenzor ni poznal realnega ozadja za nastanek sestavka. Tako si je med drugim nekoč privoščil nekega zloglasnega jeseniškega orožnika, ki se je proslavil predvsem s preganjanjem komunistov. Na Jesenicah so mu nadeli ime Alegro. Prispevek je šel skozi cenzuro samo zaradi tega, ker mariborski cenzor ni mogel vedeti, da je bil pod tem imenom mišljen jeseniški žandar.

Podkrajšek pa se spominja, da je dal precej risarskih idej tudi karikaturistom »Tote-ga lista«. Danes ocenjuje njegovo delo takole: »Če danes gledamo nekatere izmed teh karikatur, lahko ugotovimo, da so bile naravnost preroške.«

Čufar je bil sodelavec »Tote-ga lista« tri leta.⁶

V Mariboru je živel v težkih razmerah in brez stalnega zasluzka. Nekaj si je pomagal s pisanjem, nekaj so mu pomagali komunisti.⁷ Le-ti so ga tudi varovali pred ponovnim preganjanjem, obzirno pa so ravnali z njim tudi zaradi tega, ker je malo prej prišel iz zapora in zato, ker so želeli, da bi se kot delavec razvil v njihovega literarnega glasnika. Trditi moremo, da je bil tudi v 1938. letu kot pisatelj uspešen. Objavil je osem črtic in novel, med drugim nekaj takih starejšega datuma: »Njeni prijatelji«, »Zaklenjene duri«, »v odlomkih »Mali Babilon«, »Gospa iz barake«, »Ubežnika«, »Marija bi rada živela«, »Po-zdrav s poti«, »in »Tri v spominsko knjigo«.⁸

Z gotovostjo pa moremo v ta bibliografski prikaz uvrstiti še vsa tista dela, ki so bila objavljena vsaj še januarja meseca 1939. leta. Babič pa se spominja, da je v mariborskem obdobju nastajal tudi roman »Pod klavivom«. Določneje: ne moremo sicer trditi, da je nastajal natančno v opisanem obdobju. Prav gotovo pa je nastajal v tem času v Mariboru do 1940. leta, ko se je Babič, ki je bil tedaj brez zaposlitve, odpravil za starši v Banja Luko. V zvezi s tem romanom se Babič spominja, da je med pisanjem zelo rad govoril o nastajajočem delu. Nekoč je bil navzoč, ko je Čufar pozno v noč razpravljajl s Tomasinijevo o omenjenem romanu ter preverjal pravilnost svojih psiholoških zaključkov.⁹

Oktober 1940 je končno Silviri Tomasinijevi uspelo dobiti dekret za namestitve, kar je pomenilo za vso družino, ki je doslej zelo revno živela, velik dogodek in olajšanje. Nihče ni pomislil, da jo je dekret pošiljal na gimnazijo na skrajni jugovzhod države, v Kosovsko Mitrovico, saj sta se oba, Čufar in Silvira zavedala, da je ločitev le začasna.

Prvič po namestitvi v Kosovski Mitrovici je Silvira obiskala dom v zimskih počitnicah v šolskem letu 1940/1941. S Čufarjem sta preživela nekaj lepih dni, se udeležila prekmurskega svatovanja — poročil se je profesor Branko Rudolf, — in mnogo pripovedovala o Kosovski Mitrovici. Vendar je dom ponovno obiskala nepričakovano spet čez nekaj dni. Medtem je njenega očeta ponovno zadela kap in 17. januarja 1941 je pripotovala na njegov pogreb. Tedaj je bila, ne da bi slutila, poslednjič zbrana vsa Tomasinijeva družina; tudi Čufar je bil med njimi in bil v teh težkih dneh Tomasinijevim, zlasti materi, v veliko pomoč in oporo.¹⁰

Sicer pa je bil več pri Tomasinijevih kot doma. Milica Ostrovska pripoveduje, da ga je Silvirina mati vzljubila kot sina.¹¹ Ker so ga tudi tu orožniki neprestano nadzorovali, sta morala biti tako Čufar kot tudi Silvira posebno previdna. Njune naloge je zaradi večje varnosti opravljala Silvirina mati Ivanka. S tem v zvezi jo je vodila pot v Celje, v Ljubljano in celo na Jesenice.¹²

Poznanstvo s Čufarjem Silvire Tomasinijeve ni oviralo pri njenem naprednem družbenopolitičnem delu, pač pa ji je po tem, ko se je spoznala s Čufarjem, primanjkovalo časa za razgovore s starimi prijatelji. Z njim se je udeleževala izletov, ki jih je prirejela partija.¹³

Da je bil v tem času Čufar angažiran tudi s političnim delom, ne moremo dvomiti. Drobec nam je ohranil v svojih spominih na to obdobje tudi Božo Podkrajšek, ki se spominja, da se je Čufar v Mariboru večkrat sestal v kavarni Jadran z dr. Marijanom Dermastio, ta je prihajal v Maribor po službenih opravkih.¹⁴ Vendar je tudi Čufarjevo sodelovanje pri »Totem listu« koristilo ljudskemu gibanju, ki ga je vodila Komunistična partija Slovenije, tudi s tem, da so imeli levičarji lokal več, kjer so se lahko sestajali, razmnoževali ilegalne letake, skrivali literaturo, ki so jo ilegalno ali pollegalno izdajali komunisti. Urednik »Tote-ga lista« Božo Podkrajšek je za to početje vedel, vendar je na policiji takó delovanje zanikal.¹⁵

Domnevali bi, da sta se ob tem njunem poslednjem srečanju Čufar in Tomasinijeva dogovorila, da bosta težave vojne, ki je z vso neizprosnostjo razkrivala svoje grozote tudi jugoslovanskim narodom, preživela skupaj. Čufar bi se moral po tem dogovoru preseliti v Kosovsko Mitrovico, kjer ga ni pričakovala samo Silvira, temveč ves njen napredni krog, ki je po njenem pripovedovanju spoznal Čufarjevo delovanje in ga spoštoval. Ivanu Kreftu, ki je bil kot oficir jugoslovanske vojske zajet v Kosovski Mitrovici, je iz nemškega ujetništva pomagala Silvira. Kreft je Čufarjevo podobo, po vzpostavitvi stikov s snujočim se odporom, še dopolnil, zaradi česar so si komunisti v mestu še bolj želeli, da bi ga dobili v svoje vrste.¹⁶ Na Čufarjev prihod se je Silvira vztrajno in vestno pripravljala. Kako trden je bil njun dogovor o prihodu v Kosovsko Mitrovico dokazuje tudi to, da je Ivan Kreft odstopil Silviri svoj vojaški plašč, ona pa ga je dala pri ročaju — Slovencu predelati za nameno, da ga bo nosil, ko bo prišel v Mitrovico.

ZAJCI IN OVCE

Nekoč se vsi zajci tega sveta zberejo pod veliko pinijo, da se pogovorijo, na kakšen način bi izboljšali življenje svojega rodu.

»Ni prav, da se vseh živali bojimo, a nas se nobena ne boji,« je dejal prvi govornik, eden izmed največjih zajcev.

»Bežati moramo pred mačkami, psi in lisicami. Ne vemo, kam se zateči in si napraviti varen blog. Prav nobena zavetišča nimamo, da bi v miru živeli z ženami in otroki. Nikjer ni takega pašnika, kjer bi se lahko brez skrbi pasli. Ljudje nas vedno lovijo. Komaj nas ugledajo, že kričijo:

»Glej, zajca, daj, ujemi ga!«

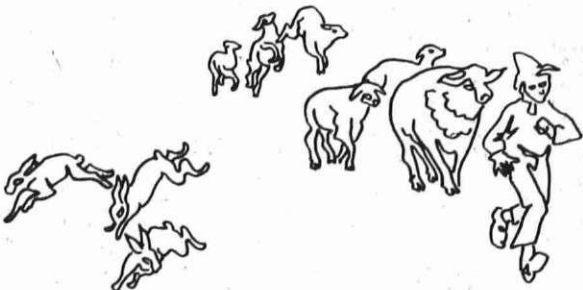
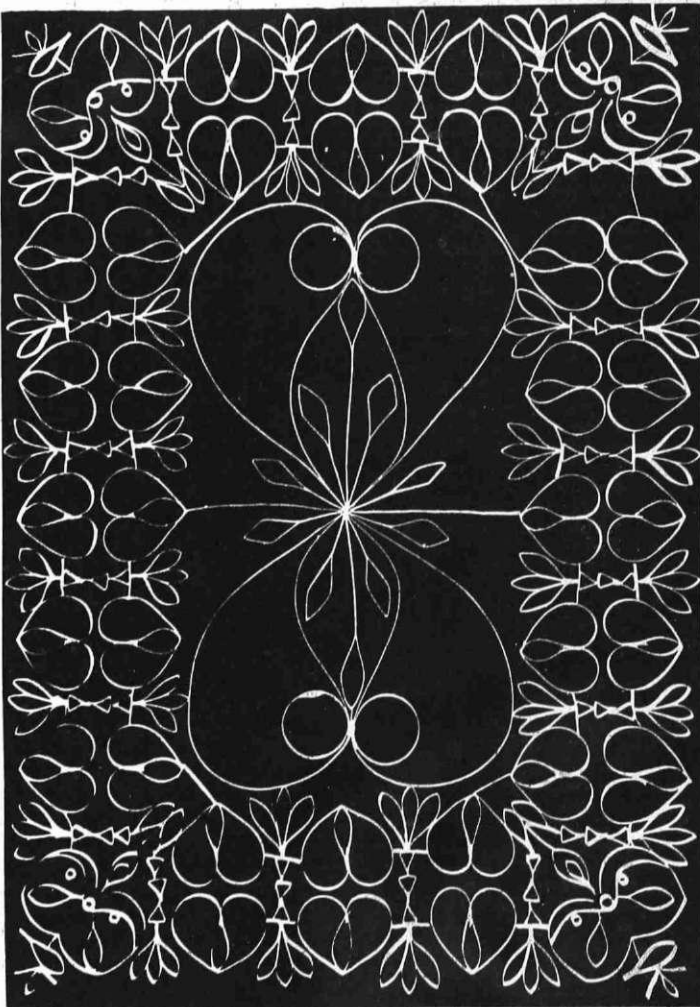
»Je mar to kakšno življenje,« povzame prvi govornik. »Bolje bo, da se vržemo v prepad, umreti bomo tako morali, danes ali jutri.«

Zajci se s tem predlogom strinjajo in jo uberejo proti breznu, da se uničijo. Toda na robu brezna se je tedaj pasla velika čreda ovac. Ko ovce opazijo prihajati toliko zajcev, se prestrašijo in spustijo v dir, le pastir in njegov pes sta jih mogla prehiteti.

Ko so zajci videli ta ovčji beg, se na ves glas zasmeyejo in sklenejo še dalje živeti, saj so naposled le naleteli na nekoga, ki se boji tudi zajcev.

Zajci se od sreče še nadalje smejejo, na koncu tega velikega smeha so si razklali ustnice, in take imajo še danes.

Po estonski pravljici priredil
Črtomir Sinkovec

LEV OV DELEZ

Lev, tiger, hijena, panter in šakal so se odpravili skupaj na lov. Po lovu — vlovili so gazelo, divjo svinjo in zajca — se zberejo in lev reče tigru:

»Tiger, razdelil boš plen na tri dele!»

Tiger pomisli, nato pa reče:

»Levu gazelo, hijeni divjo svinjo, šakal in panter pa naj si razdelita zajca.«

Ko je lev opazil, kako je tiger razdelil plen, jezno zarjavi in z udarcem polomi tigru šape:

»Tiger, sploh ne znaš deliti. Daj, razdeli ti, šakal!»

Šakal vzame gazelo, jo položi levu pred šape in reče:

»Mogočni lev, to je tvoje kosilo!»

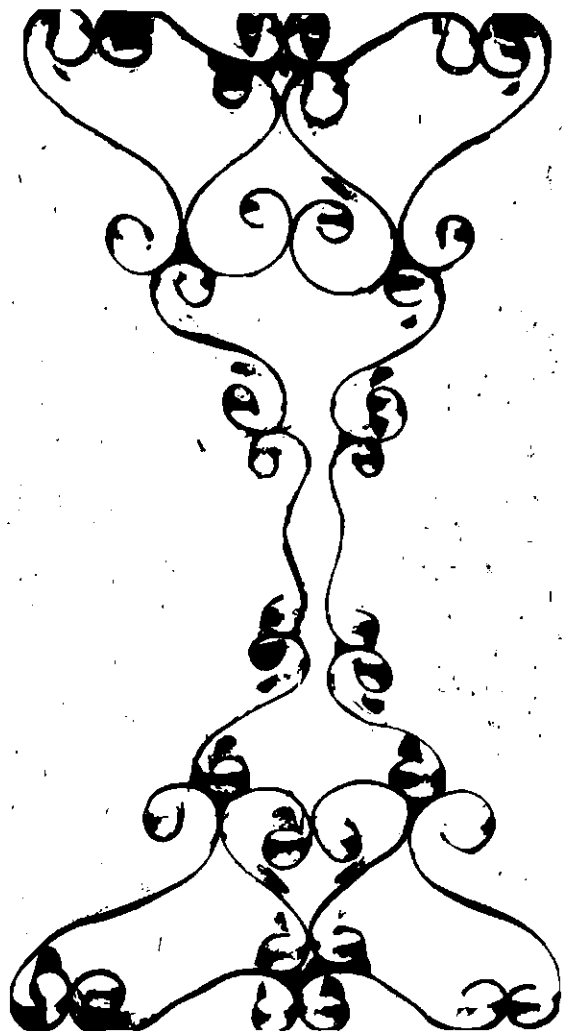
Nato vzame divjo svinjo in jo prav tako položi levu pred šape:

»Mogočni lev, to je tvoja večerja, mi štirje pa se bomo nasitili z zajcem.«

»Odlično!» zarjove lev, »to je pravi način deljenja. Kdo, šakal, te je naučil tako dobro deliti?»

»Mogočni lev,« je odgovoril šakal, »naučile so me ti-grove zlomljene šape.«

Po arabski pravljici priredil
Črtomir Sinkovec

da se Cufar dogovora ni držal, je moral biti globlji. Čeprav ne vemo ničesar o tem, bi sklepali, da je ostal v Mariboru morda v zvezi s partijskimi nalozami, ki so bile take, da bi v vse ostrejši politični situaciji v državi, prav gotovo težko pogrešali kadre Cufarjevega kova. Morda pa je vzrok tudi povsem materialne narave. Tako je Cufar dočkal Nemce v Mariboru. Nekaj časa se jim je spretno izmikal in skrival, končno pa je postalo tudi zanj prenevarno. Zato se je umaknil v Ljubljano. V bistvu je tako rešil le golo, vendar za boj v narodnoosvobodilnem boju tako dragoceno življenje. Kmalu za njim so nemški nacisti izselili tudi Turke. Novo bivališče so jim v svoji mogočnosti odkazali v Srbiji. Ko so se vrnili domov, so našli hišo povsem izropano in še danes jim je žal za številnimi Cufarjevimi knjigami, ki so jih po njegovem begu skrbno hranili na podstrešju.²⁵

O tem, kako je živel Cufar po okupaciji v Mariboru, vemo prav malo. Zato je zelo dragocen sicer lakoničen podatek Boža Podkrajška, ki kot poznavalec razmer zatruje, da je dočkal Cufar v Mariboru prihod Nemcev aprila 1941. Nato pa se je v želji po dostojnem preživljanju, ki mu je bilo odvzeto z okupacijo, saj je bila s tem v zvezi ukinitve literarnih revij in humorističnega »Totega lista«, odločil za to, da je »nekaj dni... še sekal drva po Mariboru«. To pa je sovpadalo s časom, ko so Nemci iz maščevanja zapirali slovensko prebivalstvo.²⁶

Domnevali bi, da se je Cufar umaknil iz Maribora še v času splošnega bega, vendar pa tudi že v času, ko so nacisti pokazali svojo pravo podobo z zapiranjem in nasiljem, torej dva ali tri tedne po okupaciji, kar potrjuje tudi Angela Vovkova s pripovedjo, da je prišel k njim menda maja meseca. Po dejstvu, da ni prišel v Ljubljano sam, temveč skupaj z Jožetom Fluxom, delavcem iz Rutarjeve tovarne v Mariboru, domnevam, da se je za beg iz Maribora odločil po premisleku, morda z vednostjo partijske organizacije ali pa celo po nalogu nje same. Morda je vplival na odhod vdor gestapa v vrste mariborske partijske organizacije? Ta umik pa ni bil umik iz bojazni. I. P. v svojem spominskem sestavku, objavljenem v »Ljudski pravici« pripoveduje, da je zadnje dni aprila 1941, pred odhodom iz Maribora dejal: »Zdaj je prišel čas, ko bom lahko pisal. Odhajam, kamor me kliče dolžnost.«²⁷

K Vovkovim na Mestni trg št. 18 se je zatekel Cufar že takoj po prihodu v Ljubljano. Angela Vovkova je bila Jeseničanka, zato sta se s Cufarjem poznala. Cufarjev prijatelj in partijski tovariš je bil tudi njen brat, znani bорец slovenske partizanske čete v Srbiji, Albin Pibernik.

V Ljubljani se je Cufar hitro znašel, saj mu je od 1932. leta nudila drugi dom. Nemo-goče pa bi bilo ugotoviti, kje vse se je zadrževal. Vemo le to, da je na novo navezal vsa stara poznanstva, leta pa so se po njegovi vključitvi v Osvobodilno fronto še razširila. Od starih stikov, ki jih je navezal, so bili kaj kmalu vzpostavljeni stiki s komunistom Fur-lanom, hišnikom na Rimski cesti št. 10, kjer se je pred vojno Cufar nekaj časa hranil.²⁸ Različna pričevanja kulturnih delavcev, ki se pogosto spominjajo tudi Cufarjevega imena, dokazujejo, da je bil Cufar zelo aktiven v odporniški organizaciji. Ignac Koprivec se spominja, da je prav Cufar pripeljal v nekdanji Akademski kolegij Prežihovega Voranca, katerega dotlej ni poznal, in ju seznanil. Cvetko Zagorski pa se spominja konec 1941, ali v začetku 1942. leta nekoga sestanka na Gosposvetski cesti v zvezi s sodelovanjem pri »Slovenskem zborniku 1942«. Tja ga je povabil Cufar, ki se je sestanka prav tako udeležil. Cufarju je pozneje tudi izročil svoj literarni prispevek za zbornik.

Ceprav Cufarjeve dejavnosti v narodno-osvobodilnem obdobju ne bomo nikdar do podrobnosti spoznali, moremo trditi, da je med drugim deloval na kulturnem področju. Vodstvo narodnoosvobodilnega odpora je pravilno presodilo, da je bila v tej začetni fazi odpora potrebna njegova pomoč pri organizaciji tega sektorja. Čeprav ni samo temu veljala njegova skrb in pozornost, pa je izpričana Cufarjeva organizacijska sposobnost pri nekaterih zanimivih akcijah. Znana je njegova

pohoda pri nastanku »Vesele scene«, katero je vodil Božo Podkrajšek in je v glavnem združevala mariborske dramske igralce ter jim nudila eksistenčne pogoje. Gledališče je delovalo 10 mesecev, od julija 1941 do maja 1942 kot ena izmed najmočnejših oblik slovenskega odpora do okupacije in okupatorjev in izraza ljudske svobodoljubnosti. Hkrati pa je bilo po svoji zasnovi s humorjem začetnik parti-zanskega gledališča in tako vplivalo na rast slovenske narodnoosvobodilne zavesti.²⁹

Tesnejši pa so bili stiki z vsemi, ki so imeli kakršnekoli stike z Gorenjsko, predvsem z Jesenicami, to pa zato, da je mogel določene izvedeti kaj o razmerah in dogajanjih pod nemško okupacijo na Gorenjskem. Zanimale pa so ga tudi podrobnosti v zvezi s svojci, katerim je lahko po takih stikih tudi laže sporočal kaj o sebi. Tako je pogosto zahajal s tem v zvezi k Albrechtovima, Franu in Veri, kjer je prav tako mogel priti do kakih novic o domu. V zvezi s tem sta se srečala tudi z Vencijem Perkom, ki se spominja, da je novembra 1941. izvedel novico o Cufarjevem bivanju v Ljubljani, nakar sta se decembra 1941. ali januarja 1942. tudi sestala v kavarni Tabor. Pri njunih razgovorih je bil navzoč tudi Prežihov Voranc. Perko se spominja, da so ga zlasti zanimala veda o življenju na Gorenjskem, predvsem na Jese-nicah, zanimalo so ga podrobnosti o njunih skupnih znanih in o partizanstvu na Gorenjskem.³⁰

Sodili pa bi tudi, da je takoj, kakor hitro se je kolikor toliko uteklo vojno življenje, skušal ponovno navezati stike s Silviro Tomasinijevo. Čeprav so pisni dokazi izgubljeni pa moremo upravičeno sklepati, da je bil Cufar, seveda po Silvirinem pristanku, pobudnik zamisli o njenem povratku v Slo-venijo, v Ljubljano. Po tem se je lotil pri italijanskih okupacijskih oblasteh postopka za izstavitve dovoljenja, ki bi omogočilo Sil-viri povratek v domovino. Seveda pa je to ni oviralo pri njenem ilegalnem partijskem delu v Kosovski Mitrovici. Po izsledkih Milice Ostrovske, je Cufar po dolgem trudu dobil dovolilnico za Silvirin povratek v Ljubljano, vendar je prispela na njen naslov že po tem, ko sta bila oba mrtva — Tomasinijeva in Cufar.³¹

Poslej je oboje predanih revolucionarnih življenj na dveh, medsebojno si ločenih delih razkosane države skladno in v duhu predvoj-ne revolucionarne šole komunistov, zorelo za smrt.

Vloga profesorice Silvire Tomasinijeve je bila pomembnejša že februarja 1941, ko je bil v Kosovski Mitrovici aretiran ves mestni komite. Tedaj so morale žene prevzeti delo v ilegalni organizaciji in nadomestiti zaprte tovariše. Marca meseca pa so zaprli aktiv SKOJ. Silvira je postala sekretarka celice KP v rajonu onkraj Ibra, v njenem stano-vanju pa je začela delovati ilegalna tehnika. Taka predanost jo odlikuje tudi med okupa-cijo in v pripravah na oboroženi boj. Pri njej so se shajali funkcionarji mestnega komiteja

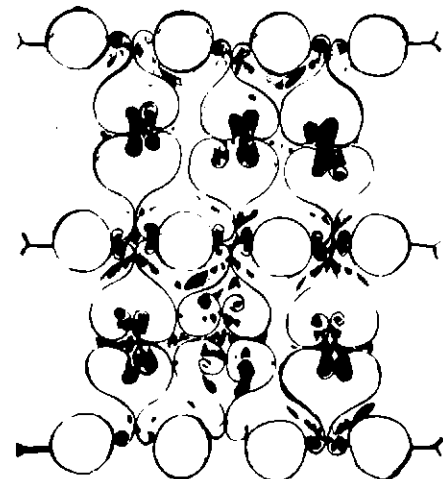
in po ustanavljanju narodnoosvobodilnih od-borov jeseni 1941, je začela ustanavljati odbo-re žena. Novembra meseca so ustanovili okrajni odbor ženske odporniške organizacije. Tomasinijeva je poslala njegova predsednica, članice tega odbora pa so ustanavljale po raz-nih krajih, kjer so živele podobore, zbirale vsakovrsten material, predvsem obleko in sa-nitetne potrebščine za borce, vse to pa so shranjevali pri Silviri. Neutinkovitost špi-tarske policije, ljubičevskih in nemških agentov je februarja 1942 vplivala na ustanovitev gestapovske postojanke, podrejene poveljniku SD in Sipo za Srbijo v Beogradu, ki se je po obračunu z Židi, lotila uničevanja narodno-osvobodilnega gibanja. Pri tem so se poslužili v Kosovski Mitrovici provokacije. 19. maja so začeli z množičnimi aretacijami. To noč so aretirali trinajst oseb, med njimi je bila tudi Silvira Tomasinijeva. Čeprav so že dolgo vedeli mnogo o njej in njenem delu, pa te informacije spet niso bile take, da bi jo mogli zato že zapreti. O njej ni mogel povedati kaj več niti provokator, pripadnik Nedi-čeve srbske državne straže, devetnajstletni fant, doma iz Prizrena. Aretacije so se nade-ljevale še naslednjega dne, junija in julija pa so zaprli tudi mnogo članov in skojevcev iz Trebeče.

S Silviro so poskušali gestapovci najprej zlepa, takoj pa so spremenili taktiko, kakor hitro so spoznali, da ne bodo na ta način ničesar dosegli. Začeli so jo neusmiljeno pre-tepati, vendar brez uspeha. Okupatorjem je hotela dokazati, da ne premorejo sredstev, ki bi jo mogla zlomiti, čeprav je vedela, da zanjo ni rešitve. Imeli pa so sporočila tudi iz Slovenije, saj so jo med drugim spraševali tudi o Cufarju.

Ceprav so jo nameravali Nemci usmrtiti, pa je prav zaradi njene priljubljenosti niso hoteli ustreliti v Kosovski Mitrovici. Odločili so se, da jo peljejo z večjo skupino zapornikov, 13. avgusta 1942 v Beograd. Na postaji, kjer se je nabralo mnogo ljudi, jim je želela Silvira še poslednjo vpliti poguma in dokazati, da je odpor proti okupatorju sveta dolžnost vsakogar. Z dvignjenima, v pest stisnjenima rokama je vzklikala partiji, Sovjetski zvezi, boju in svobodi. Gestapovci so za trenutek osupnili nad toliko drznostjo, nato so jo od-dvojili od drugih in jo odpeljali v železniško čakalnico, od koder so jo odgnali ponovno v zapor.

Zdaj je končno vedela, da nima od okupa-torjev ničesar več pričakovati. To noč so sli-sali jetniki, da se je odprla Silvirina jetniška celica. V zadnji pozdrav so ji, v mislih na njeno daljno domovino, sojetniki zapeli pe-sem »Tamo daleko...« — Jetnike so odgnali na dvorišče bosa in na pol oblečene, kot so jih dvignili z ležišča. Jetnišnica, ki je bedela, je slišala Silvirin glas in nato strele. Orožniki so potem pripovedovali o njenih poslednjih trenutkih, da se je še tik pred smrtjo vedla junaško kot vedno in da je vzklikala.³²

Šel gestapa v Kosovski Mitrovici SS hauptsturmführer Hausding je v noči od 13. na 14. avgust poslal v Beograd radiogram šefu gestapa Schäfferju s prošnjo, da dovolijo takojšnjo ustrelitev Silvire Tomasinijeve, »da bi to fanatično žensko napravili neškodljivo«. Vendar Hausding Schäfferjevega privoljenja, ki ga sicer ni bilo težko dobiti, ni čakal. Ko je naslednjega dne prišel radiogram s Schäfferjevim »ja«, sta bila Silvira in Lazar Jeličić že mrtva. Kapitan Hausding je hotel takole opravičiti svoje ravnanje in je zato poslal 14. avgusta v Beograd nov telegram: »Predmet: Tomasini Silvira in Jeličić Lazar. Imenovana sta skušala na poti na postajo zbežati in sta bila na begu ustreljena.« To sicer ni bilo potrebno, vendar pa je bilo ravnanje značilno za nacistično redoljubnost. Silviro so ustrelili s še tremi tovariši. — Še 15. septembra pa je došel na gestapo v Kosovski Mitrovici dopis iz gestapa v Beogra-du s prošnjo, da pojasnijo, kje je Tomasini-jeva, ki je sicer vpisana v spremnem aktu, ni pa prispela v beograjski zapor. Sledil je odgovor s prilogo obeh radiogramov in z ob-vestilom, da je v zaporu in na poti na postajo večkrat vzklikala »rdeča fronta« in dvignila pest v komunistični pozdrav. Da je poskusila zbežati in da so jo zato na begu ustrelili. —

(Nadaljevanje s 3. strani)

3. oktobra 1942 so v centrali gestapa za Srbijo registrirali njeno smrt, 14. februarja 1943 pa so o tem obvestili glavno centralo gestapa v Berlinu.³³

Kljub vsej angažiranosti v narodnoosvobodilnem gibanju pa je Čufar še našel čas za literarno delo. Ela Zupančičeva pripoveduje, da je skoraj ves prosti čas, ki ga je preživel pri njih (pri Vovkovih), pisal. »Dobro se ga še spominjam, kako leži v postelji, pisalni stroj na trebuhu in tipka. Zelo je bil zmrznjen, kurjave pa v tisti zimi 1941/42 ni bilo kaj dosti. Tone je bil pa izredno suh in verjetno zato tudi bolj občutljiv za mraz.«³⁴ Tako je nastajalo med drugim, pod vplivom preživelega državnega kraha dramsko delo neznanega naslova. V njem je tako kot nekateri drugi svobodoljubni slovenski književniki v tistem času upravičeno iskal globljih vzrokov za zlom, brez slemeničenja, tudi v slovenski družbeni sredini: v propadanju tiste družbene plasti, ki je bila sicer v primeri s celoto naroda neznatna, vendar z odločujočim vplivom na javno življenje — v malomeščanstvu. Zaradi vsega tega sili, kljub vojni in njenim problemom, pod pero obračun z malomeščanstvom, najbolj nezdravim in ogrožajočim elementom v življenju kakega naroda. Prav zaradi idejne prečiščenosti se postavlja ob stran pesniškim primerom Vladimira Pavšiča-Mateja Bora in Karla Destovnika-Kajuh, glasnikoma slovenskega narodnoosvobodilnega obdobja, tudi dramsko delo Toneta Čufarja, ki si je nadel v ilegalnem življenju ime Jur. Toda Čufar se je poslužil komedije z namenom, da bi čim izvirneje prispeval k obračunu z resnično družbeno kasto, na kar le mogoče komičen in celo pomilovanja vreden način, ki naj bi z dramatiziranjem problema dosegel pri gledalcu popolno obsodbo in prezir. V njej je nameraval brez moraliziranja, na lahkoten način osmešiti nemoč propadajoče »boljše« družbe in njeno vdinjanje okupatorju. Žal le, da se nam to dramatizirano pričevanje iz prvih mesecev okupacije ni ohranilo. Po besedah Ančke Vovk-Stritarjeve, ki se v svojih spominih na ilegalno delo v letih okupacije na poljanski gimnaziji spominja tudi Čufarja in njegovega literarnega dela, se je začeljo dejanja v Beogradu tik pred začetkom druge svetovne vojne in je prikazovalo »preplah buržoazije, naglo zbiranje in skrivanje rezerv in podobno.«³⁵

O Čufarjevem literarnem delu v Ljubljani pripoveduje tudi Angela Vovkova, ki se spominja, da je po Čufarjevem odhodu odnesla njegove rokopise Franu Albrehtu.

V Osvobodilni fronti je deloval, kot lahko sklepamo, v dveh smereh: bil je vključen v delovanje književnikov, članov Osvobodilne fronte, kar smo že omenili, deloval pa je tudi v obveščevalni službi. Večkrat je Vovkovi dejal: »Popoldne potrebujem sobo, vrni se ob šestih.« V takih primerih je Vovkova odšla k možu v delavnico v Ljubljano. Kdo vse je bil med tem v stanovanju, ga ni spraševala. Ko se je vrnila, je bila soba spet prazna.

V Ljubljani je živel Čufar od denarja, ki mu ga je redno mesečno kot ilegalcu dajala Osvobodilna fronta. Opoldne in zvečer sta se s prijateljem Fluxom hranila v tedanjem Delavskem domu.

Kljub temu pa se ga spominja Ela Zupančičeva kot zelo vedrega človeka. Veliko so se nasmejali. Imel jo je zelo rad in se je mnogo pogovarjal z njo. Vedno je bil, vsaj na zunaj, poln optimizma. Tudi se je izkazala — morda spet po dolgih letih — njegova slikarska sposobnost. Podatek ne bi predstavljal večje vrednosti, če ne bi za tem hotelen slutiti njegovo željo po umetniškem oblikovanju. Ela Zupančičeva pripoveduje, da je v spominske knjige njenih sošolk risal čudovite risbe. Zlasti dobro ji je ostal v spominu z vodenimi barvicami narisani Grad, kot ga je videl z njihovega okna na Mestnem trgu. — Čeprav je bila tedaj stara trinajst let, si je zapomnila iz tistega časa predvsem emocionalnih doživetij, ta pa so bila, kljub vojni, čudovito lepa. Zlasti so se ji vtisnili v spomin večeri po policijski uri, ko sta sedela v kuhinji pri Vovkovih tudi oba »podnajemnika« Tone Čufar in Jože Flux in so potem govorili o vojni, o boju, o umetnosti, o poeziji, o svobodi, ko so peli, se igrali razne družabne

igre, kovali načrte za bodočnost in bili, kot je občutila Ela Zupančičeva, srečni.³⁶

Kljub svojemu ilegalnemu delovanju in vohunom ter domačim izdajalcem se je Čufar spretno izmikal nastavljenim pastem, kakršne je nastavljal okupator sodelavcem Osvobodilne fronte. Marsikdaj si je kdo nehotel in sam s svojo nepremišljenostjo nakopal pozornost okupatorjev. Tudi s Čufarjem bi bilo nekoč skoraj tako: Ob tem se mi vsiljuje misel na njegovo izročitev Nemcem, ki nam bo ostala, po vsej verjetnosti, nerazvozana skrivnost. Tudi pozornost pri Italijanih si je morda nakopal sam. Angela Vovkova se spominja, da so Italijani ob neki preiskavi našli na njihovem podstrešju za nekim tramom skrito Čufarjevo legitimacijo, zaradi česar so potem po hiši vztrajno povpraševali po njem.³⁷ Po nasvetu Angele Vovkove se je Čufar za nekaj časa umaknil. Ko je kmalu nato spet prišel k Vovkovim, je povedal, da je padel v partizanih Karel Štrukelj iz Orahovca ulice v Mostah in prosil Vovkovo, naj mu prinese iz šempetrskega župnišča njegov krstni in poročni list, s pomočjo katerih je potem dobil ilegalno izkaznico na Štrukljevo ime. Zelene dokumente je dobila Vovkova brez težav. Ko je povedala mlademu duhovniku, da prihaja po rojstni in poročni list za svojega sorodnika, jo je prekinil z vprašanjem:

»... Poročen z Amalijo? ... naprej pa ni več spraševal.« — Pozneje se je Čufar rad pošalil, češ da svoje žene niti ne pozna.³⁸

Prijavljen pa je bil kot inkasant pri trgovcu Zlendru na Mestnem trgu.

Zupančičeva se tudi dobro spominja Čufarjeve aretacije. Sicer je bilo značilno za Ljubljano v 1942. letu, da so bile racije dokaj pogostne, včasih celo povsem iznenada in samo v določenem predelu mesta. Ob dveh takih racijah se je Čufar skril v poševno spehljan dimnik v Vovkovem stanovanju. Vanj je zlezal skozi vrata, ki so bila v kuhinji. Ker ob obeh racijah Italijani niso odpeljali očeta Ele Zupančičeve, ki je bil enaki let kot Čufar, se tudi on ob znanih racijah 29. junija 1942 — opisal jih je Miran Jarc — ni več skril, saj je po Vovkovem primeru sklepal, da ni večje nevarnosti niti zanj. Vendar je bilo okrajkrat drugače. Italijanski vojaki so odpeljali oba, Čufarja in njegovega gostitelja Vovka. Čufar se je že po aretaciji še enkrat vrnil k Vovkovim. Angela Vovkova se spominja, da ji je tedaj prinesel svojo žepno uro z verižico, odhajal pa je v pripombo, da se tako kmalu spet vidijo. (Uro in pisalni stroj je po vojni izročila Angela Vovkova Čufarjevemu bratu). O neponarejenem optimizmu in o veri v skorajšnjo vrnitev govori tudi naslednji dogodek: Ko so Čufarja peljali mimo hiše, kjer so živeli Vovkovi, je Ela Zupančičeva z očmi iskala med tolikimi moškimi svojega očeta in Čufarja. Ko ju je zagledala, je zajokala še bolj, Čufar pa se je, kot bi hotel odpoditi zle slutnje, široko nasmejal in ji pokazal jezik. In res, dokler se popoldne oče ni vrnil, je bila prepričana, da se tudi Čufarju ne more nič zgoditi.³⁹

Vse zajete moške iz Stare Ljubljane so zbirali na Starem tingu in jih potem odpeljali v belgijsko vojašnico. Miran Jarc, ki je podobno doživljal dogodke en dan prej, opisuje postopek odbiranja v vojašnici takole: »Filmske slike čara spomin in razgreba živo rano v plamen. Pred dvanaajstimi urami si še sedel na vrtičku, gledal svoja otroka, ki sta se igrala okrog tebe, se pogovarjal z ženo in ji odganjal zle slutnje, ko ti je pokazala z nemim pogledom na ulico: 'Blokada!' Potem — gnetenje italijanskih vojakov po hiši, stikanje po omargah in predalih za čevlji, smučmi, rjuhami, premetavanje otroških igračk, prezirljivi posmehi parfimiranih plačancev... Potem — vsi moški iz hiše v spremstvu oboroženih čuvajev zakonitega ropanja na kamione. S pogledom si še objel nič hudega sluteca otroka, ženi si še stisnil roko in jo potolažil, da se vrneš čez eno uro, pa si ta hip pozabil, da si bil vendar že vse te mesece povezan s partizansko mrežo, ki je zapletla hišo za hišo, ulico za ulico v nevidno telo, v živ organizem upora, ki bo neko uro zdviljal tujemu nasilniku v hrbet. Pozabil si, da si Slovenec, torej zločinec. Naprej. Nova slika. Stojiš v gosjem redu na dvorišču bel-

gijske vojašnice in čakaš, da stopiš pred častnika, ki predstavlja s skritimi ovaduhmi za stebrom tvojo usodo. Samo tvojo? Glej jih nove in nove kamione, ki dovažajo slovensko, človeško blago v žrelo tiranoma. O, usoda sto, tisoč, deset tisoč Slovencev! V brezmejnost rastejo vrste ujetih oivlistov vseh starosti, vseh stanov, v brezmejnost se razteza to dvorišče v dopoldanski sončavi, med pobliškavanjem in klopotanjem pušk in mitraljezov, kjer se odloča usoda deportirancev, internirancev in talcev za ogrado španskih jezdecov. Stopiš pred častnika. Mrzlo te pogleda, s posmehljivo kretnjo ti namigne na levo. Kocka je padla. Preden se zaveš, si že prestopil na drugi breg. Vojak ti vzame izkaznico in te mrzko odvede v že polno čakalnico. Tam se jih gnete že sto, stisnjenih ušes, nemih, mrkih in za kratek čas skrbi italijanski radio ob prepevanju Tosce ali Traviate. Tako. Končano je... Znova in znova jih nagneto v čakalnico... In potem se zliva mrtvo krdelo nazaj na dvorišče za žično oviro, za katero čakaš kot prodana živina na sejmišču eno uro, dva štiri, šest, vse do devetih zvečer, do policijske ure, ki izprazni ulice, da se po njih lahko odženejo zločinci po šest v eni vrsti ob bočnem spremstvu pušk in mitraljezov na kolodvor. Petdeset v en živinski vagon, deset takih vagonov, vmes pa pulman, oklopni, za rimsko rabeljsko gospodo.« — Tako Miran Jarc, ki je bil v skupini internirancev, katere so dan pred Čufarjem zajetjem blizu postaje Verd, na progi Ljubljana — Postojna, osvobodili borci II. grupe odredov. Toneta Čufarja pa so odgnali v furlansko taborišče Gonars.

Ze na dvorišču se je Čufar srečal z Rudijem Podkrajškom, h kateremu je v času svojega predvojnega bivanja v Ljubljani večkrat zahajal, tudi s Silviro Tomasinijevo. Takoj ob srečanju mu je Čufar zaupal svoje ilegalno ime Karel Štrukelj. Ker so, kot smo že omenili, partizani napadli prejšnji dan transport z interniranci, jih tega dne niso poslali v internacijo, temveč šele naslednjega dne. Prav to tesnejše poznanstvo in politična opredeljenost sta vplivali, da sta se vozila v internacijo v istem živinskem vagonu. Ze tedaj je bil Čufar v odkritem razgovoru s Podkrajškom silno stvaren. Vzrok za to pa je bila prav gotovo njegova politična pripadnost, ki je narekovala veliko mero previdnosti. Po vsem tem moremo trditi, da je Čufar stvarno presojal položaj, kar vse je zahtevala njegova varnost. Hotel je čim globlje prodreti do bistva stvari. Zato je že med potjo dejal, ko je gledal razporeženje nekaterih neosveščenih ljudi v vagonu: »Ne peljemo se na izlet, kot mislijo ti pobalini.«

Ko so se pripeljali na postajo San Giorgio di Nogaro, so izstopili in odšli peš do koncentracijskega taborišča. Tu so jih najprej postrojili in začeli odbirati. Med odbiranimi sta bila tudi Rudi Podkrajšek in Čufar, na kar je leta gledal z velikim nezaupanjem. Vendar je bila pravilna Podkrajškova domneva in ne Čufarjeva, ki je ukrep presojal s političnega stališča. Rudija Podkrajška so odbirali zato, ker je bil od rojstva brez roke, Čufarja pa zato, ker je bil vse prej kot hrust. Oba so nastanili v drugi baraki v sektorju B. Čufar in Podkrajšek sta spala na istem pogradu, za kratek čas pa je bil njegov naslov: Tone Čufar, 4116, Baracca II, S. B., p. g. No 89, P. M. 3200.

Ze v prvih dneh po prihodu v Gonars se je moral Čufar povezati z voditelji narodnoosvobodilne organizacije v taborišču in že kakih pet dni po prihodu vključil vanjo tudi Rudija Podkrajška. Čufar je bil njegova zveza navzgor, Podkrajšek pa je povezoval nove ljudi. Dobivali so se vsak dan ali vsak drugi dan. Njihova naloga je bila predvsem ohranjati optimistično vzdušje v taborišču z širjanjem političnih novic. Da bi ta srečanja ljudi vzbujala čim manj pozornosti, so se sicer dobivali ob določenem času in se potem sprehajali po taborišču. Čufar je imel stike z Borisom Kraigherjem, Antonom Vratušo in Kuncem. Najpogostejše so izkoriščali za sestajanje čas med kosilom. Z Borisom Kraigherjem sta se sestajala dnevno, Vratuša pa mu je izročal celo ilegalno časopisje.

Najzaprnejši vir o Čufarjevem življenju v taborišču je Juš Kozak, s svojim avtobio-

Za naše najmlajše bralce — Za naše najmlajše bralce — Za naše najmlajše bralce —

KAKO JE PETELIN UKANIL MEDVEDA

Živel je njega dni drvar, ki je imel sinā, nebodigatreba. Le-ta nekega dne reče:

»Oče, poišči mi ženo! Če mi jo ne najdeš, bom peč zdrobil na drobne kose.«

»Sinko, kako naj ti poiščem ženo, ko pa nimam denarja.«

»Resda nimaš niti beliča, zato pa imaš vola. Prodaj ga mesarju, in imel boš denar.«

Ko je vol slušal te besede, je hitro zbežal v gozd.

Nebodigatreba sinko znova reče očetu:

»Oče, poišči mi ženo. Če mi jo ne najdeš, bom peč zdrobil na drobne kose.«

»Sinko, kako naj ti poiščem ženo, ko pa nimam denarja.«

»Resda nimaš denarja, imaš pa koštruna. Prodaj ga in imel boš denar.«

Ko je koštrun slišal te besede, je hitro zbežal v gozd. Nebodigatreba sinko znova reče očetu:

»Oče, poišči mi ženo! Če mi jo ne najdeš, bom peč zdrobil na drobne kose.«

»Kako naj ti poiščem ženo, ko pa nimam denarja.«

»Resda nimaš beliča, imaš pa še petelina. Prodaj ga in imel boš denar.«

Ko je petelin slišal te besede, odfrli in se v gozdu sreča z volom in koštrunom. Vsi trije si z združenimi močmi zgradijo koč, kjer živijo v slogi in miru.

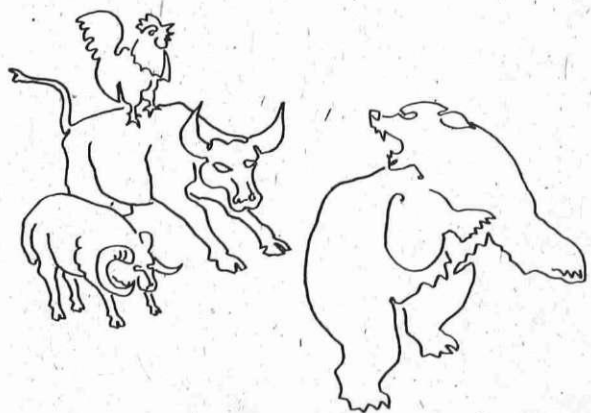
Nekega dne pa po gozdu prilomasti medved. Odloči se, da bo pojedel vse tri. Z grozečim brundanjem se približa koči in preišlja, kako naj bi vstopil. Toda petelin, ki je bil bistra glavica, zdajci zafrfota s perutmi in zapoje:

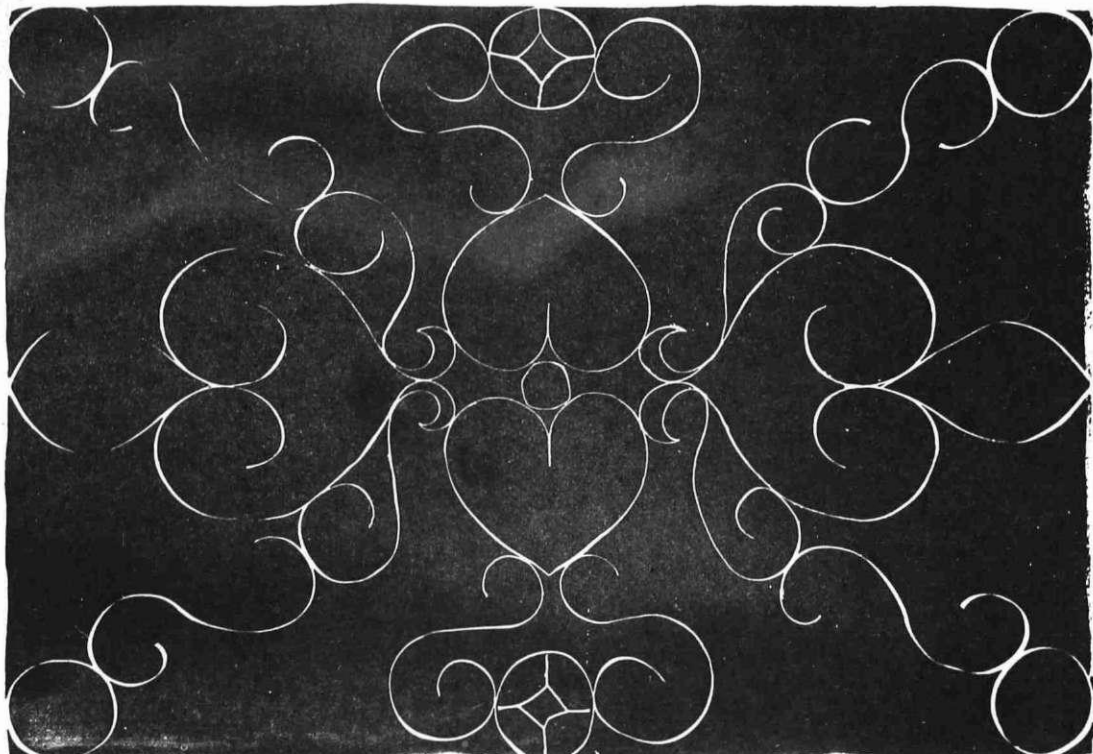
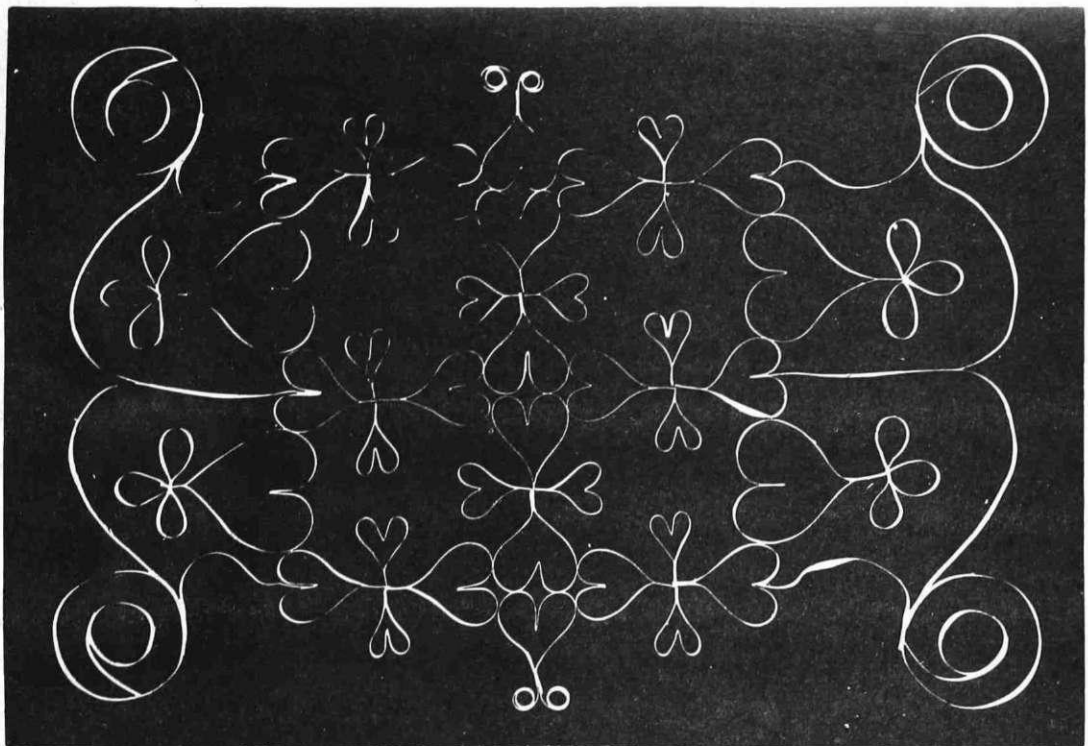
Kikiriki,
medved je tu:
s kremplji ga
razkrempljam,
na rog
ga nabodem,
s kostmi
ga požrem!

Medved se te pesmi na smrt prestraši in zbeži, da mu naposled zmanjka sape in se razpoči. Tam ga je našel nebodigatreba sinko, mu vzame kožuh, ga proda in dobi toliko denarja, da se oženi in priredi veselo svatbo.

Na svatbo domov so prišli tudi vol, koštrun in petelin, kjer so potem še dolgo v miru in blagostanju živeli.

Po ruski pravljici priredil
Črtomir Sinkovec

grafske romanom »Lesena žlica«. Ob tem velja zapisati predvsem zaradi tistih, ki bodo pozneje proučevali veliki čas v sicer tako skromni slovenski zgodovini, da je Juš Kozak res začel pisati v internaciji svojo avtobiografijo, ki je pozneje čisto predelana izšla kot že omenjeni avtobiografski roman.⁴⁾ Vendar mi je pozneje prav v zvezi z odporom v kulturnih vrstah pisano z obžalovanjem odgovoril, da bi v primeru, če bi slutil, da bodo te stvari tako pomembne, marsikaj sproti in precizneje zapisal. Prav zato je roman »Lesena žlica« nastajal po trdnjih zapisih, ki so nastajali sproti, jih je pa pozneje spominsko dopolnjeval, zaradi česar mu moremo biti samo hvaležni. Prav ob Cufarju pa je obžaloval, da ni bil v tem pisanju še preciznejši. Zato se na vse navedbe v njegovem delu ne moremo povsem opreti, zlasti, ker se tudi sam z opisano izjavo zaveda nepreciznosti, čeprav ji v posameznostih ne moremo odrekati dobronamernosti (npr. zamenjava priimka Šknanec za Strukelj, netočnost v zvezi z aretacijo). Takole pripoveduje dokumentarno dokaj avtentično o začetkih njegovega srečanja v Gonarsu: »Že poprej so mi povedali, da me je nekdo iskal proti večeru. Ko me je poklical glas pod pomolom, sem spoznal Cufarja. Odkar ga nisem videl, je močno upadel. Ozka lica, prej vedno rdeča, so posinela in skoraj izginila. Vidni so bili le oglati nos, drobne ličnice in ostra koščena brada. Temnorjave oči so imele vročičen sijaj. Odšla sva za barako, kjer je bilo manj ljudi.

»Preveč se ne smeja shajati, me je opozoril, da me ne bi kdo izvohal. Klič me Škranec, pod tem imenom sem v taborišču.

Kdaj so te pripeljali?

Z zadnjim transportom sem prišel. Si slišal, kakšno srečo je imel Jarc?... Nato je začel, po Kozakovi izpovedi, pripovedovati o tem, da bi moral tudi on odpotovati iz Ljubljane z istim transportom, a so ga zadržali v belgijski kasarni, kar pa ne drži, saj so izvedli racije v starem delu mesta dan pozneje. Nato pa je izrazil svojo slutnjo, da ga zasleduje gestapo: Ko so ga pripeljali v belgijsko vojašnico, so ga poklicali in odpeljali v klet. Tu je ob svojem imenu razločno videl tudi oznako GO. Že tedaj niso Italijani prav verjeli osebnim podatkom. Nekdo ga je moral izdati ali vsaj vzbuditi sum, kajti naslednjega dne je prišel nek italijanski podoficer in zaklical skozi okno: »Non c'è qui Zuffe?« (Ni tu neki Cufar?). Dogodek je potem Cufar komentiral: »Ne veš, kako me je čudno pretreslo. Vajen sem bil živeti pod tujim imenom, ki sem ga poznal sam in sam v sebi ponavljal. Zdaj pa naenkrat zaslišim svoje ime, a se ne smem oglasiti.« Druga dne so ga poslali spet v gornjo sobo in nato s transportom naprej. — Če je ta izjava avtentična s tem, kar se je dogajalo s Cufarjem v teh dneh, potem moremo domnevati, da od vsega začetka niso verjeli njegovim podatkom in ga iskali. Za Italijane je bilo pozneje, ko so ga poslali v gornje nadstropje, zaslisevanje končano, vendar ni bilo tako z nemško obveščevalno službo, ki je upala na večji uspeh v taborišču. Točno tudi ni, da so Italijani sumili, da se za Karlom Strukljem skriva nekdo drug. Italijani, ki so si z vsemi silami prizadevali uničiti narodnoosvobodilno gibanje, bi prav gotovo ob dvojnem imenu najprej pomislili, da si je prilastil tuje ime zaradi sodelovanja z odporom. Za tak sum bi bili toliko bolj upravičeni, saj se je Cufar skrival za tujim imenom na ozemlju, ki ga je zasedel italijanski fašistični okupator. — Ako vsi ti podatki držijo, v kar pa moremo upravičeno dvomiti, ker ne moremo zadovoljivo odgovoriti na taka, povsem preprosta vprašanja, kako v spisku ob priimku in imenu Toneta Cufarja oznaka GO, ko so ga pa oblasti vodile v spisku pod Strukelj. Tako brskanje po spisku bi bilo zares naključno in vse delo bi morali italijanski vojakci opravljati zelo počasi. Tako počasi, da bi mogel Cufar v spisku pod črko C, kjer bi morali italijani nekoga pred Cufarjem identificirati, poiskati svoje ime ter podatke ob njem. Nadalje, kako je bilo mogoče, da so ga ob pomnkanju dokazov oddvojili od drugih in ga poslali v klet, kjer so bili, tako bi sodili, politični osumljenci? Zakaj je bila potem sploh potrebna internacija, ko bi bila eno-

stavnejša in varnejša pot takoj ga odpeljati na Gorenjsko? — Vendar pa tak postopek s Cufarjem zanika tudi Rudi Podkrajšek, ki vsega tega ne pozna, čeprav sta bila ves čas bivanja v belgijski vojašnici skupaj.

Ako držijo vse podrobnosti kot so zapisane v Kozakovi »Leseni žlici«, pa tudi sicer, — in temu spet ne moremo odrekati avtentičnosti — je bila povsem na mestu Cufarjeva opreznost, zlasti, ker je spoznal, da je med taboriščniki precej takih, ikso ga poznali in bi ga mogli ovaditi. Zato je zaradi lastne varnosti takole ukrepal: opustil je hojo po taborišču, za obisk pa je priporočal Kozaku popoldanski čas, ko je najmanj ljudi zunaj.⁴⁾ V taborišču je bil celo srečen, ker je bil prepričan, da je tako najbolj varen pred preganjanjem. Mučenja in slabo hrano ni občutil kakor drugi — kot težavo, vse je prestopal z lahkoto, z enim samim ciljem, da se ohrani pri življenju. Nosil je vedno dolge bele spodnje hlače in ni si pušchal samo brk, temveč tudi brado, v šali se ga je prijel vzdevek »vitez klavne postave«. Takega je z rjavo kredo portretiral Nikolaj Pirnat.

V osebnem kontaktu pa si spoznal njegovo dobroto, čustvenost. Bil je izreden človekoljub, zelo mirnega govornjenja, v pogovoru prepričljiv, čeprav nikdar vsiljiv; bil je tolerant. Zelel si je samo miru, tudi od taboriščnikov in si prizadeval, da ne bi dajal Italijanom najmanjših povodov za preganjanje. Vendar pa ga to ni uspavalo, da ne bi bil vsekozi na oprežu in ni, zaradi slabih izkušenj, nikdar zaupal obljubam italijanskih okupatorjev. Ko so mu sporočili, da odhajajo »domov«, kar je pomenilo, da gre v Ljubljano, je za tem pravilno zaslutil novo neznano past. In kdo gre rad, čeprav iz slabega, v neznano? Zato je Cufar proti Podkrajšku odhod obžaloval čes: »Če bi se to vsaj štirinajst dni pozneje zgodilo!« Zato domneva Rudi Podkrajšek, da se je tudi Cufar pripravil na pobeg.

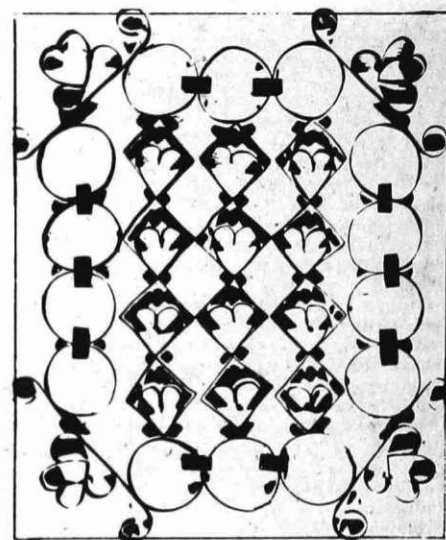
Nekaj dni za tem ga je popoldne obiskal Kozak: »Komaj sem zaklical 'Škranec!' se je že odzval.« Nakar prehaša v komentar: Bil je videti pomirjen in tudi barva obraza je bila videti bolj sveža in zdrava. Domnevati moremo, da se je Cufar v tem času prepričal, da mu ne preti nikakršna nevarnost, sicer pa lastnih ukrepov previdnosti ni opustil. »Kar oživel sem,« je dejal Kozaku, »meni se kar dopade tukaj. Spim mirno, jesti je res bolj malo, a to se že prenese.« Tudi pisati je začel, kar kaže na njegovo popolno pomirjenost. »Kaj pišeš?« Odklonilni Kozakov odgovor ga je začudil. »Čudno. Jaz pa sem že začel pisati dramo. In kako mi teče! Nič ga ni motilo, da jo je pisal v baraki, kjer je bilo polno ljudi, važno je bilo samo to, da ni bil v Ljubljani. S tem je mislil na zapor, kjer bi mu bila odvzeta osebna svoboda. V taborišču se je kljub žici, okupatorjevim stražam in nevidnim očem, ki so bdele nad posamezniki, počutil varnega. »Kako je pravzaprav tukaj prijetno življenje. Zjutraj se malo sprehajam, kadar je taborišče prazno, potem pišem do večera. V mraku grem zopet na sprehod. Napisal bom dramo iz taboriščnega življenja. Sem jo že zasnoval.« Kozak je nato komentiral njegovo delovno vnemo: »Potiho sem ga poslušal z zanimanjem. Nizem ga mogel razumeti, kako hitro se je vživel sredi človeške množice za žico. Marsikaj, kar sem dotlej mislil o človeku in človeški družbi, se mi je na glavo postavilo. Pred mano so se odpirala brezna. V kolikor toliko udobnem življenju, ki ima nek cilj, se človeški nagoni, njegova narava pritajajo. Sedaj so se razgubili do dna.

Imel sem vtis, da se Cufarju z delom zelo mudi. O čem drugem se skoraj pogovarjati ni hotel.

Res se mu je mudilo, da še sam ni vedel kako. Ko sem odhajal iz taborišča, sva se poslovala. Krepko mi je stisnil roko in pripovedoval, kako mu drama hitro raste. Dejal mi je, da si ne želi nikamor.«

Mir in brezskrbnost pa sta bila varljiva, saj so ga menda budno iskale oči nemških agentov in iskale zadostnih dokazov za njegovo resnično identiteto.

Govoriti o tem, kako so Cufarja odkrili nemški konfidanti, pomeni graditi izključno na domnevah. Čeprav ne bi bilo dovolj, bi bili lahko veseli, če bi mogli odgovoriti na eno samo vprašanje — kako so odkrili za Karlom

Strukljem Toneta Cufarja? — V to, da je uporabljal Cufar ta psevdonim, ne moremo domniti. Preveč priča nam to potrjuje. Pa tudi v to ne, da ni prišel v taborišče pod tem imenom Kozak in Podkrajšek povsem določno zatrjujejo o uporabi njegovega psevdonima. Drugače bi ga mogli odkriti le v primeru, če bi ga vodili pod pravimi biografskimi podatki ali če bi bil Strukelj pristojen na Gorenjsko. Po vsej verjetnosti se ne bomo nikoli dokopali do resnice. Da je imela pri tem prste vmes nemška obveščevalna služba ali samo nemška okupacijska oblast imamo prepričljiv dokaz v tem, da je bil v skupini internirancev, ki so jih italijanski fašisti izročili nemškimi nacistom kot ljudi, pristojne po rojstvu ali bivališču na Gorenjsko. Čas, ki ga je Cufar prebil v Gonarsu jim je zadoščal, da so povsem zatrdno preverili njegovo identiteto.

Zanimivo je, da vsi povojni viri in spominski sestavki navajajo za vzrok njegovega odгона iz koncentracijskega taborišča, »da ga je nekdo izdal«, to pa je tudi najverjetnejše, čeprav nimamo za to dokazov.⁴⁾ Angela Vovkova je bila še določnejša. V razgovoru z menoj se je spominjala pripovedi, da ga je spoznal nek Jeseničan, nemški agent.⁴⁾ Kljub zahtevnosti vprašanja se moramo zadovoljiti z navedbo Zagorskega, ki pa ni prav nič drugega kot sklep, da so tam odkrili njegovo pravo ime in ker ga je nemška policija že iskala, so ga italijanski policisti predali v Ljubljano, da bi ga... izročili gestapu.«

V nedeljo, 9. avgusta, so med zborom v popoldanskih urah začeli Italijani klicati imena internirancev, ki bi morali oditi »domov«. Med izbranimi je bil tudi Cufar. Albert Čebulj se spominja, da je moral še istega dne v taborišče pisarno, kjer so mu vrnilo odvzeti denar in mu sporočili, da gre domov, taboriščniki pa so ga prosili za vrsto sporočil svojcem. — Podobno se je godilo tudi s Cufarjem.⁴⁾

Cufarja je vest, kot se spominja Rudi Podkrajšek, močno vznemirila, saj je po vsej verjetnosti zaslutil pravi smisel te poti. Noč pred odhodom je bil močno potr. To noč sta namreč Cufar in Podkrajšek domala vso prebedela. Čeprav so se dobro poznali in je tudi med okupacijo za kako uro ali dve prišel k Podkrajškovim v Ilirsko ulico in želel celo sam povezati Podkrajška z Osvobodilno fronto, pa doslej z njim o svojem domu, starših in niti o Silviju Tomasinijevi, ni govoril. Tokrat pa ga je prosil za nekaj uslug: Izročil mu je dvoje pisem, ki jih je napisal svojim dragim v zadnjem popoldnevu, preživetem v Gonarsu. Eno je bilo namenjeno staršem, drugo Tomasinijevi. Napisal jih je na kariraste liste, iztrgane iz zvezka, kakršne si mogel kupiti v taboriščni kantini. Pismi, čeprav zelo znani, zaslužita vso našo pozornost in objavo:

Dragi ljubljenci!

Vem, da ste daleč!

Mnogo sem mislil na Vas in na usodo v starih letih. Če sprejmete ta list, pa ne vidite več svojega sina — romarja, potem vedite, da

(Nadaljevanje na 6. strani)

(Nadaljevanje s 5. strani)

se Vas je toplo spominjal in bil z Vami v mislih do zadnjega.

Ako nam je sojena ločitev, tedaj Vas najlepše pozdravljam. Ne bom Vas prosil za običajno opravičilo. Z mano ste imeli dokaj skrb, vendar vem, da ste me ljubili bolj, kakor sem zaslužil, in da ste razumeli, zakaj sem hodil svoja pota. Imel sem vedno najboljše namene.

Za vse sem Vam hvaležen. Za življenje in vso skrb v vseh časih. V najtežjem je bil vedno dom, ki me je sprejel.

Pišem v naglici. Mnogo bi povedal, a kaj, ko je težko. Ko ne utegnem. Pozdravljam Vas iz srca.

Zivimo v časih, ko morajo biti slovenske matere močne, ko morajo prenesti več kakor kdajkoli poprej. In moške, stari in mladi, morajo biti res moški.

Za Vaju, ljuba mama in dragi oče, sem prepričan, da sta med njimi. Saj morata biti. Ne gre drugače. Treba je nositi križ, ki nam je naložen. Treba je mirno vztrajati v tem viharju.

Pod plazom, ki ga je vihar v teh letih sprožil, bod zasuti milijoni, od Slovencev pa tisoči. Vendar, narod, narod bo ostal in končno na tej lepi zemlji vendar enkrat zadikal in zaživel tako, kakor zasluži. Želim le, da bi vidva užila nekaj let tega življenja.

Ce katerega nas ne bo — Joža menda že ni — vedita, da mislo živeli zaman. Da smo bili tam, kjer mora biti sin dobre, trpeče slovenske matere in vedno zavednega slovenskega očeta. To naj vaju pomiri. Vem, težko je, toda prijetna je zavest, da je človek sam nekaj dal za lepšo bodočnost: svojo lastno kri.

Kmalu bo svet gledal nazaj na vse kakor na grozotno pravljico, ki se jim ne bo zdela mogoča. In vendar je vse krvava resnica, kar se dogaja. Rad bi o tej pravljici napisal nekaj pričevanj. O materah, ki so morale imeti nad vse: močna srca; o očetih, ki so morali biti jekleni moški. O vsem, kar se dogaja.

Ce mi ne bo dano, bodo to storili drugi. Vzemita Vidva za pravljico in laže Vama bo. Imela sta otroke, a ni več vseh. Zajel jih je vihar. Pa se je vihar polegel, zasmejal se je sonce, ki daje novo moč in ozdravlja rane. Pod tem novim soncem vstaja končno nov človek, ki začneja novo dobo sveta.

V to dobo že stopamo, še malo pa bo tu. Možno je, da se vidimo in da je to pismo odveč. Prav lahko pa ne bom z Vami vred videl pravega sonca. Za ta primer želim samo eno: ne žalosti in tarnanja, temveč ponos!

Objemam Vas in pozdravljam

Vaš Tone

Tako je bilo Cufarjevo poslednje pismo staršem. Tomasinjevi, ki mu je v življenju dala največ, pa je v poslednjem pismu napisal:

Ljubljena!

Pišem ti za vsak primer, če bi se morda nič več ne srečala. Do zdaj je moj nepopoln optimizem obveljal na vsej črti, a vendar živimo v času vseh možnosti in zato ni nemo-goče, da me enkrat opehari.

Po šestih tednih odmora se znova odpravljam v negotovost. Nedelja je, lep dan, sončen in ves tak, kakršnih sva imela mnogo v najinem skromnem, a notranje tako bogatem, resnično srečnem, polnem življenju. Ob sončni misli na vse doživeto sem tako miren, kakor more biti samo človek, ki si je svest, da ni živel zaman. Ti si mi s svojo brezmejno predanostjo in praviim tovarištvom dala več, kakor so užili drugi v ne vem kakšnem razkošju. Osebo bi prav zaradi tebe nekako s hvaležnostjo pogledal nazaj na življenjsko pot, a spet si ravno zaradi tebe na moč želim, da dobiim tvegano igro, da tudi tokrat zmaga moj optimizem.

V resnici bi se najina sreča šele začela. Zdaj sva se ciganila, lovila dinarje in se venomer borila s težavami. Ko si dobila službo, sva se ločila za tisoč kilometrov in že pol-drugo leto je preteklo, odkar se nisva videla. V tem času mi je poleg optimističnih načrtov lebdelo pred očmi svidenje. Naj bi trajala ločitev še tako dolgo in naj bi bila še tako težka, samo da bi jo doživela približno zdrava. potem bi bila vse v redu. Takoi bi si

ustvarila prijetno gnezdo — kar se kljub vsemu še vedno lahko zgodi — gnezdo, v katerem bi delala, se predajala drug drugemu z otroško prisrčnostjo in naša vse polno užikov v knjigah, gledališču, v umetnosti in znanosti, v izletih in potovanjih, v vsem, kar daje življenju vrednost. Neumno je pač, ko bi bilo lahko drugače, toda nekaj življenja sem spoznal in užil! Z ozirom na svoje težnje v rani mladosti in z ozirom na zdravje sem živel delj, kakor sem upal. Saj mi je tuberkuloza trkala na pljuča. In tudi drugače. Z voljo in vztrajnostjo sem le skušal nekaj ustvariti in sem vsaj nakazal nekaj, kar bi se mi pozneje brezpogojno posrečilo.

Nisem živel zaman. Tudi v tem času ne.

Toda ob misli, da ostaneš sama, mi je težko. Pred šestimi tedni, ko se je odločilo, da ostanem za zidom, sem neizmerno zakoprnel, da bi te še enkrat prišel k sebi. Včasih se življenje zgosti v nekaj dramatičnih minutah.

Ce se kaj zgodi, ostani mirna. Moje najtoplejše misli veljajo Tebi! Pa staršem in vsem, a Tebi, zvesti tovarišici in upu moje bodočnosti predvsem! S tolikim zaupanjem v srečno svidenje sem prebiral ves čas najine ločitve in se prebiral skozi vse kočljive situacije. Teško si mislim, da bi Te kdaj ne objel in da se ne bi pomenila o vsem, kar sva doživela. Teško si Te predstavljam samo. Če me vendarle ne boš več videla, pomisli, da nisi sama, brez tovarišev. Mnogo jih je v črnem. Predraga, ko Ti spet pišem, pozabljam na vse okoli sebe, na resničen svet, na jutrišnjo pot, na negotovost.

Nepričakovana vest, da odpotujem, me je razgibala. Pogovarjam se s Tabo spet enkrat dokaj neovirano. Pero mi teče, in vidiš, misel, da mi ga iztrgajo iz roke, je poleg misli na te in na mamino in očeta najbolj živa. Ti me boš najbolj razumela, kako težko bi se ločil od zamišljenih figur, prizorov in stvari, ki jih imam polno glavo. Saj si ne morem predstavljati, da bi se Lipe v vsej polni zamisli ne sprehodil po slovenski zemlji. Da sam kmalu omahnem, poprej kakor bi rad, to ni nič posebnega Na ta račun sem si že privoščil nekaj dovtipov. Toda da bi Lipe sploh ne pogledal na svet, to pa ne gre človeku v glavo. A je toliko drugega, kar je že dozorelo v meni, pa mi še ni bilo dano, da ustvarim.

Ce ne pomislim nase, na Te, na domače, in na drugo prepotrebno delo, je dejstvo, da padejo v vodo vsi načrti, res hudo. Hočem reči, če abstrahiram osebo tragično prizade-tih, ki je pač sojena premnogim, ostane trpko dejstvo, da ne bom ustvaril tistega, kar bi rad. In med temi načrti je nekaj takih, ki jih drug ne bo nadomestil.

Lipe, nebeška komedija in to in ono. Ti jih nekaj poznaš, pravzaprav vse. O, da bi jih mogel komu zaupati, da bi vsaj drobec tega ustvaril.

Pisal bi Ti in pisal, nenehno bi Ti pripovedoval. Povedal bi pa samo promile tega, kar bi ti moral, ali pa še manj. Ce nama bodo dani pravi pomenki, potem si bova povedala vse. Ali vsaj veliko, kajti dovolj se gotovo ne bova nikoli nagovorila.

Ljubljena, jutri se bom drugič vozil blizu morja, ob katerem si se rodila. Ni nemogoče, da bom kmalu videl tudi domače hribe. To bi ne bilo dobro. A kaj hočem! Sicer pa še nič ne vem. Ce mi ne bo več dano videti domačih, jih poišči Ti in pomiri, pa lepo pozdravi. Ce me ne bo več, naj vedo, da sem se izživel po svojem hotenju, četudi ne do kraja. Saj so bile vse sedanje možnosti in tveganja že zdavnaj v proračunu. Malo pred lanskim veliko nočjo si mi pisala, da smo na mrtvi straži. Eni tu, drugi tam. Kljub vsemu je življenje lepo. In če ne bo dano živeti nam, bodo živeli drugi.

Vstaja nov človeški rod, ki bo ostvaril Prešernovo Zdravljico. Ti veš, kako bi se rad v tej smeri razpisal. Pa za vsak primer, ne morem spregovoriti. Moje misli niso samo s Tabo, temveč s premnogimi...

Rad bi pisal o njih, rad bi spregovoril o vsem, kar se mi je od mladosti sem nabralo v duši in srcu. Rad bi vsaj pozdravil vse, ki so danes ta dan, o tem prehodu v pomlad in vstajenje slovenskega naroda in človeštva na mrtvi in živi straži

Però mi teče, a moram končati. Tako sprostil sem se kakor nekoč, ko sem kaj posrečene-ga vrغل na papir in potem pohitel k Tebi. Končajem! Ce prejmeš to pismo, boš brala več, kakor je napisanega. Ti boš znala čitati vse.

Igram veliko igro. Morda jo dobim. Gre za zadnje poteze.

Poljubljam Te, poljubljam! Pozdrav Tvoji mami!

In vsem!

Ce igro izgubim, če morda omahnem, ne kloni Ti.

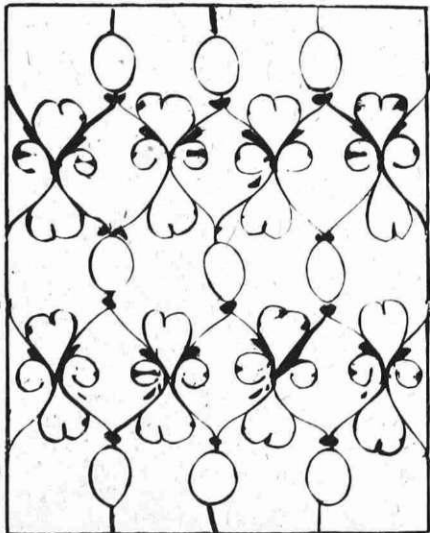
Ponosno naprej, v novi svet, ki prihaja!! Vso Te objema Tvoj

Tone

Obe Cufarjevi pismi, staršem in dekletu, predstavljata smiselno celoto. Staršem se zahvali za vse, kar sta mu mogla s svojimi delovnimi rokami nuditi. Besede, ki se bolj trgajo iz njega, so globoko pretehtane in le starša in on sam morejo dometi vso njihovo življenjsko težo. Težišče v pismu pa je na nacionalnem poudarku, s čimer ju je hotel bodriti v težavah, kakršnih sta bila deležna tudi sama. Ob zavesti, da sta tudi sama del slovenske preganjanje celote, bi postale težave znosnejše. — Se določnejše je drugo pismo, v katerem se v smislu svojih, tudi literarnih pojmovanj o ljubezni in ženi, prepletajo globoki izrazi čustva in tovarištva. Pismo mu pomeni tudi nadomestilo za literarno izpoved. V bistvu pa je tudi to obračun z življenjem. Govori predvsem o svojem literarnem, iz predvidnosti pa samo nekoliko o illegalnem delu. Ob misli na vse preživeto, je miren, ker si je svest, da ni živel zaman, pri čemer pripada posebnemu mestu »sončni misli«, ki jo dolguje Silviri. Ob tem se razkrije tudi globlji smisel njegove žrtve. Z le-to je bil sprijaznjen že takrat, ko se je zavestno priključil komunistom! Misli, izpovedane v pesmi »Pionirji novega sveta«:

Mi smo stavbeni inženirji, v bodočnost so pogledi nam uprti, za našo stvar se ne bojimo ne ječ ne smrti, ker novega sveta smo pionirji,

so dobile zdaj svojo popolno potrditev. — Zelo precizno odkriva tudi njune skupne cilje in vsebinsko polnost njunega življenja v povojnem času, pesmi bodočnosti. V tem življenju bi delala, se predajala drug drugemu z otroško prisrčnostjo ter našla vse polno užikov v knjigah, gledališču, umetnosti, znanosti, izletih in v potovanjih, v vsem, »kar daje življenju vrednost.« Tolaži se nesebično z zavestjo, da bodo uživali sadove resnične svobode, drugi. Ce kaj obžaluje, potem mu je hudo samo za tem, ker bodo propadli neustvarljivi načrti. Prehojena literarna pot pa ga je uverjala, da se mu je z voljo in vztrajnostjo posrečilo nekaj ustvariti, kar pa še zdaleč ni to, kar je hotel še napisati, o čemer je sodil, da bi se mu po tako bogatih življenjskih spoznanjih brez večjih težav posrečilo ustvariti. — Po čem je mogel Cufar slutiti, da ga predajo Italijani Nemcem, ne vemo. Po vsem povedanem smo mogli spoznati vse Cufarjeve ukrepe, ki jih je naredil

Ivan Jan

TISTI S ČEŠNJE

Zorka in Dušan sta ležala pod zajetno češnjo in počasi hrustala rdeče sadeže. Iz mesta sta prišla: oba študenta. Prvič po vojni sta bila tu: Dušan, doma v hiši, od katere je za streljaj od češnje stalo le še nizko, ožgano zidovje, Zorka iz mesta, ki ni poznala vojne drugače, kakor iz filmov in knjig.

»Tudi tisto leto je bilo toliko češenj, kakor sedaj!« je pretrgal tišino Dušan, ki ga je draval in zidovje pod njim vračalo v spomine, da je vse to zdaj razraščalo v vojne vizije.

»Nemci so vedno prihajali od spodaj,« je pokazal z roko navzdol tako, da mu je deklet zavzeto sledilo z lepimi, sinjimi očmi. »Toda — tistikrat so prišli s te strani!« je pokazal z levico.

Zorka mu je nemo sledila in se šele čez nekaj trenutkov spomnila: »Kako moreš vedeti tako natanko? Saj si bil še čisto majhen?«

Dušan jo je pogledal užaljeno, kot bi ji hotel reči, če mu ne verjame. Toda spomini v njem so oživljali tako, da ji je raje rekel:

»Zidovje poglej in to češnjo. Vidiš, kako je ožgana s spodnje strani! Pet let sem bil star, toda ta dan in dogodek bo ostal v meni, dokler bom živ!... Pojdi, pokažem in razložim ti po vrsti!«

Ponudil ji je roko in stopila sta k zidovju. Na spodnji strani je odvalil nekaj preperelih brun in kamnov, potem pa sta počasi raziskovala ostanke njegove rodne hiše...

Zdaj mu je bilo natanko tako, kot bi vse tisto doživljal ponovno. Iz podrtije je pred njim vstala prijazna hiša, s pred katere so vsak dan ogledovali valovito dolino pod hribovjem. V hišo so pogostokrat prihajali moške z rdečimi zvezdami na kapah. Včasih so tudi zapeli. In peli so tako lepo in razločno, da je Dušan kmalu pel z njimi. »Nabrusimo kose«, Hej, brigade...«

Nič se niso skrivali pred njim, čeprav je bil majhen. To ni bilo mogoče, kajti hiša je bila preveč na samem in partizani so bili skoraj vsak dan pri njih.

»Če pridejo Nemci in te bodo kaj vprašali, reci, da nikoli nihče ne pride k nam!«

Dušan je ugibal zakaj bi bilo to dobro, a ko so nekega dne Nemci res prišli in očeta ter mamo pretepli do krvi, je hitro razumel. Nihče, tudi on ni nič povedal o obiskovalcih.

Poslej so se vrstili oboji: Nemci in partizani. To je bilo že tako vsakdanje, da se Dušan ni več bal.

Medved mu je bil izmed vseh partizanov najbolj všeč. Vedno mu je moral posoditi kapo, na kateri mu je bila najbolj všeč rdeča zvezda, z njo pa še rdečo ruto, ki jo je nosil za vratom. Potem sta vedno prepevala. Najprej »Nabrusimo kose«, potem pa »Hej brigade«.

Medved je znal lepo risati in zato je Dušan preden vedno potisnil kak kos papirja in ga prosil:

»Danes pa nariši kaj drugega!«

Medved, ki se ni nič branil, ga je vprašal:

»Kaj bi rad: gozd, hišo, mamo, partizane ali kako žival?«

»Vse si že narisal, zato mi naredi danes konja! Lepega, velikega, da bo kakor živ!« Pri njih so vedno hrepeneli po živahnem konju, kajti kajža je bila revna in vedno so vozili le s počasnimi voliči.

In Medved je samo nekajkrat potegnil po papirju, pa je bil pred njim že velik, lep konj. Lepši, kakor si ga je želel Dušan.

»Ti pa znaš!« se mu je čudil. »Kje si se naučil?«

V šolah. Tam se človek vse nauči. Po vojni bom nadaljeval in ti boš prišel k meni! Veliko se moram še naučiti!«

Dušan se je čudil njegovim besedam, saj je Medved vendar znal vse, kar ga je kdo vprašal in narisal je sleherni reč, človeka ali žival. Celu očetu, ki je bil že starejši in po njegovem učen človek, je cele ure pripovedoval in razlagal take zamotane zadeve, da ni razumel prav nič.

In ta Medved, ki je tako lepo risal, je znal tudi najlepše prepevati, in zato je bilo Dušanu pusto, če ga kak dan ni bilo. Sicer pa je prišel skoraj vsak dan.

Potem je Dušan začel ugibati, zakaj tega Medveda nikoli ne vidi prihajati k hiši. Nekega dne ga je o tem povprašal.

»Vidiš, Dušan, jaz hodim tako, da me ne vidi nihče. Tudi pod zemljo se znam pogrezniti!« je zagonetno odgovarjal Medved.

Dušanu to ni zadostovalo, toda vmešal se je oče, ki mu ta pogovor očitno ni bil všeč.

»Raje pojdiva po češnje, ko jih je toliko. Jaz nimam časa, da bi se vzpenjal po njej. Danes ni nevarnosti!«

In Medved je urno splezal na dobrotno drevo ter potem Dušanu metal cele pesti rdečih sadežev...

Vmes pa sta prepevala »Hej, brigade...«

Naenkrat je Medved skočil z drevesa in mahnil proti levi:

Nemci prihajajo! Steci v hišo, povej to mami in atu in se delaj, da nič ne veš!«

Medved je zginil pod hišo, kot bi se udrl v zemljo. Šele zdaj je Dušan oddroblil v hišo...

Družina je bila za mizo, ko so priropotali težki škornji. Tisti dan so gledali kakor sršeni.

»K vam prihajajo banditi! Kje jih imate?«

Proti njim so gledale požrešne cevi.

»Nihče ne prihaja! Če pa hodijo mimo, nam ni znano! Vse lahko pregledate, pa boste videli!« je zatrdjeval oče.

»In ti,« se je obrnil k Dušanu oficir. »Ti tudi nič ne veš?«

Dušan je samo nemo zmajeval z glavo in se stisnil k materi.

Medtem so drugi premetali vso hišo in hlev. Razen nekaj glav živine niso našli nič živega...

»Vsi ven!« je tedaj revsnil oficir.

Mama, oče in Dušan so molče hodili med Nemci in pobiča je nekaj prišlo, da je začel peti. V ušesih mu je še vedno zvenelo »Hej, brigade!« Njegov glasek je bil zvonek. »Hej, brigade« je pel med korakanjem, ki je bilo podobno vojaškemu.

Mama mu je šepnila:

»Nehaj, orehov ti bom dala in sladkega medu, samo nehaj!«

Dušan pa je ni poslušal. Nihče mu dotlej ni rekel, da ne sme peti. O drugem so ga poučili, zato je še pel.

Tedaj je k njemu skočil nekdo, ki je govoril slovensko, in ga ostro vprašal:

»Kdo te je naučil tega?«

Zdaj je Dušan utihnil in nekako doumel, zakaj mu je mama šepetala, naj preneha. Na to vprašanje bi moral odgovoriti nekaj takega, kar je vedel, da ne sme.

Pa vendar ne bo rekel, da so ga naučili partizani!

Toda nekaj bo treba reči. Vanj sta nemo zrla starša in več hudobnih vojaških oči. Naenkrat se je vse zavrtelo okoli njega. Tisti zlobni glas je še enkrat ponovil vprašanje, a ker Dušan ni odgovoril, mu je pritisnil pekočo zaušnico. Mama se je pognala k sinu in zavpila:

»Pustite otroka! Kaj on ve! Tu sva midva!«

Toda trda roka je še enkrat oplazila Dušanovo glavo in vanj je siknil glas:

»Če ne poveš bomo ubili mamo in očeta! Zdaj pa govori. Kdo te je naučil?«

Dušan se je zdaj hudo ustrašil, a o partizanih ni hotel povedati ničesar. Vendar je nehote izrekel:

»Tisti s češnje!«

Nemške glave so se obrnile v drevo, toda tam ni bilo nikogar.

Zasliševanje vseh treh se je še zavleklo, a ni rodilo haska. Tedaj je oficir velel hišo zažgati...

»Očeta in mater so Nemci odgnali, mene pa oddali spodaj nekomu v vasi, kjer me je čez nekaj dni dobil partizan Medved. Bil je obvezan in opečen. Šele po vojni sem zvedel, da je imel pod našo hišo skrito luknjo, kjer je risal plakate, pisal poročila in razmnoževal časopise! Staršev pa nismo videli nikoli več!«

Zorka in Dušan sta se otožna vrnila pod češnjo in zdaj jima sveži sadež ni teknil v oči.

(Nadaljevanje s 17. str.)

tura gradišč, ker le-ta obvladujejo posamezna razmeroma zaključena območja, dá skoraj nehoti misliti na delitev na posamezna plemenska ali rodovna ozemlja, kar je v osnovi enako kot pri grških mestnih občinah — polisih.

V tem času, ko je v srednji Evropi še vladala prazgodovinska halštatska kultura, je Grčija že zgodovinska. V njej so nastale mestne države — polis — z določenimi oblikami državnega aparata in zakonodaje. Tako je Grčija začela svojo zmagovito pot v zrelo klasiko na vseh področjih družbenega udejstvovanja in je dosegla svoj višek v istem času kot halštatska kultura s svojo situlsko umetnostjo. Nosilci halštatske kulture so bili sicer ostali na stopnji vojaške demokracije, vendar pa ima ta družba enkratno upodobitev v Homerjevi Iliadi, ki sicer opeva padec Troje vendar je s tem opisan ravno tisti čas, ki ustreza po duhovni in kulturno-materialni plati našemu halštatskemu obdobju. To je prazgodovinski ep Helenov — Grkov. To je torej podoba sveta, ki nam omogoča razumeti življenje halštatskih Ilirov — v našem primeru tudi Venetov — in zato vemo, zakaj je bilo vsako gradišče tako utrjeno; ne samo zaradi varnosti pred tujimi sovražniki, ampak tudi zaradi trenj in sporov med bližnjimi plemeni.

Slika 4 — Arktefakti in okruški s Studorja v Bohinju (A. Rjazancev, Zelezar, Tehn. prilo. ga V/2, 1963)

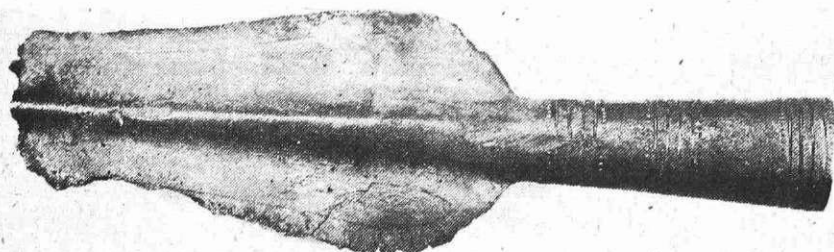
Tako naselitev in graditev velikih naselbin, kot življenje samo je zahtevalo določeno organiziranje družbe in delitev dela. Halštatska družba je živevala v rodovno plemenski ureditvi in socialne enakosti ni bilo več. Razne panoge gospodarstva — živinoreja, kmetijstvo, rudarstvo, železarstvo, umetna obrt — so zahtevale poleg pastirjev in poljedelcev tudi rudolovce, rudarje, kovače, obrtnike, ogjarje, livarje, umetne obrtnike in trgovce. Rodovni in plemenski starešine pa so v tako urejeni družbi postopoma prehajali v dedno plemensko aristokracijo. To družbeno diferenciacijo vidimo tudi v številu in bogastvu ali siromaštvu pridatkov v gomili.

Cesto dobimo v grobovih tudi take predmete, ki so nedvomno atributi obrtnikov.

Ta svet halštatskega Ilira pa lahko primerjamo, oz. je leta odseval, helenske Grčije. Mitični ustanovitelj atenskega polisa Tezej je razdelil in razbil že razpadajočo rodovno skupnost v evoatrie — plemiče, geomore — poljedelce, in demiurge — rokodelce.

O razslojenosti halštatske družbe nam pričajo tudi mogočne gomile, kjer so posamezni ilirski rodovi pokopavali svoje mrtve — samo v okolici Stične. Dolenjskem jih imamo okoli 146 — iz generacije v generacijo, iz stoletja v stoletje, tako, da bogatejši — »knežji« — grobovi rodovnih starešin in veljakov jasno izstopajo iz vrste grobov z bolj skromnimi pridatki. Družba in življenje nosilcev halštatske kulture pa sta nam najbolj živo prikazana s tematskimi upodobitvami na spomenikih situlske umetnosti.

Situlska umetnost, ki je dobila pobude iz mediteranskih dežel, se je izoblikovala v specifični umetnostni izraz prazgodovinske dobe in pomeni vrhunski dosežek halštatske umetnosti. Ostala je ta umetnost sicer na stopnji arhaike, ki pa je logično pogojena s samim nivojem železodobne halštatske kulture. Epsko pripovedni motivi iz teh spomenikov nam govorijo o prazničnem življenju veljakov, o bogoslužju in daritvah, o dirkaških vozovih in tekmovanjih, saj je to čas,

Slika 5 — Bronasta sulica iz Radovljice (J. Meterc)

ko je v helenski Grčiji vsaka štiri leta zavladal mir in so se junaki — športniki — zbrali v Olimpiji na olimpijskih igrah.

V teh spomenikih, ki so nedvomno monumentalni, je dosegla halštatska kultura svoj višek in svoj barok ter nazadnje dekadenco. Zato je nujen, a vendar tragičen konec te kulture koncem 4. stol., ko so prišli na slovensko ozemlje bojoviti Kelti.

Na osnovi razdelitve arheoloških obdobij označujemo zadnjih pet stoletij pr. n. š. z oznako latenska — po švicarskem najdišču La Tène — oziroma mlajša železna doba. Ta čas karakterizirajo materialni ostanki srednjeevropskih keltskih grobišč z značilnim načinom pokopa, orožjem, oblikami nakita in pa keramike, ki je bila že delana na lončarskom kolesu.

Arheološki ostanki in ohranjena antična pisana poročila ne morejo razjasniti vseh vzrokov, ki so okoli l. 400 pr. n. š. sprožili velike selitve keltskih ljudstev. Verjetni vzroki, ki so povzročili, da so knvi, plena in zemlje željna keltska plemena z vsom svojim premoženjem začela to ekspanzijo, so bili velika pronaseljenost, močna socialna diferenciacija ter razne povodnji, suše in slabe letine. Tako so leta 389 vdrla keltska plemena čez Alpe v severno in srednjo Italijo, oplenila Rim, uničila etruščansko civilizacijo in se naselila v Padski nižini — Galiji cis Alpini.

Podobno se je zgodilo na vzhodu, kjer so Kelti prodrli od današnje Madžarske in Slovaške, naredili pohod v Grčijo, kjer so l. 381 pr. n. š. opustošili znamenito delfsko preročišče. Iz Grčije so se nekatera plemena odpravila preko Helesponta v Malo Azijo, ostala pa so se vrnila v Podonavje, kjer so se naselila.

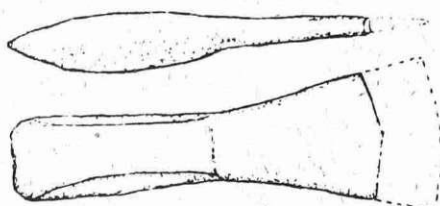
V Slovenijo so prišli Kelti okoli l. 300 z dveh strani: s severnoitalskega prostora v Posočje in iz Podonavja v nižinske dele Stajerske in delno Dolenjske. Problem Gorenjske in predvsem našega področja pa še ni jasen, kajti polemika v zvezi s Karni, Tavrski in Noriki še vedno traja in je zelo kompleksna. Razložiti jo bomo skušali pri konkretni obravnavi materialnih ostankov z našega področja.

Mogočna halštatska skupnost se ni mogla upreti peščici keltskih bojovnikov, saj jim je razpisno in lagodno življenje vzelo vse moči. Užitek posvetnega življenja, izobilja in nezmožnost progresivnega duhovnega ter ustvarjalnega življenja so bili vzroki, ki so prispevali, da je svet ilirskega kneza z mogočnimi gradišči, situlsko umetnostjo in monumentalnimi gomilami, ki so pričale o žitju številnih rodov, izginil za vekomaj.

O spopadu dveh svetov — starega ilirskega in novodošlega keltskega — nimamo zapisanih in ohranjenih virov, pa vendar priča

o tem arheološka govorica. Sloji žganine na ilirskih gradiščih nam govorijo o trdih in krutih bojih, prav tako pa opustitev skeletnega pokopa v gomilah. Ni verjetno, da bi maloštevilni Kelti popolnoma uničili ilirsko prebivalstvo, vendar so nedvomno premagali v silili svojo duhovno — s prihodom Kelto — se ponovno uveljavi pokop mrličev — in tudi materialno kulturo.

Zivljenje se s prihodom Kelto v bistvu ni dosti spremenilo. Kelti so enako kot njihovi predhodniki Iliri najraje živeli v utrjenih višinskih gradiščih in se preživljali z ži-

Slika 6 — Bronasta plavutasta sekira z Dovške planine (J. Meterc)

vinorejo, deloma pa tudi s kmetijstvom in železarstvom. Za razliko od halštatskih obdobij pa je bil keltski svet po osvoboditvi in konsolidaciji od Španije do Podonavja med seboj duhovno in materialno povezan v izredno enotnost, o čemer pričajo ohranjeni materialni ostanki.

V zadnjih dveh stoletjih pr. n. š. pa se začne rojevati nov duhovni, miselni, politični in predvsem produkcijsko drugače zasnovan svet. Rojevati se začne poznejši rimski imperij. Rim začne na eni strani postajati svetovna velesila, na drugi strani pa odmirata helenski svet vzhodnega Mediterana. Odmirati začne tudi prazgodovinski človek. Keltska plemena so izgubila svoj osvajalni in ustvarjalni polet. Namesto gradišč začne graditi nižinska naselja — mesta — in nastajati začne družbeno diferencirana družba. Pojavi se aristokracija in kmetijstvo postane najvažnejša panoga gospodarstva.

Prazgodovinski človek je umiral, ostalo pa nam je njegovo izročilo, skrito globoko pod rušo, ostala so imena krajev, mest in rek, ki jih je v davni preteklosti poimenoval — npr. Savus, Drawus, Sontius, itd. — predvsem pa spoznanja in izkušnje, ki so se iz roda v rod prenašala, prehajala v last novodošlih ljudstev in narodov in se ohranila do danes.

(se nadaljuje)

Slika 7 — Bronasta plavutasta sekira s Koroške Bele (J. Meterc)

za svojo varnost, zavedajoč se, da so možnosti za beg, v takem položaju, skoraj nemožne. Morda je to kako razbral iz razgovora z odbranili? V presoji svojega življenja in okupacije, se, je morda že od vsega začetka dobro zavedal, s katere strani mu preti nevarnost in česa se mora izogibati. Za tak primer, da bi ga kdaj dobili, je bil odločen za »veliko igro« kot imenuje svoje tvegano dejanje, katerega je prvič omenil sicer zelo previdno, da ga ne bi razkril pred morebitnimi nepoklicanimi v pismu Silviri, ki bi mu mogli potem namero preprečiti. Njegov načrt je bil jase, kljub temu, da je bil procent možnosti take rešitve neverjetno majhen: izkoristiti je hotel poslednjo možnost, — videl je tudi v rešitvi Mirana Jarca — ki bi se mu morebiti ponudila, in se rešiti v svobodo, od tod pa potem nadaljevati pot v partizane.

— Hkrati pa je povedal Rudiju Podkrajšku neko zgodbo, ki bi jo moral literarno obdelati in jo je nameraval nasloviti »Lipe«. Napisana je v zvezku s črnimi platnicami. Rokopis vsebuje sicer bolj nametane, medsebojno nepovezane misli in fraze, obsega pa dvanajst do petnajst strani, vendar ga ni bilo mogoče povsem prebrati. Podkrajšek domneva, da je hotel napisati delo v smislu Robovega »Desetega brata«. Lipe je nekaj poldrugi Martin. Vstal je iz groba in ob povratku v domovino opazil nepravilnosti, zato je ljudem te napake tudi brezobzirno očital. Cufar je prosil Podkrajška, da izroči zvezek komerkoli iz bodočega političnega vodstva ali kakemu naprednemu književniku, vendar ni določene nikogar imenoval. Določeno je izrazil le željo, komu naj Podkrajšek izroči pismi. — »Lipe« je torej delo, katerega je omenjal v razgovoru z Jušem Kozakom. Zamisel o delu pa sega v predvojni čas, saj ga omenja tudi v poslovnem pismu Silviri Tomasinijevi.

Nadaljnjim dogodkom moremo slediti po pripovedi Alberta Cebulja: 10. avgusta 1942 so se vsi, ki so bili odbrani za povratek v Ljubljano, zbrali zgodaj zjutraj pred taboriščno pisarno. Vseh je bilo morda trindvajset. S seboj so imeli skromno osebno prtljago. V spremstvu šestih karabinjerjev so potem nezvezani odšli peš na železniško postajo San Giorgio di Nogaro, oddaljeno od taborišča osem do devet kilometrov. Med potjo so naleteli na nekoga kmeta in karabinjerji so ga nagovorili, da je peljal taboriščnikom prtljago na postajo. Uslugo so mu taboriščniki plačali z denarjem. Na vlak so morali čakati dalj časa in na postaji so si lahko kupili hrano. Do prihoda vlaka so bili taboriščniki nevključeni, pred njegovim prihodom pa so začeli karabinjerji omenjati nekake »siamске dvojčke«, pomen tega pojma taboriščniki dotlej niso poznali. Pojem jim je postal dobro znan, ko so začeli vleči iz svojih torb verige. Taboriščnike po rodu z Gorenjske, so uklenili, medtem ko so oficirji jugoslovanske vojske — iz teh dveh skupin je bil transport sestavljen — zahtevali, da jih kot vojne ujetnike ne uklenijo. Italijansko spremstvo je njihovim zahtevam ugodilo, vendar so tudi drugim taboriščnikom dopustili, da so si sami izbrali partnerja, uklenjeni pa niso bili trdno. Alberta Cebulja so uklenili s Francem Mišičem iz Domžal. Cufar je bil uklenjen z opernim pevcem Alojzom Ambrožičem in tudi zadnjo noč je preživel z njim. Tudi po poti je Cufar razmišljal, kako bi pobegnil.³⁰ Z vlakom so se najprej odpeljali v Trst, tam pa so morali čakati na zvezo z Ljubljano. Ljudje na postaji so jih gledali in delali opazke na njihov račun.

Morje, ki se mu je odkrilo s Trstom, ga je spominjalo na Silviro Tomasinijevo, njeno mladost in na vse, kar mu je pripovedovala s tem v zvezi.

Iz Trsta so se odpeljali s simplon ekspresom med enajsto in dvanajsto uro dopoldne in prispeli v Ljubljano približno ob petih popoldne. Izstopili so na prostoru med postajo in postajnim poštnim poslopjem, kjer so stali in čakali približno poldruugo uro, do sončnega zahoda. (Seveda, časovni termini so le približni, danes postavljeni). Kljub temu, da prihod skupine internirancev ni bil najavljen, se je zbrala pred ograjo, ki jih je ločevala od ulice, množica Ljubljancanov. Od tod so jih potem odpeljali s tovornjakom v belgijsko vojašnico. Po Cebuljevi sodbi so jih nastanili dokaj visoko. Domneva celo, da na podstrešju. Na vratih olivnozeleno barve, v

prostoru, kjer je prespala skupina, v kateri je bil Albert Cebulj, je bil v cirilici napis: garnizioni zatvor za oficire.

Medtem ko ob odhodu iz Gonarsa osebne prtljage internirancem niso pregledali, so jim jo tu v Ljubljani skrbno preiskali. Ker niso dobili prignani med potjo hrane, čas za večerjo pa je v kasarni že tudi minil, so jim prinesli večerjo, ki so jo povratniki kupili z lastnim denarjem. V belgijski kasarni je skupina samo prenočila.

Naslednjega dne so jih zbudili že pred dnem, nato pa so jim ukazali, naj odidejo na hodnik. Ker so oddvojili od skupine oficirje, jih je ostalo v skupini, ki je prispela iz Gonarsa, le še enajst. Tu so jih začeli po vrstnem redu kot ga je upošteval spisek že v Gonarsu, uklepati. Alberta Cebulja so uklenili menda z Antonom Jelenom, Alojza Ambrožiča pa z Jeseničanom Francetom Paplerjem. Ker so jih uklenili po parih, so enajstega uklenili samega. Enajsti je bil Cufar. — Tudi to je spet eden izmed pomembnih vzrokov, ki so podpirali Cufarjev načrt o morebitnem begu. — Nato so jih odgnali na dvorišče, kjer jih je že čakal visok tovrnjak, pokrit s ponjavo, prostor pred njim pa je stražilo šest karabinjerjev z brzostrelkami.

Ti trenutki so bili za skupino najhujši. Vsem je bilo znano, da v zgodnjih jutranjih urah vozijo streljati v zaprtih kamionih na strelišče talce.³¹ — Tudi to je bil spet eden izmed momentov, ki so samo stopnjevali Cufarjevo odločenost, da poskusi s pobegom. Ko je pozneje Cebulj razmišljal o Cufarjevi odločitvi, je prišel do zaključka, da je storil prav. Zaradi tesnobe, ki je vladala, zaradi okolnosti, da je bil uklenjen sam in zaradi splošnega prepričanja, da grede na morišče je prišel Cebulj do prepričanja, da bi v podobnih okoliščinah kot jih je doživljal Cufar, ravnal enako tudi sam.

Jetniki so molčali, saj so bili vsi pod vtisom znanih, pravkar navedenih dejstev. Zaradi takih okoliščin so bili tudi prepričani, da jih bodo ustrelili.³² Tudi Cebulj je mislil tako; motilo ga je le dejstvo, da so vzeli s seboj tudi osebno prtljago; podrobnost v postopku, za katero ni bil prepričan, da je veljala za talce. Prav zaradi zle slutnje, ki jih je navdajala, so vsi z velikim zanimanjem sledili smeri vožnje tovrnjaka po Ljubljani. Tako je Cebulj skozi reže po bežnih podobah hiš ugotovil, da njihova pot ne vodi za Bežigrad ali proti Gramozni jami, temveč da se peljejo proti Viču. Tovornjak je kratko postal le pred bivšo žandarmerijsko kasarno na Rimski cesti; verjetno so morali spremljevalci še po kake dokumente, na kar so pri gostilni Lovce zavili na sedanjo Prešernovo cesto. Ves ta čas jih tesnoba v zvezi z njihovo usodo ni zapustila; toda ko so pri železniškem prelazu na Celovski cesti zavili na levo, so vsi vedeli, da jih bodo v Sentvidu izročili Nemcem.

Na mejni blok so jih pripeljali približno ob 7. uri, lahko pa tudi še bolj zgodaj. Italijanski kamion je zapeljal čez mejno črto do nemške obmejne barake. Tu je prišlo do majhnega zastoja. Čakati so morali na nemški kamionet, ki do tedaj še ni prispel. Italijanski tovrnjak z jetniki je stal v smeri vožnje ob nemški obmejni baraki. Nemški kamionet se je ustavil ob njegovi levi strani, že tudi obrnjen proti Sentvidu. Jetnikom ni bilo treba drugega kot izstopiti iz italijanskega tovrnjaka ter se po nekaj korakov povzpeti na nemški kamion.

Ko pa so izstopili, jih je obkolilo vojaštvo. Mimo šestih italijanskih karabinjerjev so bili tam še gestapovci, ki so jih čakali, šupoljčaji, obmejni gestapovci in nemški cariniki. Ko so zajeti začeli izstopati iz tovrnjaka po parih kot so bili uklenjeni, so obstali pred njim in ob njem. Zadnji je izstopil Tone Cufar. Medtem ko so izstopali uklenjeni taboriščniki, so se vojaki pogovarjali.³³ — Tudi to je bil eden izmed momentov, ki so podpirali Cufarjev načrt o begu. Med skokom na tla je spustil osebno prtljago, pogledal Ambrožiča in dejal: »Dobro se držite!«³⁴

Bilo je lepo sončno jutro.

Takoj ko je Cufar stekel, so začeli za njim streljati. Telega bega po mnenju Franca Mišiča ni od ujetih nihče opazoval, ker so jim prepovedali ozirati se z grožnjo, da jih takoj postrelijo.³⁵ Prisotni vojaki so začeli za beguncem streljati z brzostrelko in s pištolami. Po

MLADI JETNICI

*V naš mrtvi dom so tudi Tebe zaklenili,
Ti vzeli vse, kar nudi svet mladosti;
kako ti je v puščobnem enoličju,
kako potekajo Ti dnevi brez prostosti?*

*Okrog jetnišnice svobodno krožijo golobi;
morda kdaj prilete na okno Tvoje,
Te zablajajo izza rešetk in grulijo
ko ptič v cvetočem gaju,*

ki brezskrbno poje.

*Kadar si zaželi srce prešerne pesmi
in se zadi Ti celica ko črna jama,
tedaj ne obupaj, nikar ne kloni,
zavedaj se, da kljub samotni nisi sama.*

Cebuljevi sodbi Cufar ni mogel zbežati daleč. Tako sodi po tem, da se je iz cevi brzostrelke nekakega gestapovca, ki se je vrnil k jetnikom potem, ko je bil Cufar ustreljen, še kadilo.

Menda je edina od Slovencev opazovala dogodek šivilja Milica Novakova s Celovške ceste št. 306, s hiše, ki je bila neposredna sosedka nemške obmejne postojanke. Zaradi vpitja, ki je nenadoma nastalo na cesti, je pogledala skozi okno in zagledala suhega, visokega moškega, s klobukom na glavi, kako je bežal z zvezanimi rokami. Tekel je približno osemdeset metrov, ko se je ranjen zgrudil. Nanj je streljal carinik Apschner; doma s Koroškega. Čez nekaj minut sta hudo ranjenega Cufarja pripeljala dva gestapovca tako, da sta ga podpirala pod pazduho. Malo pred hišo na Celovski cesti 306 se je Cufar zgrudil. Očitno je bilo, da umira. Pristopil je gestapovec in ga s pištolo ustrelil.

Cufarjev beg in potem njegova smrt sta vse prisotne vidno pretresla. Po Cebuljevi izjavi, — tudi nemške in italijanske vojske. Med njimi je nastala grobna tišina. Gestapovec, ki je streljal za Tonetom Cufarjem, je prekinil ta molk z besedami: »Ich habe ihn auch« (namreč: getroffen).

Sele po tem tragičnem dogodku je sledila predaja ujetnikov. Prisotnost ujetnikov so preverjali po italijanskem spisku. Tako predaja je bila seveda potrebna iz dveh vzrokov: da ugotovijo identiteto predanih ujetnikov in da ugotovijo, kdo je ustreljen ujetnik. Cufarja so poklicali kot »Karla Struklja: tako so ugotovili, kdo je padli ujetnik.«³⁶ Nato so izročili Italijani Nemcem tudi osebne izkaznice zajetih. Na meji so tedaj Italijani predali Nemcem: Alojza Ambrožiča, rojenega 12. julija 1912 na Koroški Beli, zidarja, stanujočega v Trubarjevi ulici št. 38 v Ljubljani; Alberta Cebulja, rojenega 25. marca 1918, študenta teh. n. pristojnega v Kamniku; Antona Jelena, rojenega 5. decembra 1916 na Vrhniku in je bil sodni pisar; Vincenca Koširja, rojenega 17. julija 1923, kleparskega vajenca; Franca Mišiča, rojenega 28. februarja 1911, uradnika; Stanislava Novaka, rojenega 16. aprila 1920, študenta medicine; Franca Paplerja, rojenega 4. decembra 1923, delavca; Franca Silva, rojenega 4. junija 1923, študenta in Janeza Zadnikarja, rojenega 21. junija 1922 v Horjulu, študenta.

Nemci so bili nekoliko zmedeni, ker niso imeli dovolj verig, da bi ujetnike zvezali. Zato so se dogovorili z italijanskimi karabinjerji, ki so spremljali ujetnike, do mejnega prehoda v Sentvidu, da jim bodo verige posodili. Nemci so ujetnikom verige okrog zapetosti tako zategnili, da je imel Albert Čebulj, ko so prišli v Begunje, krvavo roko.

Čufarjevo prtljago so po vsej verjetnosti pobrali gestapovci. Zmedo, ki jo je z begom povzročil Čufar, ni nihče izkoristil. Ko so jih potem naložili na nemški kamionet, so zaporniki posedli po tleh. Pri njih je v prtljagini ostal samo en gestapovec, z naperjeno pištolo v roki. Kamionet se je nato prvič ustavil šele v Kranju, kjer so pred izpostavo gestapa naložili na zaščitnih pretepenega partizana Ignaca Ribiča.

Ko so prišli zajeti v begunjske zapore, so jim pred sprejemno pisarno pregledali osebnostno prtljago, potem vsakemu posameznemu odvzeli generalije in jih razmestili po celicah. Zaradi Čufarjevega bega jih v Begunjah niso zasliševali, pač pa so za zapornike, ki so bili prepeljani iz Ljubljane, prav zaradi opisane incidenta na meji, določili poostren režim.

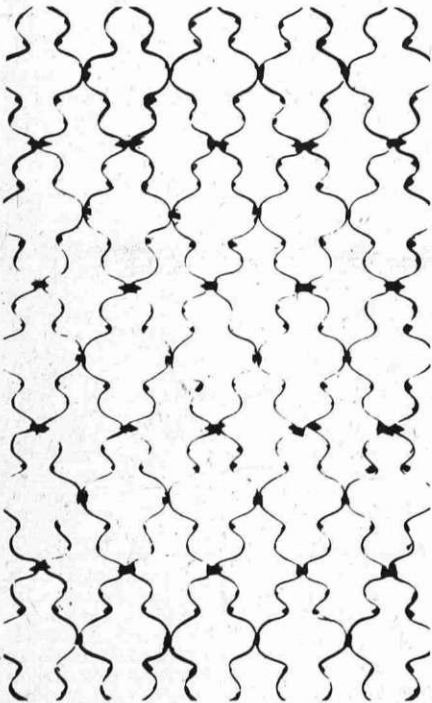
Odprto ostaja vprašanje, kaj bi se zgodilo v Begunjah s Tonetom Čufarjem?

Albert Čebulj se spominja, da se je po kakih desetih dneh bivanja v begunjskih zaporih nekoč odprla lina na vratih v celico. Pred njo je stal vahtmojster Barak in začel s Čebuljem razgovor. Takoj mu je padlo v oči dejstvo, da so bili vsi, ki so jih pripeljali iz Ljubljane, v boljših oblekah. Zanimalo ga je, zakaj tako. Ko mu je pojasnil, da so bili zajeti v nedeljskih racijah, mu je izrazil tudi svoje začudenje nad tem, da so jih prepeljali v Begunje. Da jih morda mislijo ustreliti... je razpredal svoje misli. Barak mu je na to odgovoril, da talcev ne streljajo več od 19. julija 1942. leta. Da streljajo samo tiste, ki jih je obsodilo sodišče. Ker mu je Čebulj ugovarjal, da to ne bo držalo, ker so malo prej ustrelili večjo skupino Slovencev, pa Barak tega ni zanikal, vendar je dejal, da so dobili iz Berlina ukaz o prenehanju streljanja talcev, da pa je ukaz prispel na Gorenjsko z zamudo. Če bi prispel ob pravem času, talcev ne bi ustrelili. — Po tem razgovoru so režim za njih v zaporu omilili. Domala za vse navedene tovariše ni bilo obtožbe: Alojza Ambrožiča so izpustili 3. novembra 1942 (ob 10. uri), Čebulja 19. oktobra (ob 17. uri), istega dne, le da tri ure prej so izpustili tudi Franca Mišiča, Vincenca Koširja so prestavili v Ljubljano, Franca Paplerja so 22. oktobra (ob 5. uri) poslali v delovno taborišče Kraut, v Ljubljano so prepeljali še Janeza Zadnikarja in Franca Sivca. Od skupine, poslani iz tako imenovanega »Ljubljanske pokrajine« na Gorenjsko ni bil kaznovan nihče, vsi so bili iz Begunj odpušteni.¹⁴

Odprto ostaja še vrsto vprašanj, ki ne bodo morda nikdar zadovoljivo osvetljena, prav zaradi nepoznavanja ustreznega gradiva. Med taka vprašanja prav gotovo sodijo tudi ta: Zakaj so omenjeno skupino taboriščnikov Italijani sploh izročili Nemcem? Ali je med njimi in Nemci obstajal kak sporazum, po katerem so imeli Nemci pravico nad tistimi, ki so se rodili na ozemlju, ki si ga je z okupacijo prilastil nacistični tretji rajh? Ali so italijanske oblasti sestavljale in dostavljale po zgor-njih kriterijih seznane Gorenjcev in Štajercov nemškemu uradu v Ljubljani? Najtrše vprašanje pa je, zakaj je ta seznam vseboval tudi Štrukljevo (Čufarjevo) ime, ko vendar niso vedeli za njegov pravi priimek? Obstaja samo še možnost, katero smo že omenili, da so ga poslali v Ljubljano samo zaradi izdaje kakega, nacistom vdanega jeseniškega domačina, ali koga drugega, ki je moral Čufarja poznati, kar za kulturno osebnost ni bilo ne navadno. Če to drži, potem so Nemci skrbno čuvali svojo skrivnost tudi pred Italijani, saj so italijanske oblasti živele v trdni veri, da jim izročajo Karla Štruklja, torej za italijanske oblasti človeka neugotovljene identitete. — Kdo bi ga lahko še izdal, moremo samo še uganiti. Lahko ga je spoznal že konfident v belgijski vojašnici v Ljubljani, ko ga je namesto domov, poslal v internacijo, torej pod kontrolo okupacijske oblasti. Zakaj ga je bilo potreba odgnati v tem primeru v taborišče, ko je bila enostavnejša pot, da bi ga kar

takoj odgnali v Begunje? Zanimivo je, da je ostal za Nemce Karel Štrukelj in da so ga pod tem izmišljenim imenom in priimkom tudi pokopali in vpisali v mrliško knjigo.

S tem pa je tudi omajana domneva, da so ga nemški agentje v Gonarsu odkrili. Oklepamo se sedaj lahko samo še bilke, da gestapo namerno ni razkril Čufarjevega pravega imena. Tudi to bi bilo vredno prefinjenih dejanj gestapa. — Nadalje, ob tem se postavlja tudi vprašanje, ali bi Nemci spoznali v Begunjah pisatelja in revolucionarja Toneta Čufarja? Menim, da njegova identiteta tudi drugače Nemcem ne bi ostala prikrita, saj je živel na Gorenjskem še iz predvojnega obdobja vrsto sedaj aktivnih pripadnikov nacističnega režima, ki so dobro poznali tako predvojno Čufarjevo delo kot njega samega. Kljub temu pa bi mogli njegovo identiteto utrditi. To pa bi pomenilo mučenje, dokler ne bi priznal svojega pravega priimka in imena, v nasprot. nem primeru pa bi pomenilo to zanj skoraj gotovo smrt. In končno, kaj bi se zgodilo,

če bi se vrnil na Gorenjsko? Težko bi verjeli v to, da ga ne bi zahtevala zase izpostava gestapa na Jesenicah, ta pa je bila znana po svojem zločinskem postopanju.

Ob prikazu Čufarjevega življenja in dela zasluži posebne omenbe ravnanje Rudija Podkrajška o tem, kako je ohranil Čufarjevi poslednji pismi, toliko prej, ker zgovorno razkriva značaj našega narodnoosvobodilnega boja in predanost njemu; ko je človek, sam preganjan, še vedno mislil na sočloveka, mu ostal kljub temu zvest in prav zaradi tega gojil in spoštoval tovarištvo bolj kot kdajkoli doslej. Ta vdanost je bila prav neverjetna. Tudi v Čufarjevem pismu smo priče široke vdanosti v žrtvovanje, z eno samo mislijo, da bo ljudstvo nekoč svobodno in da bo živel lepše življenje, brez strahu za svoj obstanek. Toda, včasih je bilo težko in odgovorno prenašati tudi mnogo manjše dokaze vdanosti nacionalni skupnosti, ker jih je kot take in naperjene proti njemu obravnaval tudi okupator. Brez Podkrajškove skrbi, zavesti in odgovornosti, da mora izpolniti dano obljubo, bi bili osiromašeni za dvojne pretresljivih in dragocenih dokumentov, ki so že ob majhnem poznavanju Čufarjevega življenja najprepričljiveje in najzgovorneje razkrivali njegovo veliko osebnostno podobo: O tem kaj se je zgodilo s Tonetom Čufarjem po odhodu iz Gonarsa brata Božo in Rudij Podkrajšek nista vedela nič določnega. Sicer so se pred odhodom dogovorili, da bo Čufar obiskal nju.

no sestro, pa tega iz že znanih vzrokov ni mogel storiti. Ker nista o njem ničesar izvedela iz njenega pisma, je Božo Podkrajšek iztrotatil iz taborišča sestri pismo s prošnjo, naj poizve, kaj je s Štrukljem, o katerem lahko več izve na Mestnem trgu v Ljubljani. Iz sestrinega odgovora v ezopovskem jeziku, »da se z gospo z Mestnega trga sicer srečuje, vendar da Štrukljev ne jeda več, ker so slabi časi,« sta brata nekaj malega izvedela o tem, da Čufarja ni več na Mestnem trgu in da se je z njim nekaj zgodilo.

Rudij Podkrajšek je potem hranil obe Čufarjevi pismi in rokopisni osnutek »Lipe« pri sebi, ker so Italijani korespondenco s svojci taboriščnikom dovolili hraniti. Shranil jih je v platneni torbi za plinske maske, kjer je hranil svojo osebno prtljago. Podkrajška so pozneje iz Gonarsa prestavili v Renicci, kjer je v taborišču dočkal italijansko kapitulacijo. Takrat so si s seboj pripeljali svobodo in se čez Toskano in druge italijanske pokrajine, skrivaje se pred Nemci, po marsikaterem dramatičnem trenutku, prebili do Ljubljane, kamor sta prispela Podkrajška, 12. decembra 1943. leta. Ves čas pa ga je Čufarjeva korespondenca spremljala kot logični dolg obljubi, ki jo je dal prijatelju. Pri Rudiju Podkrajšku je potem vse to dočakalo osvoboditev.

Tedaj je v maju 1945 odšel k Vinku Möderndorferju, mu povedal, kaj hrani in povprašal, kaj naj stori z rokopisi. Ob tem je Podkrajšek prav gotovo izrazil Čufarjevo željo, da naj dobi v roke rokopis kdo od pisateljev, ki bi bil takega zaupanja vreden. Zato mu je Möderndorfer nasetoval, naj pride čez nekaj časa (povedal mu je natančno kdaj), ko ga bo obiskal Prežihov Voranc. Po vsem tem moremo soditi, da je Podkrajšek do podrobnosti izpolnil Čufarjevo naročilo. Ob njegovem srečanju s Prežihovim Vorancem mu ni pripovedoval samo o Čufarjevem življenju v taborišču, o tem, zakaj mu je izročil pismi, temveč tudi o vsebini proznega zasnuteka »Lipe«, ki mu je bil tedaj zaradi preteka le nekaj let, gotovo mnogo bolj živo pred očmi. Pismi in literarni osnutek je izročil Podkrajšek Prežihu.¹⁵ Tako so dragoceni kulturni dokumenti o slovenski neuklonljivosti in svobodoljubnosti našli pot v zakladnico, kjer se čuvajo največja dela naše zgodovinske preteklosti, kamor sodijo tudi številna dela in dejanja iz slovenskega narodnoosvobodilnega obdobja. Zato zahvala vsem, ki so nam ohranili tista dela, ki nam morajo biti vedno svetel zgled resnične domovinske ljubezni in družbene zavesti.

- 1 Milica Ostrovska, Silviria Tomasini, Založba Obzorja, Maribor, 1964, str. 22, 23.
- 2 Ustna izjava Branka Božiča, 4. decembra 1974.
- 3 Božo Podkrajšek, »Toneta smo imeli radi«, Večer.
- 4 Božo Podkrajšek, Ivan Rob in Tone Čufar, Naši razgledi, 11. aprila 1959, str. 164.
- 5 Isti vir.
- 6 Pisarna izjava Branka Rudolfa, 10. novembra 1975.
- 7 Isti vir.
- 8 Branko Babič, omenjena izjava.
- 9 »Prijatelj«, XII, št. 2, str. 68.
- 10 »Ženski svet«, XVI, št. 5, str. 112—119.
- 11 »Naš kovinar«, II, št. 17, št. 43; III, št. 1, str. 4.
- 12 »Modra ptica«, X, št. 2, str. 44—45.
- 13 »Razori«, VII, št. 6, str. 173—178.
- 14 »Modra ptica«, X, št. 8, str. 237—244.
- 15 »Slovenska knjižna«, I, št. 2, str. 24.
- 16 »Razori«, VII, št. 5, str. 142.
- 17 Ustna izjava Branka Babiča, 4. decembra 1974.
- 18 Milica Ostrovska, omenjeni vir, str. 31.
- 19 Milica Ostrovska, omenjeni vir, str. 24.
- 20 Milica Ostrovska, omenjeni vir, str. 25.
- 21 Božo Podkrajšek, Ivan Rob in Tone Čufar, »Naši razgledi«, 11. aprila 1959, str. 169.
- 22 Ivan Kreft, Spomini, str. 203, Obzorja, Maribor 1969.
- 23 Ivan Kreft, isti vir, str. 203.
- 24 Ivan Kreft, isti vir, str. 204.
- 25 Božo Podkrajšek, »Toneta smo imeli radi«, Večer.
- 26 Božo Podkrajšek, Ivan Rob in Tone Čufar, »Naši razgledi«, 11. aprila 1959, str. 164.
- 27 I. P., Spomini Toneta Čufarja in Silvirie Tomasinijeve. Ob četrti obletnici njune smrti, »Ljudska pravica«, 15. avgusta 1946, str. 5.
- 28 Pisarna izjava Staneta Kumra, 12. septembra 1975.
- 29 Emil Cesar, Pomen »Vesele scene« v obdobju okupacije, Borec, 1976.

nja sodijo v širša sistematična izkopavanja Narodnega muzeja iz Ljubljane.

Razprostranjenost najdb nam pokaže, da je močan center kulture žarnih grobišč na našem prostoru na področju Bleda. Tu nahajamo obsežno nekropolo, depojsko najdbo in ostanke naselbine. Pomembno pri kronološki in kulturnozgodovinski presoji gradiva je, da so najdbe zaključene — depo — in sistematično izkapanje ter dokumentiranje — grobovi. Seveda imamo tudi posamezne slučajne naključne najdbe.

Blejsko depojsko najdbo lahko primerjamo z že znanimi slovenskimi depoji. Predvsem naj tu omenimo Ceremošnjice na Dolenskem s sorodnimi plavutastimi sekirami in srpi ter Ceremošje na Štajerskem (H. Müller-Karpe, o. c., Römisch Germanischen Forschungen 22, 1959 108 ss., 127 ss., Taf. 130 B; 131; 133; 134; 132A; 125C; 125A). Okvirno sodi blejski depo v starejše obdobje kulture žarnih grobišč — Ha A. Paralele pa poznamo še iz sosednje Avstrije, Zasavja, Slavonije in drugod.

Sulica, ki je bila najdena zahodno od farne cerkve, pa najraje primerjamo s številnimi sulicami iz doboja, ki je bil najden v Skočjanskim jaman. Casovno bi torej sodila v mlajši del kulture žarnih grobišč, to je v Ha B — 1000 do 750 —. Datacija je torej le okvirno postavljena in ni čisto zanesljiva. To pa je posledica dejstva, da bi mogla gledati na pravejša izdela, da bi mogla gledati iz groba. Vedeti pa moramo, da iz obdobja mlajše kulture žarnih grobišč, v grobovih orožja ne poznamo. Zato obstoji možnost, če sprejmemo pričevanje o grobnih najdbi, da je sulica iz groba, ki sodi že v začetek starejše železodobne — halštatske — kulture. Podoben primer poznamo iz Vač pri Litiji. Ta sulica je danes razstavljena v muzeju na Blejskem gradu v izboru nekaterih drugih prazgodovinskih, tu obravnavanih najdb.

Bronasta tulasta sekira, ki je bila najdena za Akom in je prišla v privatno last prof. Kokalja, je danes izgubljena. Casovno jo na podlagi kratke notice ni mogoče natančneje opredeliti.

Okvirno v kulturo žarnih grobišč kot celoto moramo postaviti tudi slučajno najdeno plavutasto sekiro izpod »Malrteža« na Koroški Beli. Glede na oblikovanost rezila in razvitost plavuti bi lahko sodila že v sklop inventarja starejše železne dobe — Ha C1 —. Vendar glede na dobro ohranjenost in lepo patino verjetno pripada nekemu žarnogrobiščnemu depoji, ki se ni ohranil. Naš primerek bi lahko primerjali tudi s sekirami z že omenjenega blejskega depoja (S. Gabrovec, o. c. T. I a/3, 7.).

Bolj jasno in zaključeno podobo pa nam nudijo blejske grobne najdbe. Z Bleda danes poznamo dve nekropoli. Prva, manjša in starejša, je bila odkrita na vrhu morenskega nasipa na Zalah, blizu današnjega pokopališča. Odkriti so bili trije žgani grobovi. Druga pa je bila odkrita na Pristavi. Izkopanih je bilo šestinštirideset grobov.

Način pokopa je v principu enoten v obeh primerih, vendar prihaja do nekaterih razlik pri ureditvi grobnih jam in načinu zasipanja le-teh. Mrličje so po smrti prinesli na mesto nekropole in jih po potrebnih obredih pokopali. Za to pričajo najdbe šestih kulturnih prostorov na Pristavi. To so bili verjetno stalni prostori na katerih so mrličje sežigali. Imenujemo jih ustrine. Ostanke pokojnikov so potem zložili v žaro, vanjo dali še dodatke — ali pa tudi ne — in žaro položili v luknjo, ki so jo obložili in pokrili s kamenjem. V nekaterih primerih so ostanke pokojnika — pepel, oglje in kalcinirane kosti — položili kar prosto v jamo brez žare.

Posebno zanimiv je grob ena z nekropole na Zalah. Tu imamo posebno grobno arhitekturo. Zala je bila z vseh strani obdana s ploščami, ki so bile lomljene iz andezitnega porfirja, oz. iz keratofirjev. Prvi kamen se dobi najbližje na Brezjah, drugega je mnogo v bližini. Ta tip grobne arhitekture je sicer najbolj značilen v Istri. Sporadično pa ga dobimo v najbližjih mariborsko-ruške skupine kulture žarnih grobišč in v Podzemlju v Beli Krajini. Vsekakor gre za star in na slovenskem ozemlju v tem času zelo redek pojav.

Grobišče na Zalah sodi po keramiki (S. Gabrovec, o. c., T. II/3) in bronasti igli verjetno še na konec starejše stopnje kulture žarnih grobišč — Ha A. V okviru Slovenije bi sodilo v t. i. ruško-dobovsko kulturno stopnjo in sicer med njen najstarejši inventar — čas pred l. 1000 p. n. št. Kajti vsi tipi posod iz teh treh grobov nimajo tradicije v halštatski kulturi.

Nekoliko drugačno podobo pa nam nudi grobišče na Pristavi. To grobišče začne v mlajši stopnji kulture žarnih grobišč — Ha B po letu 1000 p. n. št. — in sega v začetno fazo starejše železodobne halštatske kulture. Natančneje povedano v arheološki govorici je to čas 9. in 8. stoletja. Sicer pa so pridatke v grobovih veskoji precej skromni. V mlajših grobovih in tudi sicer, je karakteristična skromnost, oz. splošno pomanjkanje klasičnega halštatskega gradiva, kar verjetno kaže na upad življenja prav v času 7. in 6. stol., to je v času starejše železodobne halštatske kulture. To spoznanje velja danes za področje Bleda in še bolj za ostalo področje radovljiske kotline, vendar je možno, da je to le posledica stanja raziskav.

Ustrezno naselje, ki ga moremo pripisati pristavski nekropoli in grobišču na Zalah, je bilo višinsko, očitno na blejskem gradu, dasi-ravno bi prišli v poštev tudi hribi neposredno ob Pristavi. Del gradiva iz sonde na grajskem sedlu (S. Gabrovec, o. c., 10 ss., T. III; IV) nedvomno ustreza času nekropole na Pristavi, nekaj pa ga je še starejšega (S. Gabrovec, o. c., T. III/1) in istočasnega z nekropolo na Zalah.

Na Bledu imamo torej sklenjeno kontinuiteto v prehodni dobi med bronasto in železno dobo in to v obliki depojske najdbe in v grobovih.

VI.

Starejša železna doba je čas, ko je Srednja in Južna Evropa zavladala železo. Označujemo jo s pojmom halštatske kulture, ki se je začela porajati v sredini 8. stol. in dosegla svoj vrhunec v 5. stol. s t. i. »sruško umetnostjo« ter zatoni na rojstvu novo nastajajočega latenskega — keltskega sveta nekje na prelomu 4. v 3. stol. p. n. št.

Na kultura, katera je došla ime po izredno bogatem najdišču Halstatt v gornjeavstrijskem Saizkammergut, se je razprostrala na širokem ozemlju od Donave do Saone in Rada do Ceske in Srednjeneškega rudogorja. Glede na to široko razprostranjenost halštatska kultura ni bila enotna, ampak jo je tvorila vrsta kulturnih provinc in skupnosti. Po drugi strani pa je ta enotnost posledica etnične barvitosti njenih nosilcev. Ena izmed njih je bila tudi jugovzhodnoalpska kulturna skupnost, ki je imela celo zelo eminentno mesto v celotni halštatski kulturi. Njena razprostranjenost v glavnem ustreza ozemlju današnje Slovenije.

Ker se arheologija sama ne more dokopati do imen nosilcev halštatske kulture, si moramo pomagati s podatki, ki jih zanje prinašajo antični pisatelji in zgodovinarji ter drugi tedanji viri. Iako poznamo le nekatere imena prazgodovinskih ljudstev — nosilcev halštatske kulture. Znano nam je, da so centralno Slovenijo poseljevala ilirska plemena, Padsko nižino Veneti in da so Kelti tedaj živeli še v svoji prvotni domovini severozahodno od Alp med Saono in Renom.

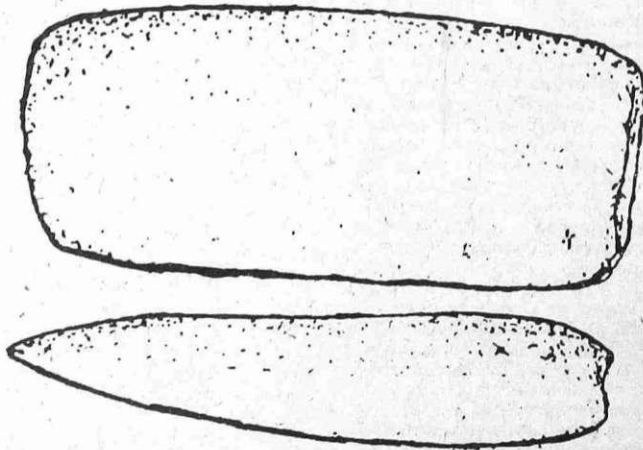
Nastanek halštatske kulture povezujemo z vpadom stepskih ljudstev z vzhoda. Migracijski tokovi, ki so se pri tem sprožili, so spremenili tudi poselitveno sliko takratne Evrope. Zgodovinsko je izpričan le vdor Kimerijcev in Tračanov v 8. stol. p. n. št. v Panonsko nižino. Ta vpad je razbil staro kulturo žarnih grobišč in sprožil omenjene migracijske tokove. V tem času so tudi ilirska plemena prišla iz goratih predelov Balkana in naselila gričevje današnje Slovenije, predvsem Dolenske. S seboj so prinesla poznavanje železa in tako so tudi nosilec starejše železodobne kulture na slovenskem prostoru.

Miri in verjetno tudi Veneti — predvsem v Posočju in tudi Bohinju — so prvo ljudstvo, ki je enovito in v celoti kultiviralo današnje slovensko ozemlje. Osnova za gospodarski razvoj in bogastvo plemen na našem ozemlju sta bila rudarstvo in metalurgija, predvsem železarstvo. Rudo so nahajali v površinskih kopih in z nabiranjem rjavega železovca — bobovca.

Železo ni bilo le sredstvo za izpopolnjevanje lastnih proizvodnih sredstev in s tem povečanje produktivnosti dela, ampak je igralo pomembno vlogo tudi v trgovini. Zamenjevali so ga za dragocene izdelke iz drugih dežel in pokrajin. O izredno dobrih trgovskih stikih z deželami onkraj Alp, kot npr. sam Halstatt, od koder so tvorili kameno sol, s sredozemskimi — italjskimi — deželami, kot so Venetia, Etruria in Apulia, nam pričajo razni dragoceni reprezentančni nakitni predmeti in dragoceno posodje — t. i. apulske vaze. Nahajamo jih kot pridatke v grobovih, kamor so jih polagali kot popotnico mrtvim za posmrtno življenje. S temi zvezami pa so se posredovali tudi razni kulturni vplivi, ki jih zasledimo v splošni materialni kulturi starejše železne dobe.

Nosilci halštatske kulture so živeli v utrjenih naselbinah — gradiščih, ki so bila postavljena na višinskih, navadno naravno za-varovanih točkah. Z našega obravnavanega področja naj omenimo Ajdovski gradec, Lepence, Zlan ter Dunaj pri Jeroki v Bohinju in Njivice pod Jamarskim vrhom pri Begunjah. Običajno so bila ta gradišča obdana z močnim obzidjem, ki je bil delan v t. i. suhi tehniki — zloženo kamenje. Pod njimi je bila okolica — zaledje —, kjer so se razprostirali pašniki in polja, ali vsaj področja, ki so bila za to ugodna. Geomorfološka struk-

(Nadaljevanje na 18. str.)

Slika 3 — Dletasta sekira z Bleda (Vino Bled) — (J. Metec)

hinjska kotlina. Razdelitev najdišč v te kompleksne morda gledano v širšem geografskem smislu učinkuje shematično in togo, vendar je za razumevanje in tolmačenje bronaste dobe v okviru Visoke Gorenjske pomembna.

Kronološko naše najdbe lahko le okvirno opredelimo glede na njihov značaj. Opozoriti pa je treba pri tem na dejstvo, da pri sulicah in sekirah, če nimamo zaključenih in celotnih najdb — grobov ali depojev —, čisto zelo težko ločimo bronastodobno gradivo od materiala, ki pripada starejši stopnji kulture žarnih grobišč.

V našem primeru nam jasno pripadnost bronasti dobi izpričuje najdbi bronastih bodal iz Medjega dola in Lipan ce na Pokljuki. Poključski primerki, ki ima ohranjen le del rezila, nam sicer pri določitvi tipa bodala povzroča težave, vendar nam glede na obliko in prerez rezila nudi določeno oporo. Glede tipološke pripadnosti obstojita dve možni varianti. Po prvi lahko naš primerki pripadajo tipu bodala, ki ga poznamo predvsem s področja Panonske nižine in Podonavja (Ráksi-Somogy, Dolný Peter, Szob-Pest: Hänsel, Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit in Karpatenbecken, Taf. 18/1; 21/12; 26/20). Ta tip bodala ima zaključek za nasaditev ročaja polkrožno ali trostranično oblikovan in ima luknjice za zakovice. Pojavlja se in živi v Bd B — starejša faza kulture bronastodobnih gomil. Okvirno je to čas od 1550 do 1350 p. n. š. Druga varianta, ki je verjetno bolj zanesljiva in se javlja na istem področju (Pilny: Hänsel, o. c., Taf. 51/2) pa je tako imenovano bodalo z jezičastim ročajem in dvema zakovicama na njem. Pripadnost temu tipu je predpostavljala že Alfons Müllner (Geschichte des Eisens, 85 s., fig. 93), ki navaja kot primerjavo bodalo, ki je bilo najdeno na Magdalenski gori na Koroškem. Ta tip pa se pojavi v kasni bronasti dobi — Bd D —, gledano časovno od 1250 do 1200 p. n. š.

Bodalo z Medjega dola pa je tipološko zelo zanimiv pojav. Po svoji obliki in izdelavi namreč ustreza tipu kasnobronastodobnega meča s trikotnim zaključkom za ročaj. Ta tip meča pa nam je znan s slovaškega depoja Rimavská Sobota (Hänsel, Beiträge, Taf. 54/2). Da gre pri našem primerku nedvomno za bodalo, nam potrjujejo dimenzije — dolžina 19,5 cm. Časovno bi torej naše bodalo stavili v bronasto dobo s poudarkom na najmlajši stopnji — Bd D.

Od sekir z našega področja zagotovo sodita v bronasto dobo oba primerka z robniki, ki sta bila najdena l. 1872 na Bledu. S področja Gorenjske imamo paralelno za ta dva primerka v Palovčah pri Kamniku (H. Müller-Karpe, Arheologia Austriaca 9, 48 ss., op. 3a). Sicer pa so sekire z robniki splošno razširjen pojav. Poznamo jih že v eneolitškem bakrenodobnem okolju in zgodnje bronzastih kulturah srednje in severne Italije (R. Peroni, L'età del bronzo nella penisola italiana, Firenze 1971). V srednji Evropi pa jih dobimo v t. i. unjetiški kulturi — Unetice —, ki se pojavi že v zgodnji bronasti dobi — Bd A.

Razvoj teh sekir se nadaljuje skozi celotno bronasto dobo. Iz njih se razvijejo najprej zgodnje plavutaste sekire, ki doživijo svoj razcvet in vrh v kulturi žarnih grobišč in deloma v starejši fazi halštatske kulture. Po tem merilu sta naši sekiri, glede na osamelost, pač iz starejše bronaste dobe; vsaka ožja opredelitev, posebno kulturna, bi bila še tvegana. S tega vidika je prav tako, ali pa še bolj problematična najdba sekire z Dovške planine. Sekiro je najditelj zaradi radevednosti okril tako, da danes manjka spodnji del rezila.

Tipološko je torej opredelitev težavna. Robniki so že bolj izraziti in že namigujejo na plavuti. Okvirno jo zatorej lahko postavimo tako v bronasto dobo, kot v zgodnjo fazo kulture žarnih grobišč. Isto lahko rečemo tudi za prisotne sulice, ki po svojih značilnostih zadevajo v isti problem. Vse do sedaj obravnavane najdbe nam danes izpričujejo zgolj prisotnost človeka na našem področju. O naselbinskih najdbah ali ugotovitveni nekropolah na tej osnovi ne moremo govoriti. Marsikaj bi nam verjetno pojasnila sistematizirana topografska raziskava terena.

Navedli smo že domnevo, da vse naše najdbe verjetno izvirajo iz različnih samostojnih depojev. Deloma smo to trditev že pojasnili kot splošen pojav bronaste dobe in kulture žarnih grobišč. Druga indicija za to predpostavko pa je bolj kompliciranega značaja. Znana in sprejeta — a še premalo dokumentirana — je teza, ki pravi, da je šla preko našega obravnavanega ozemlja stara trgovska karavanska pot. Njena trasa: dolina Soče — prelaz Čez Bačo — Bohinj — Pokljuka — Bled — Javorniški Rovt — Medji dol, naj bi povezovala sredozemsko področje — severna Italija — po dolini Soče in Bače z notranje alpskim in severno alpskim prostorom. Te vrste poti so znane kot »jantarne poti« (A. Melik, Planine v Julijskih Alpah, Dela Inštit. za geogr. SAZU I, 1950 82 s.; A. Valič Jeklo in ljudje, Jeseniški zbornik I/1964, 475 s.). Za te prazgodovinske poti je značilno, da uporabljajo pri premagovanju raznih zemljepisnih ovir, kot so gorstva, naravne prehode in prelaze.

V našem primeru sta to Medji dol 1364 m — in preval Čez Bačo — 1281 m. Pri ugotavljanju trase posameznih poti uporabljamo razne viire, kot so ustno izročilo, ostanki in sledovi na terenu in same arheološke najdbe, ki nam omogočajo določiti starost teh poti. Te najdbe pa so ponavadi vedno depojskega značaja. Na ta način moramo tolmačiti po možnostih, ki jih imamo, tudi naše najdbe.

Obravnavane najdbe in najdišča nam torej na eni strani določajo in potrjujejo približno smer poti, po drugi strani pa nam pot nudi možnost določiti najverjetnejši značaj teh najdb. S področja Javornika so se nam v ustnem izročilu ohranili podatki še o dveh najdbah bronastega orožja. Tako vemo, da je bilo najdeno tik pred, ali že med prvo sv. vojno bronasto orožje Pod Kočno na desnem bregu Save, nad bivšim savskim mostom, ki ga je leta 1926 odnesla narasla reka — ustno poročilo najditelja Vencija Perka. Po podatkih A. Rjazanceva (A. Rjazancev, Zeleazar IX/7—8, 1960, 122 s.) pa so pred leti na Borovljah pri Lukanovi skali otroci našli

Slika 1 — Artefakt z Borovljah na Javorniku (A. Rjazancev — Zeleazar IX/5—6, 1960)

v zemlji bronasto orožje, ki se je pozneje porazgubilo. Ker se preamoti v obeh primerih niso onranili, lahko ti dve najdbi le topografsko registriramo. Tudi v tem primeru je verjetno šlo za prazgodovinske depoje in se tako potek naše domnevne poti s tem izpopolnjuje.

Omeniti moramo še najdbo iz leta 1932 z Jesenic. Najdena naj bi bila bronasta sekira in naj bi se nahajala danes v Narodnem muzeju v Ljubljani (A. Rjazancev, Zeleazar, IX/5—6, 1960, 91 s.).

V.

Običaj, da so mrtvega sežgali in vsuli pepel v žaro, ki so jo zakopali v skopano grobno jamo, je zaradi splošne razširjenosti v 12. stol. p. n. š. po vsej Evropi postal tako značilen, da se po njem imenuje celotna kultura v času med 12. in 8. stoletjem p. n. š. To je t. i. kultura žarnih grobišč.

Slovenski prostor je že v bronasti dobi in v tem času poseljevalo neko indoevropsko žarnogrobiščno ljudstvo, ki je sodilo v širši krog kulture žarnih grobišč. To ljudstvo je prebivalo v rodovitnih nižinah ob rekah Savi in Dravi. Njihovo poznavanje kovin je

bilo omejeno na bron. Iz tega obdobja poznamo številne obsežne nekropole in depojske najdbe. Kultura žarnih grobišč je vsesplošen evropsko zastopan fenomen z izhodiščnim centrom v Panonskem nižavju. Zato v današnji Sloveniji nahajamo kulturne ostanki te grobnice predvsem v porečju Save — Dobova pri Brežicah — in Drave — Ormož, Pobrežje in Ruše pri Mariboru, ki gravitirata v panonski prostor. Na Dolenjskem je poznana kultura žarnih grobišč z nekropole v Novem mestu. Drugi center te kulture pri nas je v zgornjem Posočju — Tolmin, Kobarid. V teh najdiščih imamo kulturo žarnih grobišč zastopano v celoti; starejšo in mlajšo stopnjo. Samo mlajšo stopnjo in nadaljevanje le-te v starejšo fazo halštatske kulture pa poznamo z obsežnih nekropol v Ljubljani, Mokronogu, Bledu, itd. Vsa navedena najdišča nam izpričujejo ne le prisotnost, temveč tudi obstoj in naseljenost nosilcev kulture žarnih grobišč.

Poznamo pa s širšega slovenskega prostora še precej depojskih najdb, kot so: Tomišelj, Cerovec, Ceremošnjice, Bled, Jurka vas itd. Temeljno delo za proučevanje te kulture pri nas in v celotnem jugovzhodnoalpskem prostoru je knjiga H. Müller-Karpeja: Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen.

Z našega prostora poznamo iz tega obdobja naslednja najdišča (kanta 3):

1. Koroška Bela. Leta 1920 je bila najdena pod »Malnežem« pri oranju bronasta plavutasta sekira (sl. 7). Hrani jo tehn. muzej žel. Jesenice, inv. št. 286 (A. Valič, Varst. spom. 8, 1962, 226 s., 227 s.).

2. Bled — Zale. L. 1953 je Narodni muz. iz Ljubljane izkopal tri žgane grobove. Najdeni so bili pri cestnih delih na vrhu morenske groblje, ki poteka poleg blejskega pokopališča (S. Gabrovec, Dela SAZU 8, 1960, 7 ss., Tab. II/3—4; II a/1—3; XXX/1—2; XL, sl. 1—2).

3. Bled. L. 1875 je bil najden depo. Natančnejša lokacija ni znana. Gradivo si delita Narodni muzej Ljubljana in Naravoslovni muzej z Dunaja (W. Schmid, Carmiola I, 1909, 129 s. S. Gabrovec, o. c., 4 s., Tab I; Ia/1—3, 6—7). Depo vsebuje sedem bronastih srpov in 4 bronaste plavutaste sekire.

4. Bled. Za Akom je bila najdena bronasta tulasta sekira, ki je kasneje prišla v privatno last in je danes izgubljena (Andrejka, Bled am See, 1929, 40 s.; S. Gabrovec, o. c., 5 s.).

5. Bled. Pri zidavi farne cerkve so l. 1906 našli bronasto sulico. Najdena je bila na zahodni strani cerkve, kjer so danes stopnice. Po ustnem izročilu naj bi na istem mestu po l. sv. vojni našli še več grobov (S. Gabrovec, o. c., 5 ss., Tab II/2; XXXIII/2).

6. Bled. V sklopu sistematičnih arheoloških izkopavanj po 2. sv. vojni je bilo sondirano tudi na grajskem sedlu, ki leži vzhodno pred gradom. Najdeno je bilo mnogo grobov prazgodovinske naselbine keramike (S. Gabrovec, o. c., 10 ss., T. III/1—4; IV/1—5).

7. Bled. Na Pristavi je bilo najdeno v letih 1932, 1948 in 1949—51 šestinštirideset žganih grobov in šest objektov pogrebnega značaja. To so t. i. ustrine, kjer so mrtvece se-

Slika 2 — Koščene igle z Jelenkamna nad Jesenicami (J. Meterc)

žigali pred pokopom. To prazgodovinsko nekropolo pa je v ranem srednjem veku prekrila slovanska nekropola. Zato so pri izkopavanju prihajali na dan najprej skeletni slovanski grobovi in pod njimi ter med njimi žgani prazgodovinski. Najdba iz l. 1932 je bila slučajna, medtem ko povojna raziskova-

- 30 Ustna izjava Vencija Perka, 18. junija 1975.
- 31 Milica Ostrovska, Silvira Tomasini, str. 57, Založba Obzorja, Maribor, 1964.
- 32 Milica Ostrovska, Isti vir, str. 39—55.
- 33 Milica Ostrovska, Isti vir, str. 56, 57.
- 34 Pismena izjava Ele Zupančičeve, 30. julija 1975.
- 35 Ančka Vouk-Stritar, SKOJ na Poljanski gimnaziji, Ljubljana v ilegali I, str. 450.
- 36 Pismena izjava Ele Zupančičeve, 30. julija 1975.
- 37 Ustna izjava Angele Vovkove, 1. avgusta 1975.
- 38 Isti vir.
- 39 Cvetko Zagorski, Tone Čufar, Socialistična misel 1952/53, str. 615.
- 40 Pismena izjava Ele Zupančičeve, 30. julija 1975.
- 41 Miran Jarc, Čudež nad Bistrom, Prebujenje. Slovenska partizanska proza, Založba Borec, 1968, str. 103, 104.
- 42 Pismena izjava Juša Kozaka, 22. januarja 1959.
- 43 Juš Kozak, Lesena žilca I, str. 357, 358.
- 44 Juš Kozak, Lesena žilca I, str. 357, 358.
- 45 Ljudska pravica, 15. avgusta 1946, str. 5.
- 46 Ustna izjava Angele Vovkove, 1. avgusta 1975.
- 47 Tone Čufar, Tovarna, Sprema beseda, str. 31. Založil Kulturno umetniški klub Tone Čufar pri Zvezi kulturno prosvetnih organizacij občine Jesenice.
- 48 Ustna izjava univ. prof. dr. Alberta Čebulja, 24. januarja 1975.
- 49 Ustna izjava Rudlja Podkrajška, 27. novembra 1974.
- 50 Jože Vidic, Beg z morišča, str. 385, 386.
- 51 Ustna izjava univ. prof. dr. Alberta Čebulja, že omenjeni vir.
- 52 Pismena izjava Franca Mišiča, 6. februarja 1975.
- 53 Univ. prof. dr. Albert Čebulj, Isti vir.

Tone Čufar

ŽELEZOBETON

»Železobetone posvečam spomenu značajnega in kremenitega jeseniškega kovinarja ANTONA THALERJA

POPOTNIK:

Čudo mogočno, čudo prelepo razkriva se mojim očem:

Iz razorane zemlje je vstalo mogočno mesto. Zravnani so griči, zasute kotline, po širni ravnini speljane so ceste, ob cestah širokih so hiše visoke, v hišah pa sončni domovi ljudi. Takoj si ogledam to čudo prelesto, ki v sončnem odsevu blesteče žari.

GLAS IZ ZBORA:

Ne hodi, popotnik, naravnost v mesto! Pogledj: zajezili široko smo cesto.

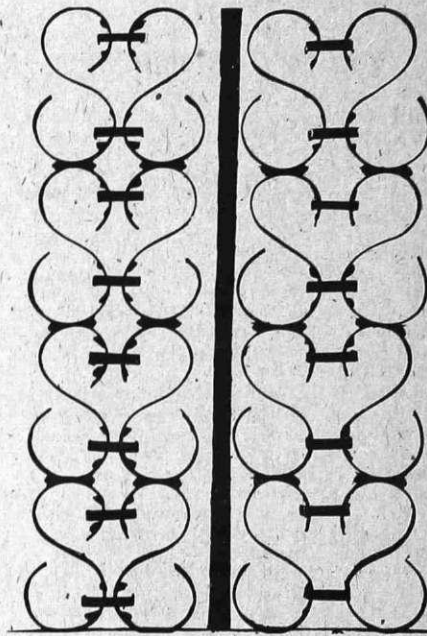
POPOTNIK:

Kdo mi ubrani v mesto prostrano, če vleče me tjakaj srce neugnano?

ZBOR:

Mi, ki zgradili sončno smo mesto, s tlakom pokrili sleherno cesto, mi ti zastavljamo svobodno pot.

- 54 Jože Vidic, Beg z morišča, str. 386.
- 55 Pismena izjava Franca Mišiča, 6. februarja 1975.
- 56 Jože Vidic, Beg z morišča, str. 386, izjava Milice Novakove.
- 57 Enako pripoveduje Franc Mišič, v že omenjenem pismu.
- 58 Ustna izjava univ. prof. dr. Alberta Čebulja, 24. januarja 1975.
- 59 Ustna izjava Rudlja Podkrajška, 27. novembra 1974.

ZBOR:

Nas pa preziraj in ne doumeš, da so naše moči v soncu bžgane, v znoju umite, v delu težakem močno prekovane in v mrazu kaljene sile sveta. Vsa dela gredo skozi nas. Mi smo priče spočetja in rojstva vseh ustvaritev. Spoznali smo nevarnost kamnolomov, temo in muko rudnikov globokih, hudo vročino plavžarskih peči.

POPOTNIK:

Iz kamnolomov je vstalo to mesto?

ZBOR:

V njih smo izbrusili marmorne skale in poiskali vsega, kar dali so kamnolomi za kras teh palač.

POPOTNIK:

Kaj ste dobili v rovih pod zemljo? Tam ni svetlobe in ne lepote, ki jo razkrivajo hiše visoke.

ZBOR:

V rovih so gnezda različnih kovin. Premog iz temnih podzemskih krtin greje udobne, razkošne domove, kuri visoke, sajaste plavže, kjer se iz rude železo tali, snov in vsa sila močnih traverz, ogródja, nosilci vseh velikih stavb. Opre obokov, stolpov, kaminov, prekopov in dolgih žviženj. Delo, le delo vse to zgradi, kjer je pa delo, smo tudi mi. Naše roke so žviženja pagon, naše stvaritve pa silen. Mi smo graditelji sončnih krasot! in trden železobetone

Napisano pomladi l. 1932.

Pesnitev je bila objavljena v reviji »Mladi plamen«, delavski mladinski list, 1934 (leto VI), štev. 5—7 (maj, junij, julij).

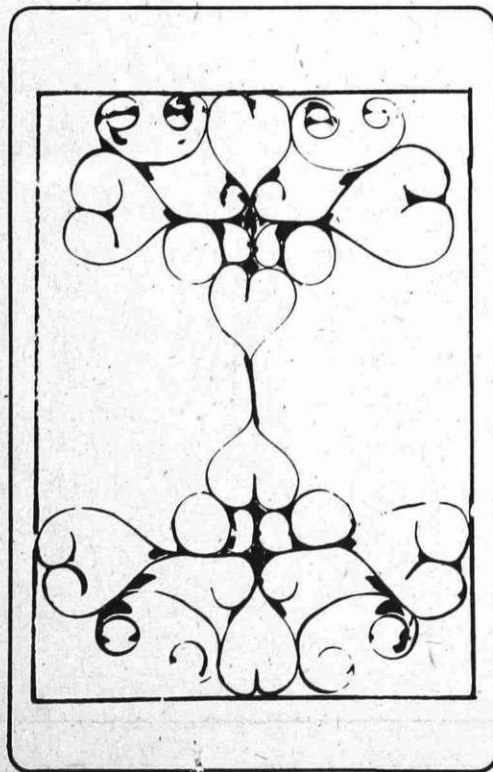
Valentin Polanšek

ZBIRAJO SE MISLI

in prisebnostno sonce
postaja zasmeh
nujnih silnic
in morebitnih izogibalšč,
kot bi objemal
davno oboževano
dekle.
Poslastica vihravemu srcu
ni popoprana s pekočo vestjo.
Odstopi,
prijatelj,
tole mesto!
Tudi to progo
so že davno uknili.
Premalo se zanimaš
za vozne rede,
ki so vedno kratkoročni,
odkar si pobegnil
iz tukajšnjih dekliških src.
Živimo
iz rok v usta
in hvalimo
skalpel in vsako revolucijo,
ki pride od spodaj
in ki jo
vudijo
ljudje velikih src!

SORADOST

V sozvožje
tvojega radovanja
sem radostno
stopil
in sprejeli
ste me
kot že vedno
pričakovanega gosta.
Jaz pa sem
v trenutku
dozorel
za neizmerljivo
življenjsko dobo.
Dosljej
sem črpal
zadovoljstvo
iz tuje in svoje
dobre volje,
zdaj
pa sem se dvignil
v občestvo
zavestnega sobivanja:
sočloveka
s soradostjo!

PO SRČNI SREDOBEŽNICI

Izdavi se,
izdavi vse,
kar ti samo spominsko
razjeda dušo,
izruvaj se,
izruvaj vse,
kar ti kot varljiva skrivnost
uspava
zavest!
Ven
iz popustljivega samoljubja
in vratolomnih pričakovanj!
Kako
boš živel
jutri,
ko se še danes
otepaš
včerašnjosti?

LEPO ZAOKROŽEN

ko jabolko sočno kipeče,
želim dozoreti
v uravnovešeno jesen,
ki ne razmetava
dobrih sadov
na vse vetrove,
četudi je medtem
mladež iz moje krvi
pozobala
marsikatero golence
prihranjenih želja,
ki so preživele
mladostni maj,
a jih je pobrala
poletna povodenj
zrelejših let.
Sij v naših očeh
in naših obrazih
vendarle ni ugasnil,
zato upajmo
preko jeseni,
da ostanemo sveži
ko jabolko sočno kipeče.

ISKRE

Naj vas sipljem
v spitano dremavost,
naj enega ali drugega
prežge
skozi solze
tistih zavržencev,
katerim se ni posrečilo,
da bi umrli
siti in na varnem.
Praznih rok
hodim od ušesa do ušesa.
Edino veselje
imate z mano,
ko odhajam,
ne da bi nadlegoval
s takimi idejami,
ki preživijo
tudi smrt tistih,
ki so siti in na varnem
in še dremavo živijo.
Lahko se zgodi,
da srečam nekoga,
ki bi iz mojih isker
raznel požar,
da bomo sredi noči,
kot ob belem dnevu,
govorili,
peli
in delali
po našel

skega Barja pa te sekire poznamo še iz Šum-
benka pri Domžalah, Zabnice, Trzina, Maribor-
ra in okolice Zagorja, Krasa, Dolenjske in
drugod. V isti časovni in kulturni okvir mo-
remo staviti tudi koščeno iglo z Jelenkamna.
Gre verjetno za primerke igle, ki se je upo-
rabljala za pletenje mrež. Tudi zanjo imamo
največ paralel z barjanskimi najdišči in področ-
ja Krasa (F. Leben Arheol. vest. 18, 1967, 43
ss., Tab 10/19; 22/20-23.).

S tem smo podali časovni okvir za naše
najdbe, ki je sicer zelo širok — 2300 do 1/50
p. n. š. — in ohlapen. Zavedati pa se moramo,
da na splošno tipi kamnitih sekir niso krono-
loško točno občutljivi in so splošen feno-
men mlajšega neolitika in eneolitika ter celo
sopotnik bronastih izdelkov zgodnje bronaste
dobe. Gledano z našega jugovzhodnoalpskega
prostora je to v okviru t. i. alpskega fa-
cesa lengyelske kulture in kulture Ljubljans-
kega Barja.

Glede na značaj naših najdb, ki so brez iz-
jeme naključne, naj navedemo kot najbližji
znani in sistematično raziskani kasno neolit-
ski in eneolitski postaji Drulovko pri Kra-
nju in jamo Kevdrc pod Lubnikom pri Ško-
fji Loki.

Na splošno gledano pomeni eneolitik ali
bakrena doba velik revolucionarni napredek
v zgodovini človeštva. Človek se je naučil
pridobivati in uporabljati prvo kovino — ba-
ker. S tem so bili postavljeni temelji današ-
nje metalurgije.

Začetek tega fenomena je v prednjeazij-
skem prostoru okoli leta 3000 p. n. š. Hkrati
je ta tehnična revolucija povzročila razpad
in diferenciacijo prvotnih enotnih neolitskih
poljedelskih skupnosti. Pojavijo se karakte-
ristične posledice: pisava — okoli 2900 p. n.
š. —, prve dinastije — egiptovska, sumerij-
ska —, utrjene mestne naselbine tipa tell, itd.
Vse to se pojavi najprej v t. i. Džemdet-Nasr
kulturi na področju Mezopotamije. Ker pa je
surovine za pridobivanje bakra očitno pri-
manjkovalo, se pojavi težnja po ekspanziji
proti zahodu in severozahodu in v neolitsko
Evropo. Iskalci, rudarji, trgovci in drugi so
zato prodirali daleč v tedanjo Evropo in
ustanavljali svoje kolonije in trgovske baze.
Ta ekspanzija je potekala v glavnem v treh
smereh: Pomorska pot na Iberski polotok,
kjer na obali današnje Španije in Portugalske
poznamo t. i. kulturo Los Millares; suho-
zemna pot na področje današnje Sedmogra-
ške in Transilvanije; ter pot, ki je vodila v
področje severno od Črnega morja in Zakav-
kazije. Ta proces se začne v sredini tretjega
tisočletja p. n. š.

V naštetih področjih tedaj živijo še čiste
neolitske kulturne skupnosti. Ekspanzivni po-
segi pa jim posredujejo bakrene izdelke —
razne sekire, kopače in nakit, — ki so vli-
ti v dvojnem kalupu, v t. i. tehniki »cire per-
du« in so popolnoma nov in tuj element teh
kamenodobnih kultur. Istočasno pa je bila
omenjenim področjem posredovana tudi teh-
nika pridobivanja in uporaba bakra. Kot re-
zultat povezav s prednjeazijskim prostorom
je nastala na teh področjih kultura »zvonča-
stih« čaš, ki je v osnovi še neolitska, vendar
pa se pojavijo prvi »domači« bakreni pred-
meti — sekire, bodala.

Le-ti pa niso več uvoženi, ampak so pro-
dukt domače izdelave. To je razvidno tudi
po tehnološki plati, kajti ti izdelki so dela-
ni bolj primitivno. Sekire in bodala so vli-
ti v enojnem kalupu, kajti tehnika »cire per-
du« je bila pretežka. Dokončna afirmacija in ra-
ba kovin v Evropi pa je povezana z vdorom
in naselitvijo indoevropskih ljudstev.

IV.

Velik korak naprej je prazgodovinski člo-
vek naredil, ko je spoznal, da nekatere pri-
mesi bakru dajo večjo trdnost in postane le-
ta uporabnejši. S tem je nastala prva zlitina
— bron. Bron je nudil veliko novih možnosti
za razvoj materialne kulture. Tehnični napre-
dek pa je povzročil spremembe tudi v ustro-
ju družbe in medčloveških odnosih. Ta proces
je najbolj izrazit v egejskem prostoru
in je z mikensko kulturo dosegel svoj višek.
To se očita v umetnosti, pisavi, državnih
tvorbah, literaturi, itd. S tem je mediteran-

ski — egejski prostor postal dokončno zgo-
dovinski. Ostala Evropa pa ostane kljub teh-
ničnemu napredku, ki ga je povzročila iz-
najdba bron, še naprej na prazgodovinski
stopnji in predstavlja poleg razvoja v svo-
jem lastnem okviru, področje kulturnih vpli-
vov egejskega prostora.

V kronološkem smislu za področje današ-
nje Evrope poznamo za bronasto dobo —
Bd — naslednjo splošno shemo:
Bd A — 1750—1550 — zgodnja bronasta doba,
Bd B in C — 1550—1350—1250 — srednja bron-
asta doba,
Bd D — 1250—1200 — kasna bronasta doba.

Pozno bronasto dobo — Bd D —, v okviru
katere nastopa v materialni kulturi mnogo
novosti, obravnavamo že kot prehodno ob-
dobje med bronasto dobo kot celoto in kul-
turo žarnih grobišč.

Podana kronološka slika, ki je delo nem-
škega arheologa Paula Reineckeja, pomeni
kompromis med kronološkima sistemoma
bronaste dobe za južno nemški in madžar-
sko-panonski prostor. V tej obliki je splošno
uporabna, vendar pri finejših kronoloških
analizah prihaja v okviru posameznih sto-
peni do natančnejših delitev, ki pa so odraz
različnih kulturnih skupin v okviru obeh zem-
lepisno razločenih prostorov. Ta kronološki
sistem uporabljamo tudi za prostor današnje
Slovenije.

Eno najbolj nelasnih obdobji slovenske
prazgodovine je Srednja bronasta doba, ki

3. Radovljica. Blizu sotočja Save Dolinke
in Bohinjke, pri Lipnici, je bilo pred prvo
sv. vojno najdeno bronasto orožje (W.
Schmid, Carniola I, 1909, 112 ss.).

4. Brod pri Bohinjski Bistrici. Cvetek Ja-
nez z Broda 6, je našel pri izkopu zemlje za
hišo fragmentirano bronasto sulico (A. Valič,
Varst. spom. 13—14, 1970, 148 s., Tab II, 1).

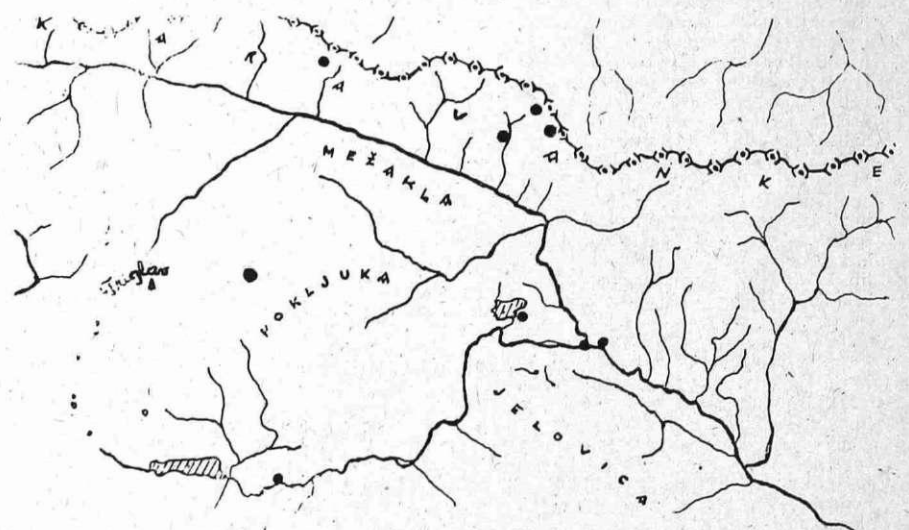
5. Lipanica. Na poključki planini Lipanica
je bilo v prejšnjem stoletju slučajno najde-
no fragmentirano bronasto bodalo (A. Müller-
ner, Geschichte des Eisens in Krain, Goerz
und Istrien, 1909, 83 s., fig. 93).

6. Javorniški Rovt. Ob priliki gradnje vod-
nega zbiralnika nad Jezercem, ki ga je gra-
dila KID v začetku današnjega stol., je bila
najdena sulica ost, ki je danes izgubljena
(W. Schmid, Carniola I, 1909, 112 s.).

7. Medji dol — Karavanke. V Medjem
Dolu nad Javorniškim Rovtom je bilo v pre-
teklem stoletju najdeno bronasto bodalo s
trikotnim zaključkom in dvema zakovicama
za ročaj (W. Schmid, Carniola I, 1909, 126 s.).

8. Dovška planina — Janšev rovt. Pred
petnajstimi leti je bila na tem območju naj-
dena bronasta plavutasta sekira (sl. 6). Seki-
ro je najditelj zaradi radovednosti prežagal.
Hrani jo teh. muzej žel. Jesenice, inv. št.
2035 (A. Valič, Varst. spom. 8, 1962, 226 s.,
Tab. IX, 4).

9. Belščica. Na Belščici je kmet Dolar z
Vrbe leta 1864 našel konico bronaste sulice
(A. Valič, Jeklo in ljudje, Jeseniški zbornik I,
1964, 475 s.).

Karta 3 — kaže razprostranjenost najdb iz obdobja kulture žarnih grobišč

jo karakterizira v Srednji Evropi t. i. kul-
tura bronastih gomil — Hügelgräberbronze-
zeit — in pozna bronasta doba, v kateri še
živi deloma kultura gomil, v glavnem pa se
je že uveljavila kultura žarnih grobišč. Zato
so se čisto javljala mnenja o naseljitvenem
presledku v Sloveniji v tem času. To mne-
nje pa je neupravičeno. Praznino, ki jo danes
čutimo, moramo pripisati stanju raziskav pri
nas. O tem ne govorijo le najdbe z Brinje-
ve gore pri Zrecah na Štajerskem, Vrhnike,
Zagorja, itd., ampak tudi posamične najdbe
iz tega časa širom Slovenije, ki dajo slutiti
močnejšo naseljenost, kot bi lahko sklepali
in sodili iz redkih grobov in naselbin tega
časa. Med te posamezne najdbe moramo
prišteti tudi material, ki nam je znan iz bron-
aste dobe z našega obravnavanega področ-
ja. Najdišča iz katerih izhajajo so naslednja:

1. Bled. Dve bronasti sekiri z robniki sta
bili najdeni l. 1872. Natančnejše okoliščine
najdbe so neznane. Gradivo je v naravoslov-
nem muzeju — Naturhistorisches Museum
— na Dunaju. (S. Gabrovec, Dela SAZU 8,
1960, 3 ss., T. Ia/4—5).

2. Radovljica. Preinar Franc je pred drugo
svetovno vojno našel fragmentirano bronasto
sulico. Na tulcu za nasaditev ima vrezan geo-
metrični ornament. Hrani jo tehnični mu-
zej železarne Jesenice, inv. št. 295 (A. Valič
Varst. spom. 8, 1962, 227 s., Tab. IX, 7 (sl. 5)).

Vse našete najdbe (karta 2) so več ali
manj osamele, naključne in nedokumentirane
v arheološkem smislu. Znano nam je na-
vadno le ime najdišča v širšem pomenu, kot
ledinsko ime. Glede pripadnosti najdb — ali
gre za depoijsko oz. zakladno najdbo, ali za
grob — pa lahko le ugibamo.

Iz bronaste dobe poznamo največ depoijs-
kih — zakladnih najdb. Število le-teh je pre-
cej večje v primerjavi z najdbami grobov.
Grobove poznamo na splošno le s tistih pod-
ročij in predelov, kjer so se vršila siste-
matična arheološka izkopavanja — pri nas
Brinjeva gora na Štajerskem — in s področ-
ja razprostranjenosti kulture bronastodob-
nih gomil. To pa je področje Panonske niže
in kraji severno od Alp.

Za najdbe z našega obravnavanega pod-
ročja pa glede na značilnosti posameznih
najdenih predmetov lahko predpostavimo, da
so v glavnem sestavni deli posameznih depo-
jev. To je zaradi najdiščnih okoliščin sicer
le predpostavka, vendar je nekaj momentov,
ki govorijo temu v prid.

Karta razprostranjenosti najdb v okviru
našega prostora nam kaže štiri najdiščne
komplekse: višje ležeče področje Karavank
na levem bregu Save, centralni ravniški del
radovljiške kotline, poključka planota in bo-

(Nadaljevanje na 16. str.)

manj vezane z arheologijo. Novejša arheološka dela pa bodo opisana in navedena pri obravnavi posameznih najdišč in problemov, ki so z njimi v zvezi.

III.

Človeško bitje bje, skozi ves svoj razvoj troje bojov: s samim seboj, s sočlovekom in z naravo. Poslednji je najdaljši in najbolj usoden; daleč v megleno preteklost sega in ga je komaj zaznati. Le skromni sledovi ga razodevajo in po zginjajočih črtah se mu da slediti, a le v obrisih. Ti obrisi pa so na našem področju še bolj megleni kot drugod po Sloveniji. Vzrok temu je dvojen. Upoštevati moramo samo zemljepisno lego »Visoke Gorenjske«, ki je po geografskem značaju najbolj vrinjena v visokogorski masiv in pri tem moramo upoštevati, da se je ledeniški masiv precej kasneje umaknil in ustvaril človeku ustrezne pogoje za ŽIVLJENJE. Pri osvajanju življenjskega prostora pa je važna tudi direktna oddaljenost od izžarevanja ledeniških centrov.

Slovenija, kot je v današnji formalni obliki, je po svoji legi zemljepisno-meteorološko in sploh v današnjih turističnih pogojih področje velikih sprememb. Le dobrih 200 km nas loči od pasu, ki je že pod vplivom toplega Sredozemlja. Ob koncu zadnje ledene dobe in tudi med njo je bilo to dejstvo zelo pomembno. Medtem ko se je v ravninski Franciji, kjer imamo za najzgodnejšo dobo človeške zgodovine največ dokazov in najdišč, led hitro umikal in s tem ustvarjal rodovitna in človeku primerna okolja, je imela današnja Slovenija glede na svojo geomorfološko barvitost veliko manj možnosti. Pri tem mislimo na dejstvo, da se je v času talitve ledeniških tvorb pri nas v primerjavi z ravninskimi predeli zahodne Evrope — Francija, Španija in predeli severovzhodno od Alp — ustvarjal le malenkosten procent ozemlja, ki je bil človeku v tedanjih pogojih vabljen in ugoden za stalno življenjsko okolje.

Preprosto, kronološko-časovno gledano so imeli ljudje v ravninskih predelih precej več »časa« — in možnosti za razvoj že obstoječih in odkrivanje novih možnosti, kot v področjih, ki so zemljepisno razgibana. Drugi vzrok, ki nam otežkoča umevanje in spoznavanje človeka pri nas pa je pogojen s stanjem raziskav. Sledovi, ki so nam na razpolago so skrajno siromašni. Znanih nam je dvanaest najdišč.

Od teh je le eno sistematično sondirano in nam danes nudi le nekakšen splošen vpogled v najzgodnejše obdobje; prisotnosti človeka pa nam direktno ne potrjuje. Težkoča je tudi v tem, da najditelji, ki so na tem področju delovali v imenu in okviru tehniškega muzeja železarne Jesenice ne posredujejo zadostne dokumentacije, ki je za pravilno vrednotenje potrebna. V zvezi s tem in dejstvom, da ta material ni nikoli prišel v roke ustreznih strokovnjakov — moram pa omeniti, da je dr. S. Brodar videl te najdbe, vendar v zvezi z njim ni dal uradne izjave — se moramo zadovoljiti s pomanjkljivimi dostopnimi viri v literaturi.

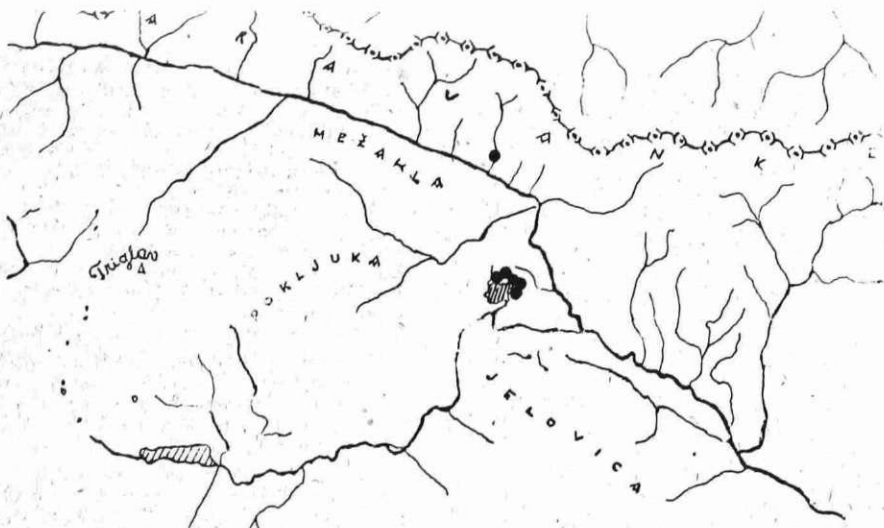
Dokumentacija v arheološkem smislu je torej nezadostna. Registrirana najdišča so naslednja (Karta 1).

1. Borovlje — Javornik. Leta 1960 je J. Bertonec našel na vrtu artefakt — pripomoček — orodje pračloveka (slika 1). Po podatkih naj bi prišel na mesto najdišča s prostora javorniške valjarne. Danes je menda v privatni lasti (A. Rjazancev, Železar IX/5—6, 1960, 91 s.).

2. Belško polje. A. Rjazancev je našel na Belškem polju, v smeri proti Strugam »lepo obdelane artefakte nožkov in strgal in tudi odbitke vsemogočih variant«. (A. Rjazancev, X/4, 1961, 118 s.).

3. Jesenice. Po prvi svetovni vojni je bila na Jesenicah najdena kamnita sekira. Našel jo je na svojem vrtu poleg bivšega »Čufarjevega kopališča« pokojni Ivan Hafner. Bila je kladivastega tipa (A. Valič, Varstvo spomenikov 8, 1962, 223 s.; A. Rjazancev, Železar V/6, 1960, 91 sl.).

4. Jelenkamen nad Jesenicami. Na t. i. »Klobučni« je pokojni Janez Ramovž našel koščeno iglo (slika 2), ki jo danes hrani tehniški muzej železarne Jesenice (A. Valič, o. c., 223 s.).

Karta 2 — kaže razprostranjenost bronastodobnih najdb

5. Bled. Na prostoru nekdanje »Hočevanje hiše« — danes Vino Bled — so pred kakimi petnajstimi leti pri zemljskih delih našli kamnito sekuro (slika 3.).

Prvotno naj bi bila kladivastega tipa, a je bila predelana v dletasto (P. Petru, Varstvo spom. 8, 1962, 223 s., Tab. 8/3).

6. Rečica pri Bledu. Pri zidavi hiše posestnika Pora so leta 1900 našli kamnito kladivasto sekuro, ki je bila prodana Narodnemu muzeju v Ljubljani. Bila je iz porfirja, dolga 17 cm. Danes je izgubljena. (B. Sarja, Carinthia I. 132., 1942, 92 s.).

7. Zasip. Pred prvo svetovno vojno je bila najdena kamnita sekira kladivastega tipa v Zasipu pri Bledu. Prišla je v Narodni muzej v Ljubljani in je danes prav tako izgubljena (S. Gabrovec, Dela SAZU 12, 1960, 3 s., op. 3.).

8. Lipanca na Pokljuki. Kamnita sekira je bila najdena tudi na znani poključki planini Lipanci. Podrobnejši podatkov in dokumentacije pa žal nimamo (V. Sribar, Geograf. zbornik 3, 1955, 329 s., op. 21.).

9. Studor v Bohinju. Leta 1959 je A. Rjazancev v Studorju našel artefakta in okruška (A. Rjazancev, Teh. priloga Železarja V/2, 1963, 44 s.; S. Gabrovec, Varst. spom. 7, 1960, 310 s.) (slika 4.).

10—11. Isti avtor navaja najdbe dveh kamnitih artefaktov iz leta 1961 na Rudnem polju in Spodnjih Gorjušah.

12. Poljščica pri Gorjah. Pri Poljščici se nahaja skalna votlina z ledinskim imenom »poljšiška cerkev«. Tu so se vršila več let raziskovalna dela arheološke sekcije SAZU. Direktnih človeških sledov niso našli, vendar je stratigrafska slika pokazala, da je verjetno ta votlina bila občasno človeško zavetišče ali postojanka. V zemljskih plasteh so bile najdene živalske kosti — alpski svizec, — ki naj bi bile ostanek lovskega plena in hrane prazgodovinskega paleolitskega človeka (M. Brudar, Varstvo spom. 13—14, 1970, 147 s.).

Kamniti artefakti in odbitki — primitivna orodja prazgodovinskega človeka — se nahajajo delno v tehniškem muzeju železarne Jesenice in so brez najdiščnih podatkov ter dokumentacije — nikjer registrirani, — deloma pa se nahajajo v privatni zbirki najditelja in so nam nedostopni. Naša presoja bo zato le splošna in okvirna.

Vsekakor gre v večini za izdelke človeških rok — artefakte. To nam potrjuje tudi material — kamen — iz katerega so izdelani. Zastopani so roženci raznih barvnih odtenkov sive, rjave in zelene barve in belo patinirani ter rumeni kresliniki — pri tem mislim le na material, ki je na razpolago v tehniškem muzeju. Vsekakor pa so rezultati dela človeške roke, ki jih je odbila od ustreznega kamnitega jedra, ki je služilo kot surovina. O izvoru surovinskega materiala pa lahko domnevamo, da je bil, ali prinesen od drugod, ali pa so bili uporabljeni ustrezni prodniki bližnjih rek in potokov. Na drugo možnost nam namiguje stara prodniška skorja, ki se je na nekaterih artefaktih fragmentarno ohranila.

Tipološka, časovna in kulturna — zgodovinska opredelitev pa nam povzroča precejšnje težave. Tu naj navedem mnenje dr. Mitje Brodarja, ki je izjavil, da po njegovi presoji in mnenju dr. Srečka Brodarja — slednji je del tu obravnavanih artefaktov imel v rokah — artefakti niso tipološko in kronološko izraziti.

Obdelava — retuširanje — posameznih orodij je pomanjkljiva in neizrazita, tako, da skoraj ne moremo ločiti namenskih retuš in retuš, ki so nastale pri sami rabi posameznih primerkov. Največja »hiba« teh najdb pa je totalna odsotnost arheološke dokumentacije, ki je pri vrednotenju najdb te vrste najmerodajnejša. Zato danes ne moremo brez predhodnih sistematičnih kontrolnih raziskav, pripisati naših najdb nobenemu paleolitskemu kulturnemu faciesu v okviru Slovenije in sosednjih področij. Tudi glede neolitika — mlajše kamene dobe — smo v škrpicih. Zankrat lahko rečemo le, da so ti artefakti najprimitivnejši znani pripomočki človeka na našem področju, ki jih je sam izdelal in tudi uporabljal. Zanimivo je tudi to, da nahajamo kamnite pripomočke in orodja sporadično v plasteh, ki pripadajo bodisi halštatski in celo zgodnesrednjeveški periodi.

Človek je v danem trenutku pri določenih delih uporabljal tudi določena orodja, ki so se mu zdeli najbolj priročna in ustrezna. Saj tudi danes dobimo na kmetih t. i. kamnite »možnarje« in žrnjle, da o brusih ne govorimo.

Jasnejšo, časovno in kulturno podobo in oporo pa nam nudijo ostale najdbe — kamnite sekire in koščena igla. Kamnitih sekir-kladiv je bilo najdenih pet. Od teh natančneje poznamo le dve: Hafnerjevo sekuro z Jesenic in sekuro z Bleda, najdeno na prostoru podjetja Vino Bled. Ostale tri primerke poznamo le na podlagi literarnih virov. Najmanj vemo o sekiri, ki je bila najdena na poključki planini Lipanci, o kateri nimamo niti tipoloških podatkov. Hafnerjeva sekira z Jesenic je tipičen primerek kasnoneolitskih in eneolitskih sekir ali kladiv, ki imajo luknjo za toporišče. Temu tipu naj bi pripadala tudi primerka z Rečice in Zasipa. Vendar o tem nimamo sigurnih podatkov. Drugi tip pa je poznan v enem primerku z Bleda — Vino Bled. Gre za t. i. dletasto sekuro.

O tipološki pripadnosti primerka s planine Lipance pa, kot je bilo že rečeno, ne vemo ničesar. Preostane nam torej še kratka kulturna in časovna oznaka gradiva. Za njegovo opredelitev naj nam zadostuje ugotovitev, da imamo vse kose zastopane tudi na Ljubljanskem Barju (za dletaste sekire — glej J. Korošec, Zgodovina Ljubljane, 1955, 317 s., tab. 9/3, 5; za kladivaste sekire glej pri istem avtorju, o. c., 318 s., tab. 10/6). Okvirno so datirane v kasni neolitik in eneolitik vključno še zgodnje bronasto dobo, se pravi v čas okoli leta 2000 p. n. š. Poleg Ljubljane

Andrej Kokot

ODMEVANJE

Jutro
sonce
noč

jezik
zemlja
smrt

rojstvo
kamen
krt

jutro
sonce
noč

ZADREGA

Mreža
stkanih
pasti
je zadržtela

naščuvana
roka
grabi
za
plen

in
glej

v
mrežo
nastavljeno
soncu
se
je
ujela
ptica
noči

DA BO VSAJ

VIDEZ SOČUTJA

V trudno strnišče
kljuvajo vrane.
Veter odnaša
izsušene grude prsti.

Sonce brezbržno
pritiska v strmi odor.
Njiva je sama
s svojo dobroto.

Posejal jo bom
z odvečnimi zlogi
svojih besed,
da bo vsaj videz sočutja.

LE ČEMU

Prokleti čas
svinčeno leze
po kotanji mlačni
in izprijen up
v črne kolobarje mauric rine.

Utrujena zenica
se več ne spušča v pogovor
z izsušeno rebro
rodne grude,
ki vztrajno prosi
solz sočutja.

Nihče
trenutke večne
več ne spremeni v čas dogajanj.
Bogovi upov
so že zdavnaj
izničili podobo svojo.

Mi pa smo še tu,
kot potemnele skale
brezbržno gledamo v nebo teme.

Le čemu
še ta svetloba mračna?

TRENUTEK VEČNOSTI

Speče melodije
so umrle v molku
in zaprle cvet čarobne rože.

Nad tihim upom
zakrilil je kragulj
in se spremenil v resničnost.

Preizkušnja svoje ure šteje.

ŠE JE ČAS

Zbiranje
odvrženih želez
bilo je zaman.
Grmade
je sproti
razžirala rja.

Ponos
naš smo prezgodaj
razdali
burnim valovom nasilja.

Izbrušene
osti soncu
bodejo v oči.

Tema napoveduje
svoj čas.
Vendar
sveže krtine
še ponujajo
svoja zavetja,

da zagrebemo seme pravice.

VRANCU BELIH BESED

Vrancu belih
besed
so zaprli pot
do črede ljubezni.

Ponorela kopita
krešejo iskre.

Prosil so veter,
da ublaži
zanos podivjane živali.

Toda prošnja
rešitvi je bila prepozna.

Nad pogoriščem
neslutnih strasti
ždita žalost in smrt.

NAD MOJO DUŠO

Nad
mojo dušo
so zvalili
vesoljno noč
in vse prokletstvo
naših dni.

Molk
je prehitel jezik
in zagnil
vso grmado gnusa,
vključno s koncem.

Zdaj
si utiram pot
v svet tišine,
skrivnosti
spečih melodij,
sreče nemih.

Zdaj sem
riba
vklesana
v kamen molka
in moj svet je lep
in tudi smrt bo tiha.

VRAČANJE

Iz nemih ust
zeva praznina teme.
Tišina spremlja
moreče vzdušje
večnih trenutkov.

Daleč nekje
je slutnja
rdečih vzponov.

Težki koraki
vznemirjajo čas.

V zenice strahu
se vrača veselje.

Pričakovanju
odpirajo dver.

Marjan Čufar

JUTRO VSEH

1.
Glej, v kapljah sneg, v snežinkah dežni spekter
s padali pada iz morja v nebo.
Z namenom neizraznim lunin veter
iz vakuumu izruval je drevo.

In s solžno žejo ljubim reki kožo;
z dotiki ustnic čutim pot in dan,
ko v prsih vode bom zagledal rožo,
smaragdni list vesolja, njeno dlan.

2.
Pobarvan s čutnim zvarkom čiste sile
iskalec morja v niču dimenzij
napihnil je balon idejne svile
in z veslom nog razbil kristal vizij.
Brezčasni prostor, v brezprostornem času
ravnine lepi v lameliran zvok
in v tem navidezno nastalem glasu
izlije se v vesolje zvezdni sok.

3.
Trinožni prostor, dodeljen omembam
navzočih dejstev iz prvinskih del,
je neoblikovan dodan spremembam,
kot ohromeli list v mehak predel.

To pojasnilo si prilašča jasnost
osuplo in pripravljenost besed,
očitno nemotljivost, čisto glasnost
in astrološko poudarjen red.

4.
Nevzdržna smer pomeni dovoljeno
slovesnost žalnih ur tlačiti v meh
občutkov, v leto izgubljenost,
ki se med drevjem himen pači v greh.

In mističen učinek spoštovanja
se včasih neopazno zaredi
v figurativnem valu plapolanja
pogovornih seans in tu zaspi.

5.
Nagon se je zbistril v sobanah spanca,
z drgetom hladnih perutnic je vstal
in stopil na ledeno sled neznanca,
življenjski prsec ga je s slo navdal.

A najbolj čudno hudodelstvo mrtvih
je, da v ljubezen vnašajo spomin
na neiskani objem v negibnih prtih,
naslikanih na zemljo bolečin.

6.
Bila je daljnovidna noč pred mano,
kot stiska zvočne hoje violin,
zdaj tujost časa zleknjena v poljano
soglasnih zvez namaka dno strmin.

Saj več ne vem kje v tej starinski vlogi
naj najdem emajliran cikl črk,
arhiv besed v spoznavnostni podlogi
je v tihoglasnih solzah blodno mrk.

7.
Vsa opoldnevna slast noči zelenih
v najskrivnejših zvonovih zadoni,
pogled zave se v jutrih izgubljenih,
ko zbor življenja poje iz noči.

Bolj svetlotemno je le steklo morja,
tok tihe volje in nebo samot,
že cvetje dni dotika se obzorja
in plamen sveč poganja iz skalnih gmot.

Jelka Bakula

PRED SPANJEM

Le kaj si iskalo
detece malo
v mojih očeh?

Le kaj si želelo,
da si jokalo,
ko jok je nasmeh?

Zvečer, ko se strne,
ko noč jih razgrne
vtise, novice in želje,
zasije toplota, veselje
v tvojih očeh.

Ne najdeš jo v meni
toplote, svežine,
zaspati ne moreš takoj,
ker mamica tvoja
nasmeha ni našla nocoj.

ODKRITJE

Vse, kar v mladosti
je ostalo še neznano
odkrivajo koraki tvoji,
ko z drobceno nožico
svet odpiriš si za mano.

In glej, kako je to lepo,
že davno ovenele trave
ozelene in vse, kar dano je,
da oživi ob tebi,
čarobno staplja se v oči sanjave.

NEKOČ

Nekoč mi bo tvoj hrup le melodija nežna
otroška leta — tako bežna
jaz pa želela si bom, starka, — vsa betežna
tvojih malih vragolij,
a dlje od sladkih melodij
otročstva, boš ti tedaj
in če prišla boš kdaj
nazaj do mene
si tujki bova nepoznani
in kot računi poravnani
ostali bova stiskajoč roke,
pa kot so črte v dlani
prekrižane na vse strani
tako mi boš odšla še ti —
o moja draga, sladka hči.

NE ČAKAJ

Ne čakaj, da te izgubim za vedno.
Pomagaj, da te še dobim za vedno.
Podoba svojo vezem v tebi
srebrne niti srečnih dni
ti v sončne pentlje jih povijem —
ne s solzo, z upanjem zalijem
tvojo mlado bit, ki od spočetja
polna cvetja hiti v naročje se spočit,
da bi po tleh
še bolj kot prej cvetela
da bi po tleh kot nikdar prej
v naročje zopet poletela —
vsa mlada, vsa blesteče lepa.
Naj upam, da mi pazlata
podobo mojo.
Naj upam, da jo posrebiš
podobo mojo
v svoji mladi — kot studenec čisti vodi.

ŽELJA

Ure in ure soncu šepetam,
dajem ti sonce,
zate trepetem.

Ure in ure z vetrom ostajam,
v počutje breztežno
z grenkobo se spajam.

Misliš, da morem sonce poslati?
Misliš, da upam ljudem ukazati,
niso te oni v srcu nosili,
niso življenja v tebi čutili,
ko si v ljubezni se komaj spočelo,
ko si živeti komaj začelo.

Jaz pa sem dvojje,
odkar te nosila pod srcem
kot misel ljubečo,
dvojje sem biti sama postala,
sebe in sonce — vse bi ti dala.

PRED LETI

V naročju te iščem,
v spominu poljubljam
prvi nasmeh.

In najdem v objemu oba —
svojo podobo pred leti
polno zanosa in nade
in tebe sin moj,
ki sila življenja te krade
sedaj — ko zdi se prezgodaj,
da vse bi ostalo le malo,
premalo za naju oba.

Janez Meterc

PREGLED ARHEOLOŠKIH NAJDB IN NJIHOV POMEN V RADOVLJIŠKI KOTLINI DO KONCA ZGODNJEGA SREDNJEGA VEKA

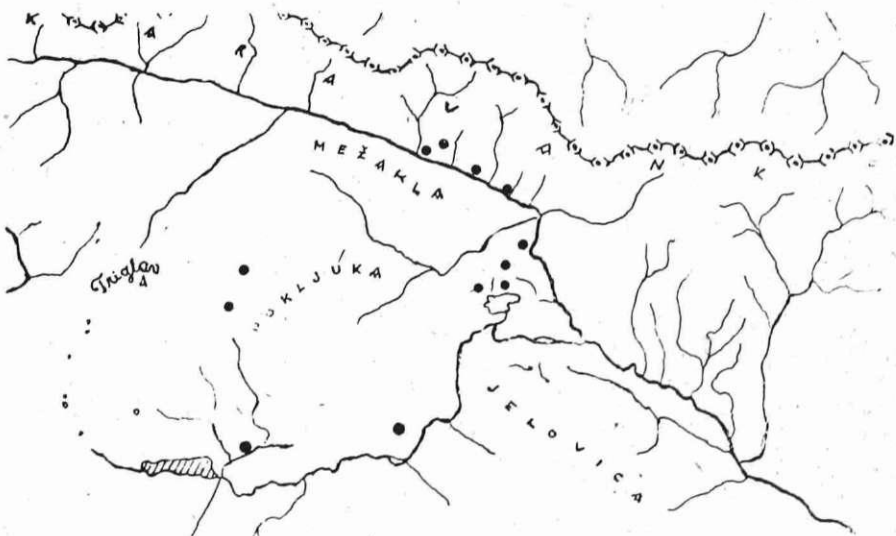
I.
Sam zemljepisni pojem — radovljška kotlina — moramo takoj na začetku jasneje označiti in nekoliko dopolniti. To področje spada v širšem zemljepisnem smislu v t.i. ljubljansko kotlino in je njen skrajni severozahodni del. Je stičišče dveh večjih rek — Save Dolinke in Bohinjke, ki se pri današnji Radovljici zlivata v enotno Savo.

Ravninski del je posledica morenskih nanosov nekdanjih ledeniških tvorb, ki so imele stičišče na tem prostoru v glavnem velikem savskem ledeniku. Sicer pa radovljška kotlina leži tik ob vznožju jugozahodnih Julijskih Alp in je omejena z gorskim vencem, ki ga sestavljajo trije različni zemljepisni pojmi. Na zahodu in severozahodu jo obdajajo predalpske planote — Jelovica, Pokljuka in Triglavsko pogorje, kar sodi v okvir zemljepisnega pojma Alp. Sem štejemo tudi greben Mežaklje.

Severno in severovzhodno mejo pa sestavljata dva različna zemljepisna kompleksa. Pri tem mislimo na gorsko verigo Karavank in pa skrajni zahodni del Kamniško-Savinjskih Alp, ki ga predstavlja greben »Reber«, ki se vleče od Most pri Zirovnici preko Dobrče proti vzhodu.

K pravkar opisanemu področju pa moramo pritegniti še Gornjesavsko dolino in bohinjski kot. S tem smo sicer razširili zemljepisni pojem, ki je podan v naslovu; vendar je to zaradi problematike, ki jo bomo obravnavali, več ali manj potrebno v zvezi z njimi, pa bo izginila tudi zgoraj podana meja med ravninskim delom in višje ležečimi področji — Karavanke, Pokljuka, Jelovica —, ker celotno območje — ravnina in gorski venec, ki jo obdaja, — tvori enoten kulturni prostor, ki je bil skozi celotno zgodovinsko obdobje do pred dobrih sto let, močno pogojen predvsem s stališča gospodarstva in prometnih zvez.

II.
Predno začnemo s samo obravnavo posameznih obdobj, moramo narediti bežen pregled aktivnosti, ki so pripomogle k razumevanju prazgodovinskih in zgodovinskih obdobj.

Karta 1 — prikazuje razprostranjenost najstarejših najdb (kamnitih artefaktov, sekir in koščena igla)

bij na našem območju. Treba je poudariti, da se bomo pri tem naslonili predvsem na vires, s katerimi se ukvarja materialna zgodovina, to je arheologija. Le-ti pa so za visoko Gorenjsko v primerjavi z ostalo Slovenijo — predvsem Dolenjsko — skromni, ozir. siromašni. Razvoj arheološke znanosti je nekako obšel naše obravnavano področje. Res je sicer, da so na Ajdovskem gradu v Bohinju opravili eno prvih arheoloških izkopavanj v današnji Sloveniji — l. 1849 — vendar je s tem, ko je bila dana pobuda za nadaljnje delo na tem področju, ta aktivnost več ali manj zamrla. Tako smo ostali v zadnjih stoddvajsetih letih takorekoč izven interesne sfere arheološke dejavnosti. Edina svetla točka je še vedno sistematično izkopavanje na Bledu — prazgodovinska in zgodnje srednjeveška nekropola na Pristavi, ter slovanske najdbe »Na sedlu« pod blejskim gradom in na Otoku. Vsa ostala arheološka dela so se omejevala v glavnem na topografska, zaščitna in sondažna dela, kar pa ne prinaša in ne omogoča pomembnejših temeljnih zaključkov. V nadaljnjem bomo poskušali podati bežen pregled zgodovine raziskav na našem področju do druge svetovne vojne.

Prvi znani »raziskovalec«, ki se je zanimal predvsem za Ajdno in Belščico, je bil doma z Javornika. To je bil zdravnik Janez Krstnik Peterman (1652—1696), ki je v zvezi z ljudskimi govoricami o bogatih grobovih poganov na Belščici sklenil, da jih poišče in izkoplje. Koliko je pri tem imel uspeha nam danes ni znano (Slov. biogr. leks. 1925—1932, II, 323 s.; A. Rjazancev, Železar IX/5—6, 1960, 9 ss.) J. Vajkard Valvasor pa je bil prvi, ki je z našega področja posredoval podatke v pisani besedi. V Svoji Slavi vojvodine Kranjske je zbral njemu vse dostopne vires in podatke, ki pa so čisto temeljni na ustnem izročilu in govoricah, ter brez kritične presoje in obdelave (J. V. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain IV. 1689.)

Natančno sto let kasneje pa je izšlo drugo temeljno in širše zasnovano delo. Francoz Baltazar Hacquet (1739/40—1815) je leta 1789 izdal zadnji četrti del svojega dela Oryctographia Carniolica. Sicer je bilo njegovo pisanje namenjeno predvsem geološko-naravoslovni smeri, vendar je kot temeljit opazovalec,

potopisec in materialistično usmerjen mislec, podal v tekstu in kartah — zemljevidih pomembne podatke, ki danes za zgodovinoslovje veliko pomenijo.

Z istim namenom kot Peterman je leta 1831 na Belščici kopal nadplavžar Wilman z Javornika. Njegovo prizadevanje pa menda ni rodilo uspeha (A. Rjazancev, Železar IX/7—8, 1960, 122 ss.)

V bohinjskem kotu pa se je zanimanje, vezano na arheološke najdbe v širšem smislu začelo po objavi članka Die Voche — in zgodovinarja Richterja, v Yllyrisches Blatt leta 1821. Temu je sledil leta 1848 t.i. »Cos-tov potopis«, ki ga je napisal Henrik Costa (H. Costa, Reiseerinnerungen aus Krain, Ljubljana 1848, 179 ss.). Oba avtorja sta prvič ponesla v široko javnost ime Ajdovskega gradca. Posebno pozornost je vzbudil zapis o zbirki izkopanin, ki sta jo zbrala učitelj Jakob Mencinger (1826—1891) iz Bohinjske Bistrice in kaplan Anton Brence.

To pisanje je spodbudilo in privabilo A. von Morlota z Dunaja, da je skupaj z metalurgom in geologom F. Sprungom leta 1849 začel izkopavati na Ajdovskem gradu. Svoja odkritja je publiciral v dunajski reviji Jahrbuch der K. K. geologischen Reichsanstalt, 1. Jahrgang 1850, II. Vierteljahr, 199 ss. z naslovom »O sledovih utrjene rimske železarske delavnice v Bohinju na Gorenjskem«. V javnosti je ta članek vzbudil velik odmev in polemike glede časovne in kulturne pripadnosti izkopanega materiala. Po stopinjah Morlota je šel čez štirideset let — 1888/89 — knez R. von Cindischgratz z Bleda. Izkopaval je na Dunaju in Trebežu pri Jereki.

Druga polovica devetnajstega stoletja pa je čas aktivnosti Alfonsa Müllnerja (1840—1918) iz Velikovca na Koroškem. Müllner je kot uslužbenec Deželnega muzeja za Kranjsko — sedanjí Narodni muzej v Ljubljani — opravljal posle terenskega delavca in kustosa. Njegovo življensko delo je knjiga Geschichte des Eisens in Krain, Goerz und Istrien, ki je izšla leta 1909. Pri zbiranju gradiva zanjo je obhodil in preiskal tudi tukaj obravnavana področja. Posamezne arheološke najdbe, ki niso bile direktno vezane z njegovim interesnim področjem — železarstvom — pa je objavljval v muzejskem glasilu Argo, ki ga je sam pisal in urejal. V tem času je pisal tudi Anton Koblar svojo Zgodovino železarstva na Kranjskem.

Prvi pravi arheolog, ki je prehodil te kraje, je bil prof. Valter Smid (Walter Schmid) doma iz Komende. Deloval je na področju Bleda, Bohinja in v Karavankah. Samih izkopavanj pa se je lotil le na Bledu in v bohinjskem kotu. Leta 1908 je obiskal Javorniški Rovt, Belščico, Ajdno in Završnico. Smid je tudi prvi kritično ocenil in primerjal ustno izročilo ter Valvasorjeve zapiske s stanjem na terenu. Med njegova pomembnejša dela sodi izkopavanje na Ajdovskem gradu, in v Nomnju v letih 1936—1938.

Poudariti je treba, da so danes arheološko pomembne lokalitete že zgodaj vzbudile zanimanje posameznikov. Predvsem gre pri tem za tiste objekte, ki so bili vezani na bogato ustno izročilo in so vizuelno učinkovali. Posebno ustno izročilo o raznih zakladih in podobnih rečeh je od časa do časa razburkalo kri nekaterih domačinov, ki so se podali na lov za »šaci«. O njihovih uspehih ali neuspehih pa danes ne vemo ničesar zanesljivega. Sledovi njihovega početja so še danes vidni.

S tem smo poskušali podati bežen pregled važnejših starejših aktivnosti, ki so bolj ali

V SRCU VEČINA DELAVCEV SAMOUPRAVLJALCEV

(Nadaljevanje s 1. str.)

nas pa razumljivo, saj v socialistični samoupravni praksi orjemo leđino, lahko s ponosom gledamo na prehojeno pot tako v socialističnem razvoju vse Jugoslavije, kakor tudi v samoupravnem razvoju v naši železarni. Petindvajset let samoupravnega razvoja bi lahko pomenilo za nekaj znanega v bistvu dolgo obdobje, za naš razvoj, svojstven, jugoslovanski, pa je z vidika doseženih uspehov kratko obdobje. Mislim uspehov na vseh področjih družbenega delovanja, ki so neposredno povezani in pogojeni z delavskim samoupravljanjem.

Toda uspehe, ki jih danes ugotovljamo, nismo dosegli na lahek način. Samoupravljanje, tako velika, revolucionarna sprememba v načinu gospodarjenja, zahteva določen čas, določene izkušnje pa tudi revolucionarne premike v zavesti delovnih ljudi. Začetki pred 25 leti so bili sila skromni in je primerjava s današnjim stanjem lahko samo dokaz, kako resnično daleč smo prišli tako z oblikami kot vsebino samoupravljanja, kakor tudi s samoupravljalno zavestjo. Današnja stopnja samoupravljanja zahteva od slehernega delavca, da ni le delavec na delovnem mestu, temveč tudi samoupravljalca, to pa pomeni tudi dober gospodar tako s sredstvi, ki so mu zapuščena v upravljanje, kakor s sredstvi, ki jih v združenem delu ustvarja s svojimi delovnimi solidarnostmi z drugimi delavci. Pravice, ki jih daje ustava so velike, vendar pa so tudi velike odgovornosti, slehernega, ki je vključen v proizvodni proces.

Seveda pa z današnjim stanjem še nismo povsem zadovoljni in tako kot teče življenje naprej, tako tudi teče njegov razvoj. Mnogo prizadevanj bo še potrebno, da bodo dosledno uresničena načela ustave, da bo samoupravljalna zavest prodrla do slehernega in da bomo dosledno uresničili socialistično načelo delitve dohodka oziroma osebnega dohodka po delu. Moram pa poudariti, da smo se v mnogem že zelo približali načelom ustave, z novo samoupravno organiziranostjo v železarni pa bomo naredili še nadaljnj, lahko rečem izredno pomemben korak, pri uresničevanju ustavnih določil.

JOZE OSVALD: V celoti soglašam s svojim predgovornikom. Res smo v tem času dosegli izreden kvaliteten razvoj pri samoupravljanju, kar se končno odraža tudi v samem razvoju posamezne temeljne organizacije združenega dela, kot Železarne kot celote. Nova samoupravna organiziranost, ki jo pripravljamo pa bo to še bolj poglobila in pri tem nam bodo dosedanja izkušnja lahko le velika in dragocena pomoč. Skozi sedanjo samoupravno prakso smo prešli bogato šolo samoupravljanja in vsak nadaljnji korak, ne le da bo lažji, temveč bo tudi zanesljivejši in uspešnejši.

RADO GOLBA: Celoten naš razvoj je dosegel take razsežnosti, da smo tega lahko veseli in marsikje nam to že zavidajo. Naš svojstven način samoupravljanja oziroma vodenja in gospodarjenja v podjetjih, je danes že mnogim v svetu ideal h kateremu težijo. Mnogokje nas tudi že posnemajo. Mi smo doslej dosegli tako stopnjo samoupravljanja, ki zahteva nadaljnjo izpopolnjevanje in doseganje tistega kar smo napisali v ustavo, kot rezultat in posledico dosedanjega našega razvoja.

Ce preidemo na bolj konkretno vprašanje naše železarske prakse, to je na delovanje samoupravnih delovnih skupin, menim, da je za njihovo delovanje preveč odgovoren sam vodja skupine. Delavci se premalo aktivno sodelujejo v njih pri oblikovanju stališč, politike in podobno. Morda je eden od vzrokov tudi ta, da v skupine dobivamo grmado papirja oziroma različnih sporazumov, predlogov in podobno, o katerih bi morali odgovorno sklepati oziroma odločati, ravno zaradi množice, pa jih največkrat le formalno rešujemo. Delavci sami zaradi te množice različnih materialov stvari preveč formalno jemljejo, pa tudi tam, kjer so prizadeti njihovi neposredni interesi.

ANTON ZUPAN: Trideset let svobodnega razvoja je že doba v kateri je zrasla že nova generacija. Prav je, da pogledamo nazaj, kako smo ta leta izkoristili, ali smo uresničili vse tisto za kar so ljudje v narodnoosvobodilnem boju in socialistični revoluciji umirali, žrtvovali svoja življenja, mladost, zdravje. Ali smo uresničili vse tiste ideale predvojnih revolucionarjev in kasnejših nosilcev revolucije, za katere so se borili, bili preganjani, bili brez kruha, trpeli v ječah in podobno. Mislim, da smo ta čas dobro izkoristili in ustvarili temelje na katerih bomo naprej gradili brezrazredno družbo svobodnih ljudi in proizvajalcev. Marsikaj, kar je pri nas že zgodovina, so danes ideali milijonov ljudi na zemeljski obli.

Vsekakor pa s tem kar smo dosegli ne moremo biti zadovoljni, ker če smo enkrat zadovoljni, potem lahko stagniramo in ni več napredka. Toda uspehe moramo priznati in ti niso majhni. Kjerkoli in kadarkoli v kakršnem organu govorim kot proizvajalec, imam vedno občutek, da mi za hrbtom stojijo tovariši, ki so med narodnoosvobodilno borbo padli, ki so žrtvovali svoje zdravje, postali invalidi, ali družine, ki so ostale brez svojih najdražjih in vsi tisti, ki so v tem kratkem času trpeli. Če imajo, kot samouprav-

ljalec ta občutek, potem morajo različni ozki interesi zamenjati tiste široke, velike družbene interese, za katere so ti tovariši žrtvovali svoja življenja in trpeli. S tem hočem reči, da je o tem potrebno predvsem mlajšim več govoriti, ker le tako bodo tudi spoznali in razumeli pot, ki jo utiramo v samoupravni socializem.

Kar se našega lastnega razvoja tiče, mislim, da smo mnogokje dosegli v samoupravi zavidljive uspehe. Da bomo še bolj približali neposredno odločanje delavcem, razširjamo sedanje število TOZD, pri tem pa se med delavci pojavlja bojazen, da bo to tudi mnogo dražje. Pri tem bomo morali samoupravno organiziranost res postaviti tako, da bo odločanje bližje delavcu, da bo učinkovitejša, vendar pa ne tudi bistveno dražje od sedanje organiziranosti. Da pa bo to izpopolnena samoupravna organiziranost v železarni zažela res popolno, lahko bi rekel resnično ustavno življenje, bo potrebna velika aktivnost vseh političnih organizacij v temeljnih organizacijah združenega dela, kakor v železarni kot celoti. Mislim pa, da bo naša samoupravna delovna skupina še vedno ostala tista samoupravna celica, na katero se lahko najbolj naslanjamo, če bomo hoteli imeti čisti, najbolj neposreden stik z delavci, tako v pogledu odločanja, kakor v pogledu informiranja. Oblikovanju in vsebinskemu izpopolnjevanju teh skupin, moramo posvetiti največjo pozornost, ker so le-te jamstvo, da se brez delavcev o njihovih neodtujljivih pravicah ne bo odločalo na nobenem nivoju. Vsebinsko popolno delovanje teh skupin, je tudi najboljše orožje proti kakršnem koli poskusu birokratizma ali tehnokratizma.

JOZE VILMAN: Srebrni jubilej samoupravljanja je relativno dolgo obdobje, za naš razvoj pa izredno kratko, prekratko, da bi ob svoji svojstvenosti poti v samoupravni socializem dosegli že končni cilj. Mislim pa, da ima to obdobje za nas izreden pomen. To je doba velikih izkušenj, našega samoupravnega šolanja, saj nismo imeli nikjer zgledov za tako pot, ki smo jo izbrali sami, in sicer že takrat, kot je nekdo že dejal, ko je počila prva partizanska puška. Kljub vsemu pa moramo danes priznati, da smo v tem času dosegli dosti velike uspehe. Seveda pa z doseženim ne smemo biti pa tudi nismo zadovoljni, ker samoupravljanje ni nek kalup, temveč živ razvojni organizem, ki ga je treba nenehno izpopolnjevati, razširjati in vsebinsko bogatiti. Se večje uspehe pa bomo dosegli s tem, ko bomo dvigali interes slehernega delavca in občana, da bo v svoji zavesti res spoznal, da je sooblikovalec tako svojega kot našega skupnega življenja. S tem pa bo tudi naša samoupravna učinkovitost večja, saj bomo tako tudi enakomerno porazdelili pravice, dolžnosti in odgovornosti na vse in razbremenili tiste, ki so nosili in nosijo glavno težo dosedanjega razvoja.

Se nekaj o samoupravnih dogovorih. Znano nam je, da imamo takih dogovorov na vseh nivojih, od TOZD do zveze že veliko množico. Mislim, da je taka oblika samoupravnega dogovarjanja izredno kvalitetna vrednota našega samoupravljanja. Toda tako dogovarjanje zahteva tudi dosledno, samoupravno odgovorno uresničevanje sprejetih dogovorov. Če teh dogovorov ne bomo dosledno izvrševali na vseh nivojih in v vseh sredinah, bomo zašli v težave, ki lahko zavrejo naš nadaljnji tako samoupravni kot družbeno ekonomski razvoj.

V delegatskem sistemu, kot nam je znano vsem, je še precej vrzeli in nedodelanosti samega sistema, v primerjavi z ustavnimi določili. Delegati so še vedno preveč nekdanji odborniki in še vse preveč izražajo le svoje mnenje in ne mnenje sredine, ki jih je izvolila za svojega delegata. Se vedno je premajhna povezanost delegatov s svojo volilno bazo, z delavci, ki so ga izvolili. In za zaključek bi rad dodal še to, da bo potrebno še več in še bolj odgovornega stabilizacijskega obnašanja ne samo v TOZD in železarni, kjer imamo za to svoje akcijske programe, temveč na vseh nivojih in v vseh sredinah. Od krajevnih skupnosti, samoupravnih interesnih skupnosti do skupščin in drugih asociacij.

ANTON PINTAR: Mislim, da je bila točna ugotovitev, da je današnje samoupravljanje nadaljevanje začete v narodnoosvobodilni borbi in socialistični oboroženi revoluciji. S tem uresničujemo cilje te revolucije, to je osvoboditve dela in človeka. V tem času, v 25 letih, smo dosegli, bi rekel, neprimerljive rezultate v našem razvoju. Po ustavi je naše sodelovanje v samoupravljanju pravica in dolžnost. Seveda pa je le z dviganjem družbene in samoupravljalne zavesti, mogoče doseči širok interes delavcev in občanov ter njihovo spoznanje o svojih samoupravnih pravicah in dolžnostih. Temeljne samoupravne enote po novi ustavi so TOZD, medtem ko mi v železarni temeljne samoupravne pravice in dolžnosti uresničujemo prek samoupravnih delovnih skupin, kot oblike sestajanja zbora delavcev. Zato bo naša bodoča orientacija morala biti, tudi v razširjeni samoupravni organiziranosti, ki jo pripravljamo, na delu SDS. Le-te bo treba še nadalje razvijati in jih usposabljanje za to delo.

V teh 25 letih samoupravnega razvoja smo se toliko zvišali v to samoupravno miselnost, da je zahtevala in

pogojevala kvaliteten in vsebinski premik, kar smo dosegli in vgradili v ustavo. V tem času smo si nabrali izredno veliko izkušenj, pa tudi fronta resničnih, zavestnih samoupravljalcev se nenehno širi. Če bi naredili primerjavo, koliko ljudi je na primer sodelovalo v samoupravnih organih železarne pred 25 leti in danes, bi prišli do ogromnih razlik, saj danes po hitri omeni sodeluje v raznih organih upravljanja in delegacijah skoraj vsak šesti železar, pred 25 leti pa je sodeloval približno vsak šestdeseti. To je izredno velik napredek. Mislim pa, da se ta velik premik mora bolj odražati tudi v boljšem, pravilnejšem in odgovornejšem delu. Izpopolnjevanje bomo morali našo samoupravno organiziranost in sploh celoten delegatski sistem, da bomo zagotovili resničen vpliv slehernega delavca na odločanje o njegovih neodtujljivih pravicah. Naš sistem ni tog, je dinamičen ravno zato, da z njim zagotovimo to neposrednost slehernega delavca.

VINKO ROTAR: Težko bi ob vsem tem, kar so tovariši pred menoj že povedali, kaj bistvenega dodal. Z njimi popolnoma delim tudi svoje mnenje. To je tudi povsem normalno, saj skupaj živimo v združenem delu in skupaj doživljamo enake uspehe, preživljamo iste krize in se spopadamo z enakimi problemi. Kot predstavnik srednje generacije ali bolje rečeno povojne generacije, sam v sebi doživljam velike spremembe. Če pa le-te primerjam s tem, kje in kako so zborovali nekdanji revolucionarji in kje in kako danes zborujemo mi kot samoupravljalci, je primerjava nemogoča. Danes se pogovarjamo kot samoupravljalci o vseh vprašanjih življenja in dela, to je o tem, kar je bilo za naše prednike veliki tabu. Takrat so le tisti, ki so bili najbolj smeli, lahko upali, v daljavi videti to, kar mi danes imamo.

Naše samoupravljanje se izredno hitro razvija in naredili smo velik razvojni korak v teh 25 letih. S tem se seveda ne moremo in ne smemo zadovoljiti. Razvoj tudi ne dovoljuje, da bi se zadovoljevali z doseženim in danes je samoupravljalna zavest že tako razširjena in tako močna, da moramo naš samoupravni sistem razvijati le naprej in ga vztrajno približevati ustavnim določilom. Seveda pa dograjevanje našega socialističnega samoupravljanja, zahteva tudi dograjevanje našega delavca — samoupravljalca. Kajti večkrat se občutimo, predvsem v SDS, se določeno nezaupanje nekaterih delavcev. To so nedvomno tudi posledice včasih prežvele miselnosti, včasih pa tudi dolgoletnega brezpravnega položaja delavcev v kapitalističnem sistemu. Pri krepitvi in nadaljnjem razvoju je izredno pomembna tudi vloga pravičnega in pravočasnega informiranja. Pri tem imam v mislih grmado, včasih zelo pravično formuliranih samoupravnih aktov oziroma sporazumov, ki jih prejemamo v razpravi in potrjevanje v SDS. Jezik samoupravnih informacij naj bo razumljiv za delavce, informacije kratke in jedrnat, z nakazanimi variantami, vzroki in posledicami in podobno. Tudi s tem bomo pospeševali zainteresiranost delavcev in dvigali njihovo samoupravljalno zavest.

IVAN SUŠNIK: K vsemu temu, kar je bilo že rečeno in s čimer soglašam, bi rad dodal še to, da se včasih premalo soočamo s tem, kar smo imeli včeraj in kar imamo danes. Če samo pomislim, da je od osvoboditve do danes preteklo komaj trideset let in da imamo delavci že 25 let tovarne v upravljanju in kaj vse smo v tem času dosegli, potem se lahko samo z začudenjem vprašam, kako. Na ta kako najdem tudi en sam odgovor, to je s samoupravljanjem, z vedno bolj neposrednim vključevanjem delavcev v gospodarjenje in neposredno odločanje tako o delu kot življenju.

Rad pa bi dodal še nekaj iz naše vsakdanje samoupravne prakse. Res je to, kar so rekli nekateri pred menoj, da včasih zaradi množice gradiva postajamo formalisti, pa še takrat, ko na različne sporazume ali odločitve damo take ali drugačne pripombe, ne vemo ali so bile te upoštevane ali ne, niti ne dobimo ustreznega odgovora, kar je še posebno pomembno, zakaj ne. Pri nas običajno v našem glasilu objavljamo predloge različnih sporazumov ali drugih aktov, ne pa tudi njihove dokončne formulacije, v katere so vrajane že pripombe in dopolnitve. Tako včasih operiramo z aktom, ki ni dopolnjen s spremembami ali dopolnitvami. Mislim, da bo razširjena samoupravna organiziranost pospešila tako boljše delovanje samega samoupravnega mehanizma, kakor tudi izboljšala medsebojno komuniciranje in boljše neposredno informiranje.

BOGDAN MARINKOVSKI: Povojni razvoj železarne in samoupravljanje v njej poznam bolj iz branja, ker sem mlad član kolektiva, v katerem delam deset let. Rad bi se dotaknil le nekaterih problemov, ki jih imamo oziroma s katerimi se srečujemo v samoupravni delovni skupini. Na teh sestankih je vedno več materiala, ki ga je treba obravnavati in se o njem opredeljevati ali odločati. Ko sem pregledoval zapisnike SDS za dve leti nazaj, sem ugotovil, da v teh dveh letih skoraj ni bilo sestanka SDS, da ne bi imeli na dnevnem redu takega ali drugega akta. Mislim, da s tem papirjem delavce preveč zamorimo. Ne najdemo več pravega časa, da bi se lahko več pogovarjali o problemih obrata, pro-

Udeleženci razgovora o samoupravljanju v železarni

izvodnje, o tistih bolj živih in neposredno bolj perečih problemih delavca in delavcev. Pa tudi pol ure časa za obravnavo na primer pomembnega samoupravnega dokumenta je premalo, ne moremo pa si privoščiti, da bi za to dalj časa ustajali proizvodnjo. V teh 30 minutah ni mogoče niti dobro razložiti pomembnega samoupravnega sporazuma, niti razviti tvorne razprave. Zato bistvenih pripomb ne more biti, ali pa so bolj parcialne, ozke. Kar lahko iz sedanje prakse povem, je največ sodelovanja delavcev pri obravnavah problemov obrata oziroma TOZD in samih železarne. Pri takih obravnavah delavci tudi najbolj tvorno sodelujejo pa tudi postavljajo vprašanja ali dosti zrele predloge. In za take obravnave ob množici drugih materialov ne preostane časa, čeprav je konkretnih vprašanj za obravnavo vedno dovolj. Pri tem mislim, da bi morali biti tudi mnogo bolj odgovorni in ekspeditivni z odgovori ali ustreznimi razlagami, kadar se to postavlja na sestanku SDS.

V praksi se srečujem tudi s problemi premajhne zainteresiranosti delavcev za širše probleme, preveč gledajo le na svoje ozke interese. Iz tega izhaja, da so premalo načitani in da bo potrebno še mnogo prizadevanj, da bodo tudi sami bolj segali po obstoječih informacijah, ki jih imajo na voljo dovolj. Z delavci bo potrebno tudi v tem pogledu več delati in kakor pravimo tudi usposabljanje za svojo samoupravljalno funkcijo. To pa je vprašanje izobraževanja, razvijanja kulturnih interesov in potreb, vedoželjnosti in podobno.

TONE ZUPAN: Smo pred razširjeno samoupravno organiziranostjo železarne. Ob tej priliki se nam ponujajo možnosti, namreč če bomo od SDS do vseh samoupravnih organov in družbenopolitičnih organizacij dovolj aktivni in prodorni, bomo lahko bistveno razširili krog resničnih samoupravljalcev. V tem samoupravnem presnavljanju se mora delavec bolj čutiti, čutiti, da je pomemben člen tako v proizvodni kot samoupravni verigi, da nekaj predstavlja, da se njegovo delo pojavlja tudi v drugih sferah življenja in dela ter podobno. V tem samoupravnem presnavljanju mora rasti tudi delavčeva širina in njegova razredna in samoupravljalna zavest. Hočem reči, da moramo izkoristiti vse, da bomo ob reorganizaciji tudi mnogo bolj idejno-politično delovali.

RADO GOLBA: Popolnoma soglašam s tovaršem Zupanom. Mislim pa, da bomo pri novi samoupravni organiziranosti morali biti dovolj racionalni, namreč kar se delavci najbolj bojijo, da se bo bistveno povečal pisarniški kader. O tem je mnogo pripomb, morda tudi zato, ker danes v kategorijo uslužbencev še vedno uvrščamo tudi tiste, ki imajo tipično pisarniško delo, kot tiste, ki kot organizatorji, analitiki ali podobno posredno ali neposredno sodelujejo v proizvodnem procesu.

IVAN SUŠNIK: Precejšnjo moč in vpliv o tem, kar je govoril tovariš Zupan, imajo lahko vodje SDS. Zato mislim, da bo potrebno le-te na eni strani nadalje usposabljanje za to delo, na drugi strani pa bo moral center za razvoj samoupravljanja in informiranja organizirati še več neposrednih stikov oziroma sestankov z njimi, kadar bodo v razpravi težja gradiva. Vsaka taka razlaga pa bi morala biti podkrepljena tudi s politično-ekonomskoga in sploh dialektičnega vidika. Razen tega mislim, da bo potrebno tudi več razlag ali utemeljitve, zakaj tak ali drugačen predlog delavcev ni bil sprejet. Kajti, če njihova mnenja ali predlogi ostajajo brez odmevnosti, potem počasi tudi zbledi njihov interes.

RADO GOLBA: Mislim, da tisti, ki želi biti informiran, ima v železarni velike možnosti. Poleg sestankov SDS je prav gotovo železar, naše glasilu, ki dovolj široko informira in kakor mi je znano, je tudi dovolj brano glasilu. Zato mislim, da bi bilo treba čim več informacij posredovati prek železarja.

JOZE VILMAN: Popolnoma soglašam, če bi delavci koristili vse tiste informacije, ki jih dobivajo prek železarja, potem bi bili tudi sestanki SDS krajši in bolj učinkoviti. Na sestanke bi tako delavci prišli že z izdelanimi mnenji in pripombami, o katerih bi se potem le opredeljevali. Zato moramo pospeševati in dvigati zanimanje delavcev za dogajanja v TOZD, železarni in izven nje. Seveda pa je eden od pogojev tudi ta, da delavec mora

občutiti, da je bilo njegovo mnenje upoštevano, ali pa da se mu pove, zakaj ni. Zgodi se namreč, da dobri predlogi niso upoštevani. Razen tega menim, da je pomemben vzvod za dvig interesa pri gospodarjenju v TOZD tudi dosledna delitev dohodka po delu, tako dohodka v celoti kot osebnega dohodka. Doseženi rezultati morajo biti merilo za to, ne pa različni drugi vplivi.

VINKO ROTAR: Pri tem je izredno pomembno tudi to, da je potrebno vse družbene dogovore ali sporazume tudi dosledno izvajati in tudi njihovo izvajanje kontrolirati. Sicer se nam zgodi, da delavci pravijo čemu novi sporazumi, ko niti dosedanjih dosledno ne izvajajo.

LOJZE KALAN: Rad bi dodal še nekaj besed. Informiranje, kakor je bilo že omenjeno, je bistven pogoj, da samoupravljalca lahko upravlja oziroma odloča. Brez dobrega informiranja ni samoupravljanja. Če delavec nima informacij, potem tudi ne more odgovorno odločati. S tem namenom je bil v železarni tudi organiziran center za razvoj samoupravljanja in informiranja. Mislim, da tako kot vsaka nova tvorba, tako tudi center zahteva za svoj razvoj, za svojo popolnost določen čas. Pri tem pa poudarjam, da center že sedaj odigrava zelo, zelo pomembno vlogo in brez uslug centra samoupravnim organom, si ne morem več predstavljati samoupravljanja v železarni. Mislim, da naš tednik železar prinaša večino osnovnih in najvažnejših informacij, da prek njega delavci v TOZD in DS skupne službe dobivajo ustrezne informacije. V razgovorih z mnogimi delavci lahko ugotovim, če to primerjam s preteklostjo, da tudi veliko več vedo. Seveda pa je tu vprašanje tudi informacij iz vseh področij in širin, kamor segajo delavčevi interesi. Nekaj tega, predvsem za občino in Slovenske železarne, nam že daje železar, za ostalo pa je treba iskati informacije drugje.

Moram pa poudariti, da je formalnega odločanja vedno manj. Če pa je, mislim, da je to bolj posledica slabega vodenja ali premajhne prizadevanja vodij SDS, kot pa delovne skupine same. Nekateri vodje SDS še niso dojeli, kakšno pomembno vlogo igrajo v našem samoupravnem sistemu. Samoupravna delovna skupina, kot oblika sestajanja zborov delavcev, ima pri nas veliko prednost, ker res daje možnost slehernemu delavcu, da sodeluje v samoupravnem odločanju.

Kritika na to, da se posamezni predlogi ali mnenja delavcev ne upoštevajo, zahteva posebne analize. Večino dokumentov, ki niso dobili popolnega soglasja, usklajujemo na posebnih sestankih delegatov vseh SDS v TOZD. Če predlog ali mnenje posamezne skupine ni bil upoštevan, je bilo na tem sestanku nedvomno povedano ali razloženo zakaj, in je moral prisoten delegat tudi s tem soglašati. Seveda pa je sedaj odvisno od tega ali je delegat odigral svojo vlogo in o tem tudi informiral svojo SDS. Tu mislim nastajajo vrzeli. Tudi glede ostalih odgovorov, ki jih delavci ne dobijo, mislim, da je prva dolžnost vodje SDS, da odgovor zahteva od individualnega poslovnega organa ali pristojne službe. Vse te stvari, mislim, bomo morali v našem sistemu dograjevati in izpopolnjevati.

Takšne revolucionarne, korenite spremembe v načinu gospodarjenja in vodenja, pri čemer naj bi bili neposredno prisotni vsi delavci in občani, ni moč ustvariti prek noči. Tu gre tudi za enake revolucionarne spremembe v naši miselnosti, v naši zavesti. Zato bodo potrebni tudi večji napor pri usposabljanju naših delavcev in občanov za tako funkcijo, kot jim jo daje ustava. Pri tem pa mislim, da je enak poudarek kot pravicam, potrebno dajati tudi odgovornostim. Lahko pa ob sklepu teh misli rečem, da je samoupravljalna zavest naših delavcev mnogo večja kot je bila včeraj in da je večina naših delavcev po srcu samoupravljalcev. Veliki cilji, in to je tudi naš samoupravni socializem, so vedno doseženi le z velikim trudom. Naš razvoj si predstavljamo kot vzpon na goro, ko ti vsak korak v višino odpira nova obzorja in nova spoznanja.

Obveščevalec

Pousod, kamor smo prišli, smo našli sledove jarkov in iz debel napravljena zaklonišča, kjer so bile zasede zopet v treh obročih, kakor na Blegošu. Torej je listek s pozivom na pobeg Savniku nekdo prinesel? Ali je Kosmati? Vsakdo je premišljeval za sebe in sumil po svoje. Nihče pa si pravega sla, ki je dal pismo Savniku, ni mogel niti zamisliti. Kako je pismo prišlo v roke begunca, je še dolgo ostala tajna.

Savnik je res prišel v Podnart in še ponoči klical Kranj. Zandarji v Podnartu so že vedeli, vsaj komandir je vedel, da se bo nekega dne prišel prijaviti na njihovo postojanko tak in tak begunec. Takoj po prihodu je bil Savnik kratko zaslišan, in to samo o osebnih podatkih, o življenju v partizanih ga komandir sploh ni vprašal. Ko je sam od sebe začel pripovedovati, ga je komandir prekinil in mu dejal, da bo že v Kranju vse povedal. Zgodaj zjutraj je že sedel v Kranju, kjer so mu najprej ponudili počitek, da bo kasneje lahko natančno povedal vse, kar jih zanima. To ni bil več tisti Savnik, ki je tako bolehal v partizanih. Sicer je bil bled, toda tak je bil tudi popreje, vendar pa je bil zelo živahen. Poznalo se mu je, da je neprespan in da je preživel precej strahu, predno je prišel na »varno«.

Popoldan se je začelo zasliševanje, pravzaprav pripovedovanje Savnikovo vsem kar je doživel in vedel o partizanih. Posebno je poudarjal, da organizacija narodnoosvobodilnega gibanja ne zajema samo hribovskih vasi, temveč, da je v gibanju zajeta vsa Gorenjska, s Kranjem in drugimi mesti. Potemtakem, tudi v Kranju ni varen pred maščevanjem in ga bodo partizani iskali tudi tukaj. Nemci so mu obljubili, da bo skupaj s Kreinerjem preseljen na Dunaj, kamor gotovo ne segajo partizanske zveze.

Teden dni Savnik ni zapuščal svojega skrivališča. Med tem so mu njegovi sedanjci gospodarji pripravili vse za potovanje na Dunaj. Tam so mu pa našli stanovanje, ki ga je on potem spremljal v tihotapsko gnezdo. Pred koncem vojne pa se je z njim izgubila vsaka sled, dokler se ponovno pod tujim imenom ni pojavil zopet na Dunaju, kjer se je zdaj ukvarja s tihotapstvom in drugimi nečestnimi posli. Kazen, ki ji je takrat ušel, je sedaj še težja. Mir, duševni mir je izgubil, svojo nervozo in domotožje, ki se z vsakim dnem vse bolj javlja, utaplja v alkoholu. Neprepane noči prežete z željami po vrnitvi, razdejana duša, so težja kazni, ki ga bo spremljala vse življenje, kot pa bi bila takratna, pa tudi, če bi plačal z glavo.

Poldeta Kreinerja smo pustili na Črnem kalu, ko je postal četo na Blegošu v najožji obroči Nemcev, kjer jo je čakala strašna usoda. Takrat niti ni slutil, da bo njegov načrt spodletel in da bo komandir četo popeljal v drugo smer. Ko se je zadovoljen, da je končno izvršil nalogo, vračal nazaj po vojaški cesti pri Gabrški gori, se je ustavil na Koprivniku in nekaj časa opazoval kolono, ki je odhajala v Blegoš, pa zopet cesto proti Rovtami, od koder se morajo pojaviti Nemci. Ni čakal dolgo. Zagledal je tank, ki se je počasi bližal, za njim še eden in kmalu je bila pred njim cela kolona. Ob tankih je z obeh strani prodirala pešadija. Poiskal je stezo skrito očem z Blegoša in se

na ovinku za Koprivnikom spustil na cesto in z mahanjem pelerine Nemcem dajal znak, da je nalogo izvršil in da čaka novih navodil. Iz kolone je izstopil sel in mu zašepetal nekaj besed. Kreiner je prešel vso kolono in čez dve uri je bil že v Gabrški gori.

Ustavil se je na zahodni strani, od koder se je dobro videlo na vrh Blegoša in vsa dolina pod Mladim vrhom. Spremljal je borbo na Blegošu, kamor je v uničenje poslal dve četi. Ko so padli prvi rafali, si je zadovoljno mel roke v mislih, kako padajo partizani, ki jih je ravno tako sovražil, kot njegovi tuji gospodarji. Nekaj časa se bodo borili obkoljeni, potem bodo pa skušali prebiti obroč, ne da bi vedeli, da so okoli njih trije obroči dobro oboroženih zased. Četudi prebijajo prvi obroči, bodo preživeli pobiti pred drugim in tretjim obročem. Uiti nihče ne more.

Res je bilo tako, kakor sta z nemškimi oficirjem predvidevala. Borba je trajala do okoli dvanajste ure, ko se je partizanska četa dvignila in šla v preboj. Fantje, ki so kot vihar planili, so hitro obračunali z napadalci. Čim prej od tod! čim prej priti iz obroča,

to je hotel vsak. Ni pa nihče vedel, da jih pri Gošarju čaka drugi obroč. Na to fantje Poljanske čete niso računali. Stojte so bruhali ogenj na sovražnika, toda premoč je bila prevelika. Stiranost mladih življenj je ugasnila na pobočjih Blegoša, ki bodo večno stražili te bregove. Nemci so se znesli še nad mrtvimi. Odvezli so jim obleko in gole pustili ležati, dokler se čez nekaj dni ni vrnila četa in jih pokopala tam, kjer so padli. Niti Nemci, niti izdajalec Kreiner, niso bili zadovoljni z izidom akcije. Uspeh ni bil takšen, kakršnega so pričakovali od nekaj tisoč napadalcev. Zopet so bili prevarani, saj so od okoli 70 partizanov, kolikor jih je bilo v Blegošu, tretji dan našli vsega 14 trupel. Tako skrbno pripravljena akcija ni uspela in njihov trud je bil zaman. Kam so šli drugi partizani? Saj so obrnili, posebno drugi in tretji dan, vsak grm, vsako drevo, o partizanih pa ne duha ne sluha, kot da so se vdrl v zemljo. Niso mogli verjeti, da jih ni in da je njihova prečunljivost tako prevarena. Ne, to ni mogoče. Oni so vojaški, šolani strokovnjaki. Peščica partizanov, brez vojaških strokovnjakov, to je nekaj delavcev, kmetov in dijakov, ki nimajo pojma, kako se je treba vojskovati, pa je prevarala to brezhubno nemško strategijo. Ti laiki, vojaški nevedneži, so se uspeli izveči iz tako lepo zamišljene operacije.

Oficirji so kleli svoje vojaške, da se bojijo partizanov in da so jih izpustili skozi obroč.

(se nadaljuje)

PEŠ Z JESENIC ČEZ TRIGLAV NA MORJE

9

Ko smo se le odžejali, pa je Štef, ki misli na vse, privlekel od nekega tarok karte iz seveda smo se takoj lotili »mešanice«. Ko smo natakarku naredili že kar dober biznis s piččo, ki smo jo popili, smo ga malo pouprašali, kako je glede prenočišč. Sprva ni hotel nič slišati, nato je le povedal, da imajo sicer na podstrešju seno, vendar se boji, da ne bi kaj zažgali. Pregovarjanje ni zaleglo, zato smo jezo tarokirali dalje in čakali na preostale, ne vedoč, kje bomo prespali.

No končno so le prišli in ko so izvedeli, kakšna je situacija, sta stopili v akcijo naši dami. Ni dolgo trajalo in natakarkarja sta tako omehčali, da nam je poleg sena ponudil še sobo za naši ženski. Zadovoljni smo bili s senom in našimi spalnimi vrečami, na katere smo se že kar navadili. Se zadnjič na tej poti smo se odpravili k počitku.

SOBOTA (zadnji dan),
26. julija:

Bliža se konec naše poti, zato smo vsi vznemirjeni in smo vso noč bolj slabo spali. Tudi zjutraj smo zgodaj na nogah in začuda ni danes nikogar, ki bi se pritoževal nad zgodnjim ustajanjem. Vsi bi bili radi čimprej že na cilju, da bi se potem lahko predali petnajst dnevnemu dopustniškemu lenarjenju ob morju. Oče našega gostitelja se izkaže in nam za slovo skuha še kavo. Zahvalimo se prijaznim gostiteljem in zavijemo proti Reki.

Zadnji kilometri se vlečejo zelo počasi, čeprav hodimo zelo hitro in nekaj časa celo tečemo. Vsi smo tihi, vsak je zatopljen v svoje misli.

Zdi se mi, da je vsak v mislih še enkrat prehodil vso pot, se spomnil na vesele in težke trenutke. Veseli smo, da smo uspeli, da nismo odnehali, kot so trdili nekateri. Veseli smo, da se bliža konec naše poti, toda temu veselju se kmalu pridruži občutek ožornosti, saj je bilo kljub vsemu zanimivo, prijetno, enkratno. Verjetno se nam z iztekanjem študentskih let počasi iztekajo tudi dnevi takih in podobnih podvigov.

Toda vsi občutki, spomini in ožornost v hipu izginejo, ko se pred nami nenadoma prikaže širna sinjina našega Jadrana. Veselju in navdušenju ni ne konca ne kraja. Ne zdržimo več, ne moremo več hoditi po ovinkasti cesti, ki se počasi bliža morju. Uderemo jo kar naravnost proti morju in nas ne moti, če hodimo med vrtovi, plezamo čez ograje, se izogibamo hišam, skačemo čez progo in tekamo po pločnikih. Hitimo kar na slepo in na vso moč. Zadihani, prepoteni, utrujeni, pa vendar neskončno srečni pridivjamo naravnost v kopališče in prestrašimo mirne kopalce. Izgledamo najbrž res precej čudno, saj se ljudje ščipljejo, ker ne morejo verjeti, da so budni, tisti, ki so ga zjutraj malo popili, si prisegajo, da ne bodo več pili. Toda mi smo resnica in ne halucinacija. Ne meneč se za vse ljudi, zmečemo s sebe obleko in opremo, odvijemo povoje z naših ožuljenih nog in se naenkrat poženemo v prekrasno, dolgo pričakovano, slano morje. Potopimo se sedem metrov globoko pod vodo, tako da je razlika med najvišjo in najnižjo točko na naši poti okrogla številka: 2870 m. Naša pustolovščina je končana.

KONEC

BOJAN ERJAVEŠEK

Če so zgrabili Goloba, so prav gotovo še koga. Eden izmed stražarjev je tedaj nekaj zavpil, in odprla so se velika in močna vrata. Aleš je pričakoval, da ga bodo pahnili v samico, toda zgodilo se je drugače. Lovili so ga kot redko divjačino, zdaj pa se je znašel v svetlem prostoru, kjer se je gnetlo, prestopalo in poležavalo kakih trideset, morda tudi več moških. Kolikor je mogel na hitro ugotoviti, ni bilo med njimi nobenega znanca. Sicer pa je bil od pretepanja še tako slab, da si je s pomočjo stražarjev takoj poiskal prostor blizu okna.

Stražarja sta odšla, ne da bi mu storil kdo kaj žalega in tudi nobenemu drugemu ne. Le eden je moral zavpiti povelje, s katerim so vedno spravljal na noge vse zapornike, kadar so morali pozdravljati uniformirance. Še enkrat je preletel sojetnike, in ker so ob tem vsi molčali in ga samo vprašujoče gledali, je legel na suknjič ter se zazrl v strop.

Moram se zbrati in urediti misli, se je spodbujal. Zakaj so me vtaknili med to množico? To ni brez pomena. Kaj bodo hoteli od mene? Zdaj bom nemara srečal Filipa? Je izdajalec ali ni? Pokazati se mora kmalu. In kdo vse bo še tu? Martina? Nemara je zdaj že v bataljonu. Da bi le bila... Vedo, koliko vem, zato bo treba kaj priznati. Ne, za menoj zaradi mene ne sme nihče! Če bodo videli, da sem pripravljn povedati malo, bodo hoteli še več. In kar tekmovali bodo, kdo me bo znal bolj ožeti. Tudi če bi jim pripovedoval laži, če bi jim vrgel prazno kost, bodo to takoj oznanili ljudem. »Hauptbandit« govori, on vas še drugič spravlja v nesrečo. Ni dovolj, da vas je zapeljal, zdaj vas bo še pokopal! Ne, ne bodo me, naša srečanja bodo drugačna, pa če vame spuste vse elektrike!... Kako bo z Golobom. Čudno, da so zaprli oba hkrati? Kaj je z otroki? Tako je torej gestapovsko kolesje. Lahko me pokonča, toda potegnili vase me ne bo.

Bolečine so kljuvale v njem, toda preglašal jih je občutek krivde. Ne več zato, ker so ga ujeli tako zlahka, vse bolj je pronikala vanj zavest slabosti in počasnosti pa tudi naivne sentimentalnosti, ki si jo je bil dovolil v zvezi s Filipom. Moral bi ga zgrabiti! Če se je motil, je bil še vedno čas, da bi to popravil. Zdaj te možnosti ni več! In koliko jih bo šlo zaradi tega morda še v smrt. Zakaj ni Filipa pokončal pri zadnjem srečanju? Bolje enega več kot dva premalo, da večina ostane. Če drugega ne, gestapovske štrene bi bile s tem

IVAN JAN

27

MRTVI NE LAŽEJO

prav gotovo vsaj nekaj časa zmešane. Zdaj bodo to plačevali tudi drugi. Mar ni zaradi tega največji krivec. Prvi za izdajalcem?

Zaprta prostor, molčeči sojetniki, gestapo, negotovost in bolečine, ki so ga kar naprej opominjale na nevarnost, vse to mu je ta trenutek ohromilo misli. Pajek ga je nagnal v mrežo. Toda od njega ne bodo zvedeli nobenega imena, nobene besede, ki bi naredila ali povečala škodo! To je še edino, s čimer se lahko upre in opere pred svojo vestjo!

VI

Mehanizem, ki ga je upravljal izkušeni obersturemführer Werner, je v Aleševem primeru začel delovati malo drugače kakor navadno. Aleš je bil zanj vreden več kakor vsota mark, ki je bila omenjena na lepakih. In zdaj, ko je ležal med drugimi, so ga pogledi otipavali plaho, radovedno, nekaterim pa si lahko bral v očeh pomilovanje in spoštljivost. Nikomur ni ušlo, da je novinec bil že tepen, da je moral biti partizan. Toda pogovor ni in ni stekel. Ljudje v tem zadušljivem okolju so vedeli in čutili, da v takih okoliščinah ni zdravo govoriti. Saj je bila dovolj le neprevidna beseda, pa si bil zapisan smrti.

Aleš je kljub bolečinam razumel njihove poglede. Strahoma je tudi spoznal, da so ga nekateri med njimi celo prepoznali. Slika na lepakih. In že je dojel, čemu so ga potisnili med množico in ne v samico. Gestapovske metode in beganja...

Zdaj se je še bolj zavedal, da mora zbrati vse moči, kar mu jih je še ostalo, da bo kos zasliševalcem. Tako čudno ga gledajo? Morda se moti, pa so ga nekateri vendarle morali spoznati. Morda pa tudi ne, ker je poračen, zdelan in zmrušen? Podoba je drugačna?

Z roko je segel po bradi in laseh, ki so bili na več krajih sprjeti od krvi. Z bolečinami je oživel tudi dotik Martininih rok, ki ga je z njimi še sinoč; tako nežno božala po laseh. Kako nagla nasprotja! Včeraj se sreča, zdaj bolečine, ki jim bodo sledile še nove. In ne bo jim mogel ubežati.

Počasi se mu je približal košen možak, ki bi mu težko določil starost.

Nič ne skrbi! Vse bo še dobro, ga je ogovoril šepetaje, kot bi bila še stara znanca. — Jaz sem že dolgo tu, pa kar gre. Ni najhuje. Laže ti bo, če boš kaj povedal o sebi. Si bil partizan?

To zadnje ga je vprašal kakor mimogrede. Aleš je sicer utrujene oči spet uprl v šepetalčev obraz in zazdelo se mu je, da je nekoč že videl. Ta ošiljena brada, naprej potisnjena čeljust, redki zobje in nos, ki je lastnika izdajal, da je po njegovem grlu steklo že precej pijače, tak poseben obraz se človeku vtisne v spomin. Pred leti ga je moral že videti. Ni da bi sodil po zunanosti, toda človek s takim obrazom ni mogel biti preveč dobronameran. Ali ni tisti zapiti godec ali konjski mešetar? Se je oživil v srečanje z njim in vztrajno molčal. Mešetar ali godec, nekaj takega je moral biti, pa se je še vedno držal ob njem. Šepetal mu je o tolažbi in izpovedovanju ter o tem, da se človek marsikdaj zmoti, da je k temu pač nagnjen. Aleš je počasi spustil pogled k tlem, kjer je čepel možak, tedaj pa je prek njegove rame prestregel pogled najbližjega sosa.

mo ga medse, da bi ga esesovci ne ustrelili. Držeč pod pazduho ga menjaje nosimo s seboj.

Se vedno ne vemo, kam nas ženejo. Mesto je že celo uro hoje za nami. Pot se vleče. Ljudje — civilisti nas nemo, a sočutno opazujejo. Nismo v Nemčiji. Na Poljskem smo in Poljaki doživljajo prav tako težke in strahotne čase, kakor ostale dežele pod Hitlerjevo okupacijo.

Pokrajina je valovita. Na obzorju se riše gričevje. Čez uro se pred nami odpre kolinca. Na smerokazu je oznaka: LUBLIN 8 km. Torej hodimo že osem kilometrov. Ne hodimo, temveč vlačimo se kot bitja iz sanj.

Pred nami je taborišče. Stražni stolpi, z elektriko nabita žica, barake, krematorij in vonj po sežganem človeškem mesu. To je MAJDANEK.

NAJBOLJ POSASTNE ZGODBE O NACISTIČNIH GROZODEJSTVIH NISO GOVORILE POPOLNE RESNICE

Ko so se Američani, Britanci, Sovjeti in svobodni Francozi prebili skozi obrambne zidove Hitlerjevega rajha, so v svojo grozo odkrili, da celo najbolj grozne zgodbe niso povedale popolne resnice o nacističnih zverstvih v koncentracijskih taboriščih. Ko so vdrali v nezasišane pekle BUCHENWALDA, DACHAU, BERGEN-BELSENA, so se Sovjeti bližali z vzhoda in osvobodili mlino smrti LUBLIN-MAJDANEK in AUSCHWITZ.

V teh in drugih koncentracijskih taboriščih so nacisti internirali, sestradali in pomorili nad deset milijonov človeških bitij. Med njimi vsaj pet milijonov in sedemstotisoč evropskih Židov, ker so zagrešili zločin, da so nasprotniki Hitlerjevemu režimu. Vsa znana nemška sposobnost je veljala spopolnjenju teh klavnic. Moške, ženske in otroke so proti njihovi volji prisilili, da so delali za suženjski imperij. Mučili so jih do smrti. Pogostokrat, in to je bilo najstrašnejše, so njihova trupla prekuhaval v milo, njihove lase porabili za žimnice in zlate plombe v zobeh kot zlate rezerve veliko nemškega sistema. Včasih so tetovirane kože umrlih internirancev uporabljali za okras na senčnikih svetilk. Se nikoli v zgodovini človeštva ni bilo toliko brezmejnega zločina.

Ko je general EISENHOWER videl prvo koncentracijsko taborišče, je brzojavil v Washington in London, naj čimprej pošljejo v Nemčijo novinarje in člane kongresa ter parlamenta. »Čutil sem,« je pozneje zapisal, »da je treba ameriški in britanski javnosti nemudoma predložiti dokaz, da ne bo mogoče nikakršni cinčni dvom.«

(Se nadaljuje)

SIMON REŠEK

NI VAŽNO KAJ ČLOVEK IZGUBI, VAŽNO JE TO KAR MU OSTANE...

10

Le slutimo nezadržni prodor. Endelsova žena in komandantova žena sta sestri. Vpliv Endelsove svakinje se čuti drugače. Odkar je WEISS komandant, je v Dachau manj pretepanja in mučenja jetnikov. Torej sorodniške vezi vseeno niso še zamrle, vsaj kar se obeh sestra tiče. Internirančeva žena (Endelsova) nenehno prosi komandantovo ženo, naj vpliva na svojega moža, da bi vsaj kolikor je v njegovi moči, olajšal življenje internirancem ter naj bi izkazal vsaj kakšno milost svojemu svaku — številki. In WEISS je res nekoliko popustil. Endels je dobil lažje delo — čuvati in skrbeti je moral za komandantovega volčjaka. Vseeno pa obema ni bilo prijetno, da sta si svaka. Endels, nemški komunist, se je sramoval, da ima takega sorodnika. Weiss pa si je najbrž na vse načine prizadeval, da bi prikril sorodstvo z internirancem pred esesovskimi kolegi. Morali pa so vseeno zvedeti in morda je prav to krivo, da je Endels sedaj med nami, ki oddajamo jetniške obleke z dachauskimi številkami in prejemo neštevilčene jetniške cape.

Molčimo. Samo s pogledi se sporazumevamo. Odrbali so jedro ilegalne organizacije. Tu smo zbrani Zwiebel iz Graza, Erich Wolf, absolvent politične šole Internacionale v Moskvi, Hans Perger, nemška komunista Fritz in Gustl, Karl Pirk-mayer in Max, Čehi Havlica, Sašek in Suchy, od Slovencev smo Jože Sivec, in jaz, Adolf Čarman, Edi Vodeb, Ptujčan Hercog, Martin Mlinarič iz Hrastnika, Kokale iz Zagorja, Kans iz Savinjske doline in vrsta drugih. Dolga vrsta se pomika med golimi topoli po lagerski cesti, zastražena z esesovci in policijskimi psi, proti postaji, kjer strpajo v dva tovorna vagona vse.

Dolgo traja, preden nas priklopijo k nekemu vlaku in ko se prično muke transporta. Vlaki se ustavljajo. Naša vagona premikajo in priklepajo k drugim kompozicijam. Dnevi minevajo. Mraz in lakota sta z vsakim novim dnem neznosnejša in z vsakim novim dnem bolj morilska.

Transport v neznano traja celih štirinajst dni. Ko se odpro vrata in nas sprejmejo s psokvami, bikovkami ter policijskimi psi, preberemo ime končne postaje: LUBLIN — MAJDANEK. Neki Slovenec (žal se njegovega imena ne spominjam več) je izmučen do smrti. Ne more iz vagona. Pomagamo mu, a se zgrudi. Dvigne-

AKTUALNOSTI IZ JESENIŠKE OBČINE

O PRODUKTIVNOSTI V TRGOVINAH

Ko zadnje mesece ugotavljamo upadanje industrijske proizvodnje in zastojanje prometa v trgovini, nas še posebej zanima, kako se ti pojavi odražajo na nekatere delovne organizacije v jeseniški občini. V ta namen smo obiskali edino grozistično trgovsko podjetje v občini — Universal na Jesenicah. Ugotovili smo, da so v letošnjih devetih mesecih uspeli povečati celotni dohodek za 33 odstotkov, vendar gre pretežno del povečanja na račun višjih cen in manjši del na račun povečanja fizičnega obsega poslovanja. Dohodek pa so povečali le za 21 odstotkov in to predvsem zaradi tega, ker so se jim povečale pogodbenne obveznosti in osebni dohodki za 39 odstotkov.

Pri osebnih dohodkih gre pretežno del povečanja na večje število zaposlenih in manjši del na povprečno višje osebne dohodke. Ker so tako narasle vse njihove obveznosti in ker niso počeli dohodka v enakem razmerju, je razumljivo, da je ostanek dohodka malenkosten, saj je komaj za dobra dva odstotka večji kot lani v devetih mesecih. Če pa bi imeli pri Universalu enako produktivnost kot jo imajo grozistična trgovska podjetja v povprečju v Sloveniji, bi letos po devetih mesecih poslovanja ne izkazovali povečanja ostanke dohodka, čeprav je zelo pičel, pač pa bi bil leta nižji kot lanske leto.

In kako je s produktivnostjo v trgovskih delovnih organizacijah? Merimo jo tako, da ugotovimo znesek osebnih dohodkov v nabavni vrednosti blaga. V povprečju znaša pri grozistih v Sloveniji 4,7 odstotka nabavne vrednosti. Pri Universalu pa so osebni dohodki predstavljali leta 1973 1,65 odstotka nabavne vrednosti blaga, leta 1974 so jih znižali na 0,89 odstotka, v letošnjih

narekovele boljše življenjske pogoje, zlasti sezonskim delavcem, ki jih v podjetju ni nikoli manj kot 90. Ker je večina teh delavcev stanovala v neustreznih prostorih, so letošnjega januarja začeli z gradnjo novega posvsem sodobno urejenega doma, ki bo lahko sprejel okrog 120 samskih delavcev.

Gradnja novega objekta je z opremo vred stala sedem milijonov 500 tisoč dinarjev, kar za eno posteljo znaša le nekaj več kot 60.000 dinarjev. To je vsekakor minimalno, treba pa je vedeti, da z omenjenimi sredstvi niso mogli opremiti kuhinjo in jedilnih prostorov, vendar pri Kovinarju pravijo, da bodo tudi ti prepotrebni prostori kmalu naredi.

Ceno za stanovalce bodo formirali tako, da bo obsegala le dejanske stroške obratovanja in vzdrževanja, če bo potrebno, pa bodo pri podjetju pomagali z regresom.

Novi dom za samske delavce komunalnega podjetja Kovinar je na Jesenicah že sedmi tovrstni objekt, jeseniška železarna pa je že začela z gradnjo še enega samskega doma.

TEŽAVE PRI LOKACIJAH ZA STANOVANJSKE STAVBE

Ker leže Jesenice v ozki dolini, kate-re znaten del zavzemata industrija in prometne komunikacije, je razumljivo, da vse bolj manjka urbanega prostora za gradnjo stanovanj. Vsa zadnja leta je spremljala izvajanje načrta stanovanjske graditve izredno zahtevna lokacijska problematika, ki se zaostruje od objekta do objekta. In v prihodnje je pričakovati, da bodo težave pri lociranju stanovanjskih stavb le še večje.

opravljena večja rušenja, vemo pa, da praktično brez rušenja tudi že sedaj ni mogoče zgraditi nobene večje stavbe. To bo seveda gradnjo stanovanj le še podražilo. Zato se bodo bodoči programi usmerjene stanovanjske gradnje poleg tega, da bodo upoštevali drage lokacije v mestu, oprijemali tudi možnosti za gradnjo zunaj mestnega jedra.

POTREBE PO OTROŠKEM VARSTVU STALNO NARAŠČAJO

Ko prikazujemo obstoječe stanje na področju otroškega varstva v jeseniški občini, moramo povedati, da živi na tem območju 2.817 predšolskih otrok. V organizirano varstvo pa je vključenih 7/3 otrok ali 28 odstotkov predšolske populacije.

Vzgojno-varstvena organizacija Jesenice, enota Angele Očepke, sprejema otroke od rojstva do sedmih let, kapacitete zadostujejo za 144 otrok, v oskrbi pa imajo 113 otrok. Na Hrušici sprejemajo otroke od treh do sedmih let, vključujejo pa 21 otrok, kapacitete pa imajo za 20 otrok. Oddelek v Podmežakliji prav tako sprejema otroke od treh do sedmih let, oskrbuje pa 23 otrok namesto 20-tih. V enoti Julke Fibernak je vključenih 249 otrok namesto 184 otrok, kolikor znašajo zmogljivosti v starosti od treh do sedmih let.

V vzgojno-varstvenih enotah na Koroški Beli, Blejski Dobravi, Kranjski gori, Mojstrani in Zirovnici sprejemajo otroke od treh do sedmih let, povsod pa presegajo obstoječe kapacitete. Na Koroški Beli imajo v varstvu 78 otrok namesto 55. Na Blejski Dobravi 67 namesto 60, v Kranjski gori 59 namesto 40, v Mojstrani 23 namesto 20 in v Zirovnici 82 namesto 60 otrok.

Iz vsega tega je razvidno, da so obstoječe kapacitete več kot presežene, hkrati pa še vedno primanjkuje prostora za varstvo otrok in dojenčkov. Prav pri varstvu dojenčkov so včasih največje težave, saj je zelo težko dobiti ustrezno varstvo, hkrati pa je tudi varstvo v vzgojno-varstvenih zavodih za dojenčke bolj zahtevno pa tudi odgovorno.

NEKAJ PODATKOV O REALIZACIJI DOHODKOV PRORAČUNA OBČINE JESENICE

Po podatkih davčne uprave občinske skupščine Jesenice bi morala biti planirana realizacija dohodkov proračuna občine Jesenice od 1. januarja do 31. oktobra tega leta 83,33 odstotka, dejanska realizacija pa je za 1,46 odstotka pod planom, torej 81,87 odstotka. Vendar predvidevajo, da bo ob koncu leta plan realiziran 100-odstotno. Davek na dohodek in davek iz osebnih dohodkov je realiziran 76,66 odstotno, prometni davek, davek na premoženje in na dohodke ob premoženju 95,35 odstotkov ter takse 73,76 odstotno.

Ce pa pogledamo realizacijo dohodkov oziroma osebnih dohodkov za nekatere samoupravne interesne skupnosti v naši občini, v primerjavi s planom za letošnje leto, nam podatki povedo: najvišjo realizacijo 116,39 odstotkov ima raziskovalna skupnost, katere dohodek je odvisen od dohodka temeljne organizacije združenega dela. Nato sledi skupnost socialnega skrbstva Jesenice, ki ima 79,90 odstotno realizacijo dohodkov, za njo pa se razvrstijo: izobraževalna skupnost Jesenice, kulturna skupnost Jesenice in samoupravna interesna telesno-kulturna skupnost Jesenice. Najnižjo realizacijo dohodka do 31. oktobra pa je imela skupnost otroškega varstva Jesenice, in sicer 72,78 odstotkov.

OBISK NEKDANJH BORCEV ZA SEVERNO MEJO

Kakor že neka let doslej so tudi letos člani odbora Zveze prostovoljcev borcev za severno mejo 1918/1919 obiskali svoje starejše in bolne člane. Leta bežijo, saj je letos poteklo že 57 let od tedaj, ko so se novembra 1918 začeli pripravljati kot prostovoljci, za obrambo naše severne meje in za zagotovitev narodnostnih pravic našemu slovenskemu rodu onstran Karavank. Od skupnega števila 60 članov, kolikor jih še šteje organizacija v jeseniški občini, jih je kar 12 starih 80 in več let, najstarejši pa je Rudolf Abruč z Dovja, kateri bo 27. aprila prihodnje leto dopolnil 86. leto starosti.

Vsi so bili zelo veseli obiska in skromne obdaritve. Občutili so, da je med nekdanjimi prostovoljci še vedno tovarštvo, skovano pred 57 leti, ko so vstopali kot prostovoljci v razne vojaške enote. V bojih in spopadih so skupaj prehodili velik del Koroške, tja do skrajnih meja, kjer živi naš slovenski človek, to je ozemlje, ki danes pripada Avstriji.

S. S.

NOVICE IZ RADOVLJIŠKE OBČINE

Na 39. seji izvršnega sveta OS v sredo, 19. 11., so obravnavali predlog resolucije družbenoekonomskega razvoja SFRJ v letu 1976, smernice gospodarskega razvoja občine Radovljica za 1976. leto, predlog družbenega dogovora o gibanju, obsegu in strukturi skupne porabe v občini za 1976. leto, poročilo o varstvu borcev NOV in vojaških vojni invalidov v občini, predlog o izločitvi nepremičnin v splošni rabi in odloka o splošnem interesu, o povrnitvi škode v zvezi z gradnjo kanalizacije in Radovljici ter o soglasju za pogojno odobrenje investicijske kredite.

Na 11. zasedanju OK ZKS Radovljica, v petek, 20. 11., v dvorani GG Bled je tekla razprava o ustavni preobrazbi v združenem delu, o družbenem planiranju, stabilizaciji in integracijskih procesih v občini. Ocenili so tudi dejavnost OO, komiteja in OK ZK ter potrdili program ustanavljanja OO ZK v TOZD in poslovnih medobčinskih sveta ZK za Gorenjsko.

Izvršni odbor OK SZDL je v petek, 21. 11., sklical posvet ravnateljev osnovnih šol, predsednikov skupščine in izvršnega odbora izobraževalne skupnosti ter predstavnikov občinskih družbenopolitičnih organizacij. Razprava, ki sta jo vodila Ivan Tušar in Nuša Dragan iz Zavoda za šolstvo SRS, je tekla o načrtu razvoja šolske televizije v SRS v 1976. letu.

Osrednja občinska proslava dneva republike bo letos v kulturnem domu v Podnartu v petek, 28. 11., ob 19. uri. Slavnosti govornik bo sekretar zvezne konference SZDL Jugoslavije Marjan Rožič. V kulturnem programu bodo sodelovali združeni zbori iz Kroke, Podnarta, Radovljice in Zasipa ter domači recitatorji.

Od petka, 21., do četrta, 27. novembra, razen v soboto in nedeljo, so se zvrstile seje občinskih odborov sindikatov delavcev vseh področij gospodarstva in družbenih dejavnosti. Razpravljali so o osnutku sindikalne liste za 1976. leto in se dogovarjali o pripravi za bližnje sklice letnih skupščin osnovnih organizacij sindikatov.

Na 2. seji občinskega odbora sindikata gradbenih delavcev v ponedeljek, 24. 11., so razen sindikalne liste za 1976. leto obravnavali tudi analize o integracijskih gibanjih v gradbeništvu Slovenije, ki jih je razložil sekretar republiškega odbora gradbenih delavcev Vlahovič. Na seji so za delegata v republiški odbor izvolili Zdenka Raceta iz OOS SGP Gorenje Radovljica.

V okviru programa idejnega usposabljanja komunistov je bil prejšnji teden dvodnevni uvajalni seminar za 46 kandidatov, ki jih bodo ob dnevu republike sprejeli v ZK. To je letos že peti uvajalni seminar, ki ga je v sodelovanju z občinskim komitejem ZK pripravila DU Radovljica.

Kljub slabemu vremenu, je bilo na Bledu prejšnji teden dokaj živahno. V festivalni dvorani se je na strokovnem posvetovanju zbralo nad 300 ekonomistov iz vse Jugoslavije, ki so obravnavali gospodarsko problematiko. V hotelu Golf je zasedala mešana jugoslovansko-avstrijska komisija za izgradnjo karavanskega predora, v hotelu Svoboda pa je bil tridnevni seminar za člane ZSMS Slovenskih železarn.

Od 3. do 9. decembra bodo po sklepu IO krajevne konference SZDL Radovljica sestanki vseh osmih uličnih konferenc SZDL, na katerih bodo razpravljali o predlogu srednjeročnega programa KS Radovljica in se odločali za razpis referendumov o samoprispevku za mrliske večice.

Po podatkih občinske službe za varstvo invalidov je v radovljiški občini 155 vojni invalidov, od teh je 20 še iz prve svetovne vojne. Razen teh je v občini tudi 22 delovnih invalidov.

Izvršni odbor KK SZDL Radovljica je v ponedeljek, 24. 11., sklical tiskovno konferenco o pripravi za izvedbo referendumov o samoprispevku za gradnjo mrliskih večic in druga komunalna dela na območju KS Radovljica. Novinarjem so odgovarjali predstavniki sveta KS, SZDL in projektanti.

V petek, 21. 11., je bilo v dvorani GG Bled zasedanje delegatov občinske organizacije Rdečega križa. Razen poslovnika in drugih aktov so potrdili tudi poročilo o delu občinskega odbora komisij in osnovnih organizacij RK za dveletno obdobje, ki je bilo izredno plodno. Za novega predsednika občinske organizacije so izvolili Stanka Adama iz Radovljice, Jožeta Kežarja in Miha Klinarja pa za častna predsednika.

Radovljiško gospodarstvo je v devetih mesecih letošnjega leta izvozilo na tuje za 14.127.808 dolarjev izdelkov, kar je za 23 % več kot lani v enakem obdobju. Na konvertibilno področje so izvozili 18 % več kot lani. Uvoz se je v triletnem zmanjšal za 6 %, medtem ko je ustvarjeno kar 7,5 milijonov deviznega dohodka v tunizmu.

LIP Bled je v sodelovanju z delavsko univerzo Radovljica 21. in 22. novembra pripravil seminar za svoje člane odborov samoupravne delavske kontrole, ki so ga je udeležilo 30 slušateljev. Na seminarju je govoril tudi Stefan Horvat, sekretar častnega razsodišča CK ZKS.

Na številnih zborskih delovnih ljudi, sejah DS in delovnih skupin v tovarni Elan v Begunjah, so razen razprav o polletnih in triletnih rezultatih poslovanja spregovorili tudi o stabilizacijskih ukrepih in povečani storilnosti. V tem cilju so se tudi rešili odločili, da bodo prispevali po en delovni dan s fizičnim delom. Letošnje pogodbenne obveznosti tega kolektiva do kupcev doma in v tujini so kar za 24 % višje od lanskih.

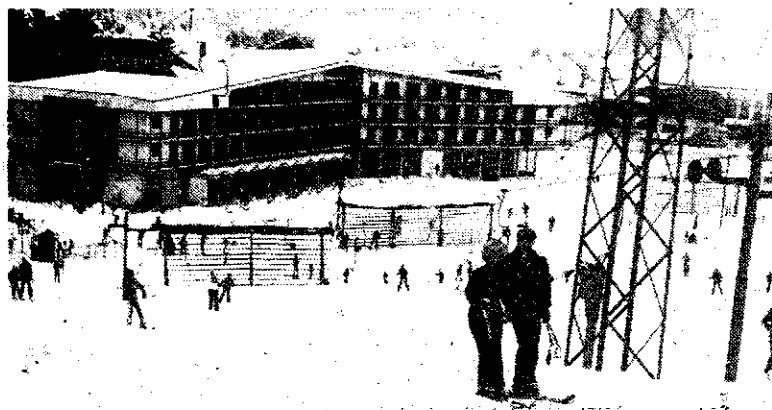
Kljub ukrepom, ki so jih v LIP Bled sprejeli v zvezi s težjimi pogoji poslovanja v 1975. letu, rezultati ob triletnem letu niso bili boljši kot ob polletju. Zaloge so v primerjavi z enakim obdobjem lani večje za 34 %, terjatve za 44 %, celotni dohodek pa je za 3 % nižji od lanskega.

V počastitev dneva republike, 30-letnice osvoboditve in zaključka mednarodnega leta žena bo v četrtek, 27. 11., ob 14. uri v tovarniških prostorih Almir, proslava in podelitev jubilejnih priznanj in nagrad članom kolektiva in upokojencem. Hkrati bodo odprli fotorazstavo »Ženska«, avtorjev foto-kinolo klub Jazek Puhar Kranj. V programu bo nastopila recitatorska skupina Almira in harmonikarski orkester glasbene šole Radovljica.

Komisija za šport in rekreacijo pri občinskem svetu Zveze sindikatov je v sodelovanju z ZOTK Radovljica v soboto, 22. 11., organizirala v Družbenem centru v Lescah odprto sindikalno prvenstvo občine za 1975, v nedeljo, 23. 11., pa v kulturnem domu v Podnartu občinsko sindikalno prvenstvo v namiznem tenisu. Od 2. do 7. 12. pa je že razpisano tudi občinsko sindikalno prvenstvo v kegljanju, ki bo na kegljišču Super Marketa v Bohinju.

Likovna sekcija KUD Bled je v petek, 21. 11., pripravila svečano otvoritev likovne razstave skupine ALPLIK, ki jo sestavljajo likovni pedagogi France Boltar, Albin Polajnar, Boni Čeh in Janez Ravnik. Ob otvoritvi v avli osnovne šole prof. dr. Josip Plemelj Bled je bil koncert moškega zbora KUD Bled.

Po šestih letih bo pomlajena dramska skupina DPD Svoboda Bohinjska Beka uprizorila v počastitev praznika republike delo Mateja Bora Težka ura. Prireditve bo v obnovljenih prostorih kulturnega doma v režiji Zdenka Cunda.

Nedeljska smuka na Podlesu v Kranjski gori

prvih devetih mesecih pa se je produktivnost rahlo znižala in predstavlja 0,95 odstotka v nabavni vrednosti blaga. Visok ostanek dohodka v preteklih letih je torej pri Universalu posledica tri do štirikrat višje produktivnosti od slovenskega povprečja v grozistični trgovini, vendar vidimo, da so bili letos pozitivni trendi zaustavljeni in da je tudi pri Universalu produktivnost začela rahlo nazadovati. To seveda tudi prispeva k manjšemu ostanku dohodka.

ZASEDENOST DELOVNIH MEST V UPRAVNIH ORGANIH

V občinskih upravnih organih v socialistični republiki Sloveniji je sistemiziranih 7089 delovnih mest. Sistemizacija predvideva, naj bi delalo v organih uprave 1245 delavcev z visoko, 1928 delavcev z višjo, 2707 delavcev s srednjo izobrazbo. V upravi pa je zasedenih le 6063 delovnih mest. Namesto 18 odstotkov delavcev z visoko izobrazbo jih dela v upravi le 9 odstotkov ali 529, višjo izobrazbo jih ima le 17 odstotkov namesto 27, medtem ko je število delavcev s srednjo izobrazbo takšno, kakor ga predvideva sistemizacija.

Izmed 14 odstotkov nezasedenih delovnih mest v občinski upravi v Sloveniji jih je največ takšnih, ki zahtevajo višjo ali visoko izobrazbo. V zadnjem letu se občinski upravni organi niso strokovno okrepili niti po številu delavcev niti po izobrazbeni strukturi. Razen tega pa je prisotna tudi dokaj močna fluktuacija. Največ delavcev odhaja iz uprave zaradi osebnih dohodkov in pomanjkanja stanovanj, precejšnje število pa jih odhaja v pokoj. Nič bolje, kakor v Sloveniji ni v jeseniški občini. Saj tudi na Jesenicah izobrazbena struktura upravnih delavcev ne ustreza in niso zasedena vsa delovna mesta v upravi.

NOV DOM ZA SAMSKE DELAVCE KOVINARJA

Pri komunalnem podjetju Kovinar Jesenice so prejšnji ponedeljek odprli nov dom za samske delavce, ki delajo v tem podjetju. Za ta objekt so se zavzemali že pred leti, kajti potrebe so

V samoupravni stanovanjski skupnosti ocenjujejo, da je na ožjem področju mesta Jesenic gradbenega prostora kvečjemu še za nadaljnjih pet let. Po letu 1980 bo mogoče graditi stanovanjske objekte na ožjem območju mesta le še v primeru, če bodo predhodno

INVALIDI SO ZBOROVALI

V petek, 21. novembra, se je v spodnjih prostorih Kazine sestalo na izrednem občnem zboru 107 članov društva invalidov Jesenice. Predsednica Marica Potočnik je poročala o doslednem delu. Pri tem je med drugim omenila predvsem humane in druge dejavnosti, ki so jih izvajali s številnimi akcijami. Omenjala je prireditve, ki so jih organizirali za invalide, obiske invalidov, ki so vezani na posteljo, na njihovem domu, srečanje težkih invalidov, ki ga je letos zelo lepo pripravilo društvo invalidov Kranj in ki se ga je z jeseniške občine udeležilo 43 članov. Izvedli so več izletov kot na primer v Predvdur, Novigrad, Lipico, Volčji potok, na Seškov dom v Kočevju, v Bazo 20 in v Crikvenico. Imeli so tudi prijateljsko srečanje z invalidi iz Raven na Koroškem, pripravili so ali pa se udeležili več šahovskih ter športnih tekmovanj.

Za pomoč in sodelovanje so na občnem zboru izrekli posebno zahvalo povodnji Janezu Ponikvarju, pevcu Franciju Koširju, občinski konferenci ZSMS Jesenice, GIP Gradis TOZD Jesenice, KUD Jaka Rabič Dovje-Mojstrana, trgovskemu podjetju Universal Jesenice, odboru za življenjske pogoje železarne Jesenice in drugim. V krogu društva pa so za posebno pozitivno in prizadevno delo izrekli pohvalo in izročili knjižna darila: Damici Hostnikar, Mariji Klinar, Mariji Noč, Kristini Rubič, Francu Bulovecu, Janezu Cerinu, Izidorju Zupanu in Esadu Mahmutoviću. Za izredno prizadevno delo pa so posebno pisemno priznanje podelili Ivanki Kralj iz Lesc.

Na občnem zboru so potrdili nova društvena pravila, programska izhodišča ter program dela za prihodnje mandatno obdobje. Izvedli so tudi namestne volitve.

Po končanem občnem zboru so pripravili tovarniško srečanje, na katerem je stekla beseda o vsakdanjih nalogah in problemih članov društva invalidov Jesenice.

B.

KULTURNIKI NA OBISKU NA OBIRSKEM

Ze nekaj let se med jeseniškimi kulturnimi društvi in skupinami ter slovenskimi prosvetnimi društvi na avstrijskem Koroškem, ki jih povezuje Slovenska prosvetna zveza v Celovcu, vršijo letne izmenjave kulturnih programov. V okviru teh izmenjav je v soboto, 22. novembra, pri slovenskem prosvetnem društvu Bilka Bilčova na Koroškem, gostoval mladinski pevski zbor Blaž Arnič, pod vodstvom zborovodja Janka Pribošiča in recitatorji, člani amaterskega gledališča Tone Cufar Jesenice.

Majhna dvorana v Bilčovu, je bila mnogo premajhna za vse, ki bi želeli slišati slovensko pesem in besedo, ki bi radi pozdravili kulturnike z Jesenic. Po uvodnem pozdravu, je članica amaterskega gledališča z Jesenic, spregovorila nekaj besed o jeseniškem revolucionarnem delavskem pisatelju Tonetu Cufarju, zatem pa so gledališčniki — amaterji, predstavili nekaj njegovih najboljših pesmi in proznih del. Sledil je koncert, najprej dekleškega, zatem pa mešanega zbora Blaž Arnič, ki je s svojo kvalitetno izvedbo zelo navdušil domačine, tako, da so ob sklepu morali celo nekaj pesmi ponavljati.

Jeseniški kulturniki so domačemu društvu izročili v spomin na to srečanje osem knjižic-Male Cufarjeve knjižnice, ki jih je izdal kulturno umetniški klub Tone Cufar pri istoimenski Svobodi Jesenice in več izvodov drobne Cufarjeve povesti Tovarna, za najboljše kulturne delavce v njihovem društvu. Domače društvo Bilka pa je v spomin izročilo ploščo s koroškimi narodnimi pesmimi. Z ganjenimi, hkrati pa z veselimi obrazi in bučnim aplavzom so domačini pospremili jeseniške kulturnike z odra.

Po končanem nastopu sem se zapletla v razgovor z dvema mladima domači-

noma, ki sta sicer dijaka slovenske gimnazije v Celovcu in se konec tedna vračata v svojo rodno vas. To sta bila Angela Ogris-Martič in Rupret Gaser. Oba sta bila s kvaliteto programa zelo zadovoljna. Angela mi je povedala, da ima slovenska gimnazija v Celovcu sedaj svojo, novo zgradbo in da ima tudi svoj mladinski pevski zbor, ki je nastopal tudi že v Sloveniji. Rupret pa je aktiven v domačem kulturnem društvu Bilka, ki precej nastopa, predvsem s svojim dramskim odsekom v okolici pa tudi Sloveniji.

Ob slovesu smo si prisrčno stisnili roke in si zaželeli, da se čimprej snidemo na povratnem srečanju na Jesenicah.

—Mili

ODSEK ROČNIH DEL PRIČEL Z REDNIM DELOM

S predavanjem o originalnih slovenskih vezinah in z delovnim sestankom, so članice odseka ročnih del pri DPD Svoboda Tone Cufar Jesenice pretekli petek, 21. novembra pričele z novo delovno sezono.

Ob priložnostni razstavi originalnih slovenskih vezin iz vseh slovenskih pokrajin, ki jih je ljubljivo posodil slovenski etnografski muzej, je sodelavka tega muzeja dr. Marija Makarovič predavala o slovenskih narodnih vezinah. Kdaj so se na slovenskem pojavile, kaj jih je pogojevalo, razlike med posameznimi slovenskimi pokrajinami in njihova vrednost v evropskem okviru. Seveda je bilo pri tem poudarka na originalnosti oziroma čistosti in estetiki slovenskega narodnega veza, ki ga ima v svojem delovnem programu tudi odsek ročnih del.

Sledil je delovni sestanek, na katerem so se članice dogovorile za program dela v sezoni 1975 do 1976, kadrovske okrepile svoje vodstvo in izvolile delegatke za konferenco društva. Poleg rednega krožka vsakih štirinajst dni in nadaljevalnega tečaja kvačkarnja, bodo organizirale še štiri predavanja in za 8. marec pripravile razstavo svojih ročnih del.

ČUFARJEVA IGRA NA ODRU JAVORNIŠKE SVOBODE

Zveza kulturno prosvetnih organizacij občine Jesenice je priporočila vsem društvom in drugim kulturnim skupinam, da na ustrezen način počastijo 70-letnico rojstva revolucionarja in proletarskega pisatelja Toneta Cufarja.

Dramski odsek javorjniške svobode je v režiji Janeza Kežarja uprizoril Cufarjevo komedijo v štirih dejanjih Ameriška tatvina, ki so jo na odru delavskega doma pri Jelenu uspešno igrali Cufarjeva odrska dela in z njimi gostovali tudi v Zagorju in v Trbovljah.

Po predstavi je bil v prostorih dramskega odseka pod odrom delavskega doma razgovor z igralci. K uspehi uprizoritvi komedije so članom dramskega odseka s spodbudnimi in pohvalnimi besedami čestitali predstavniki sosednjih dištev, osnovne šole in drugi. Cufarjevo igro Ameriška tatvina bodo ponovili še v decembru in januarju. Pričujejo, da si jo bo ogledala predvsem šolska mladina iz jeseniške in radovljiške občine, razen tega pa tudi delavci, zaposleni v TOZD železarne Jesenice in drugi.

LITERARNI VEČER

V organizaciji jeseniške knjižnice, so v nedeljo, 23. novembra, zvečer mladi ustvarjalci besedne umetnosti priredili v mali dvorani gledališča Tone Cufar literarni večer.

Svoj delež k programu so prispevali: Marjana Srčič (poezija, proza), Marjan Cufar (poezija), Tomaž Iskra (proza) in Jože Kosir (poezija). Dela Srčičeve in Cufarjeve je recitiral Igor Škrlič, za glasbeno spremljavo pa sta poskrbela Bogdan Cufar in Janez Bohinc (kitara). Dva mladih, ki je spremljalo ta večer je z navdušenim aplavzom sklenilo srečanje, ki pomeni veliko spodbudo za mlade besedne ustvarjalce.

Tomaž Iskra

NOVOSTI NA POLICAH JESENIŠKE KNJIŽNICE

Victoria LINCOLN: Charles Dickens. Državna založba Slovenije 1975.

Slovenski bralci so morali razmema dolgo čakati na prvo biografsko delo o velikem pisatelju viktorijske dobe. Dickens pri nas ni verjetno manj znan niti manj priljubljen od Balzaca — in vendar so pred Dickensovo izšlo kar tri obsežne Balzacove biografije v slovenskem prevodu. Življenjepisni romani večina niso vrhunska umetniška dela, ne glede na to pa so prav posebno priljubljeni prav pri bolj razgledanih in kulturnih bralcih, se pravi pri tistih, ki kažejo globlje zanimanje za literaturo in njena vprašanja. Tudi pri literaturi je namreč tako, kot pri glasbi (pa še pri športu itd.) — namreč, da se zanimanje do stvari same prepleta z zanimanjem za ustvarjalce.

Tudi danes verjetno ni malo mladih ljudi, ki častijo namesto športnih asov in zvezd pop glasbe, kulturne ustvarjalce. Prav ti ljubitelji postavljajo dober del boročnega občinstva, ki sega po življenjepisnih romanih. Življenjska pot mnogih slavnih književnikov je bila vsaj na začetku zaznamovana z nerazumevanjem okolja za njihovo nadarjenost. (Tudi to kajpak pripomore, da se vsi, ki si na skrivaj želijo uveljavljenja v literaturi, laže identificirajo z njimi: tudi njihovi lastni poskusi so deležni nerazumevanja.)

Z Dickensom pravzaprav ni bilo tako. Četudi je iz lastne izkušnje spoznal nekatere blagodatne zgodnjega kapitalizma, ki jih je pozneje tako sugestivno opisal: tovarniško delo otrok, internate, bankrote, ježe za dolžnike, — pa je vendar razmema mlad in brez prehudih zaprek postal to, o čemer tisoči drugih lahko samo sanjajo: slaven pisatelj, ljubljene občinstva. Dickens je bil v popolnem sozvočju s svojo dobo. Niti ne moremo reči, da se je prilagodil okusu svojega časa: dejansko je rasel iz tega okusa. In ena poglavitnih značilnosti tega okusa je morda ta, da je treba o hudih in težkih stvareh govoriti in pisati lahko in celo na videz veselo.

Končno je bilo tako tudi Dickensovo življenje: težko in mrakotno, hkrati pa obsejano s svetlobo ustvarjalnosti in uspehov. Ameriška pisateljica Victoria Lincoln se z veliko resnostjo in tenkim psihološkim poslušom skuša dokopati do jedra te protislovne osebnosti. Mogoče je v tem oziru značilna tista označba slavnega pisatelja, v kateri pravi nekako takole: bil je neznansko prilagodljiv, vse življenje se je vživljal v druge in jih skušal razumeti v vseh potankostih, pri tem pa je neke na dnu ostajal trden in sam sebi enak.

Kot pravi otrok svojega časa je Dickens povedal tedanji družbi v

obraz resnico, kolikor je je bil mogoč spovedati, vendar kajpak na tak način, da je bilo to za družbo sprejemljivo. Tudi v tem romanu ga doživljamo nekako tako: kot genialnega povprečnega, kot človeka, ki bi ga, če bi bil naš sodobnik, gledali morda malce zviška in z mešanico usmiljenja in prezira, hkrati pa bi ga občudovali.

Alojz KRAIGHER: Zbrano delo. Prva knjiga. Dramatski spisi. Državna založba Slovenije 1975.

Ta knjiga vsebuje razen dveh manjših pomembnih dramskih osnutkov še dvojce del, ki sta tako ali drugače v tesni zvezi z Ivanom Cankarjem: Školjko (v dveh verzijah) in Umetnikovo trilogijo. Tri enodejanke, ki sestavljajo slednjo, namreč zajemajo snov iz Cankarjevega življenja, Školjko pa poznamo mogoče prav po zaslugi avtorja Hlapcev in Kralja na Betajnovi.

Kraigherju — ki je takrat služboval kot mlad zdravnik v Slovenskih goricah — se namreč sprva ni posrečilo objaviti te drame niti v knjigi, niti v reviji, šele na Cankarjevo intervencijo jo je odkupil njegov založnik Schwenkner. Presenetljivo je, kako visoko je cenil Cankar to delo. Med drugim je o njej zapisal: »Drama je najmočnejše in najgloblje dramsko delo, kar jih imamo mi s Hrvti in Čehi vred.« — To je bilo leta 1910, leto zatem je knjiga izšla, do prve uprizoritve pa je prišlo malo pred koncem I. svetovne vojne, in to ne pri nas, ampak v zagrebški Drami. Tudi pozneje uprizoritve — po prvi in po drugi vojni — pričajo, da gre za pomemben dramski tekst. (Drugače je z Umetnikovo trilogijo, ki je izšla v samozaložbi leta 1921, uprizorjena pa ni bila nikoli.)

Poglavitna zanimivost tega zvezka Kraigherjevih zbranih del je torej Školjka. Tako delo samo, kot tudi opombe, v katerih urednik Dušan Moravec spremlja nadaljnjo usodo te drame. Odmevi slovenske kulturne javnosti so toliko bolj pomenljivi, ker je bil prav s tem delom storjen v naši zavesti odločilen preboj v sfero erotike oziroma seksualnosti.

Ta sfera je bila dotlej nedotakljiva in je tako za mnoge ostala tudi še pozneje. (Drugače je s pornografijo: to smo poznali že pred Prešernom.) Tudi z zavestjo neke kulturne skupnosti — naroda — je podobno kot s posameznikom: zrelosti ni mogoče doseči, če zapiraš oči pred neko pomembno resničnostjo. Školjka je zbuja obilo pohujšanja in pohval prav zaradi soočenja z eksistencialnimi in moralnimi problemi erotike. Če Cankar je opazil, da je ena glavnih vrlin tega navedenega, to pa je lahko dosegel avtor prav s tem, da je zrelo, brez hinavščine in slepmišenja spregovoril o eni izmed najosnovnejših človeških zadev.

SREDNJEROČNI NAČRT VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

Srednjeročni načrt vzgoje in izobraževanja za obdobje 1976/1980 predvideva v Sloveniji postopno reformo usmerjenega izobraževanja. Prvi poskusi reformiranega izobraževanja po osnovni šoli naj bi tekli že prihodnje šolsko leto, potem pa se bo preobrazba postopoma nadaljevala do leta 1981.

Proces uvajanja novega izobraževalnega sistema bo potekal v treh fazah, ki bodo vse skupaj trajale 15 let.

V prvi fazi do leta 1980 bodo nastali pogoji za enotno dvoletno srednjo šolo. V tem času bo izpeljan prehod izobraževanja po končani osnovni šoli k enotnemu vzgojno izobraževalnemu programu za vse, ki bodo hoteli šolanje nadaljevati.

Tako bo nastala enotna dveletna srednja šola, ki ne bo imela diferenciranih smeri, ki bi že neposredno opredeljevale bodoče poklice. Organizacijsko bo ta temeljni del usmerjenega izobraževanja ustvarjen v različnih oblikah, in sicer kot:

— samostojna dveletna enotna srednja šola,

— kot prva dva razreda ali letnika v šolskih centrih,

— kot prva dva razreda ali letnika bodočih srednjih šol ali

— kot nadaljevanje šolanja pri tistih osnovnih šolah, ki bodo imele izpolnjene vse zahtevane pogoje.

Vidimo, da dopušta predlog zelo različne pristope k organizaciji bodočih temeljnih dvoletnih srednjih šol glede na to, kakšne bodo v posameznih občinah in centrih razmere in možnosti.

V drugi fazi, ki bo izpeljana v letih med 1980 in 1985 bo dokončno oblikovan reformirani proces dvoletnega izobraževanja v srednjih šolah. Istočasno pa se bodo oblikovale poklicne smeri nadaljnjega izobraževanja v srednjih šolah. Po dovršenem dvoletnem temeljnem izobraževanju v srednji šoli, se bo dijak poklicno izobraževal od enega do šestih semestrov. Čas nadaljnjega izobraževanja bo trajal toliko časa, kolikor to zahteva poklic, za katerega se bo dijak odločil. S prvimi poskusi na drugi ali nadaljevalni stopnji srednjega izobraževanja, bodo pričeli leta 1978, tako da bo leta 1981 že mogoče uvajati programe vseh poklicev v srednjo šolo.

V tretji fazi, ki ji je odmerjen čas od leta 1981 do leta 1990 bo vključeno v reformirano izobraževanje višje in visoko šolstvo, tako da bo s tem zaključen celoten proces. Reformirani sistem naj bi v celoti začel veljati od leta 1980 in 1990, zato pa bodo morale steči priprave na višjih in visokih šolah že takoj po letu 1981.

V srednjem šolstvu bo naslednje petletno obdobje predstavljalo postopno uvajanje enotne dveletne srednje šole. Predvideno je, da bo v Sloveniji 75 do 85 takšnih šol. V načrtu šolske mreže so navedene tudi Jesenice, ki naj bi med prvimi dobile samostojno dveletno srednjo šolo. Pri tem je treba upoštevati, da gimnazije, takšne, kakršna je današnja, ne bo več. Enotno dvoletno srednjo šolo bodo obiskovali v bodoče dijaki v starosti 15 do 17 let. Kje bodo organizirane poklicne smeri, na katerih bo trajal študij od enega do šestih semestrov, se pravi od pol leta do treh let, srednjeročni program ne določa.

Ker je že sedaj na Jesenicah več srednjih strokovnih šol, ker so Jesenice manjši regionalni center za Gornje Gorjensko in ker gravitira na Jesenice okrog 800 dijakov, obstoji verjetnost in možnost, da bodo organizirane poklicne srednje šole kot nadaljevanje enotne dvoletne srednje šole vsaj za metalurško, strojno in medicinsko smer, ekonomsko in administrativno. Možnost za to predstavlja tudi to, da so Jesenice eden redkih krajev v Sloveniji, kjer obstoji ustrezen dijaški dom, saj bo na poklicni stopnji srednje šole nedvomno prihajalo do znatne potrebe po bivanju dijakov izven kraja njihovega domačega bivališča. O tem, ali bo na Jesenicah poklicna stopnja srednje šole ali ne, bo nedvomno odločala tudi volja občanov, ki bodo sodelovali v organih in delegacijah v razpravah o bodoči mreži srednjih šol. Ta volja bo seveda morala najti ustrezno pripravljenost za materialno oskrbo bodočih srednjih šol in predvsem za ureditev ustreznega šolskega prostora.

IZREDNI OBČNI ZBOR DIATI

V preteklem tednu je imelo društvo izaditeljev in avtorjev tehničnih izboljšav železarne Jesenice svoj izredni občni zbor. Sklic izrednega občnega zbora je bil zato, ker novi zakon o društvih zahteva, da mora vsako društvo svoja pravila oziroma statut prilagoditi zakonu. Ker pa to lahko opravi samo občni zbor društva in ker je rok uskladiše do 20. decembra, je bil sklic potreben.

Izrednega občnega zbora se je od 177 članov udeležilo 40 članov ali malo več kot petina vseh članov. Predsednik društva je v svojem poročilu v kratkih obrisih prikazal delo društva. Poudaril je, da je za dobro delo društva premalo samo aktivnost odbora. V kolikor bomo hoteli doseči, da bo društvo res samoupravna baza delovanja vseh avtorjev tehničnih izboljšav, bo potrebno povečati dejavnost članov tudi v društvu. S povečano aktivnostjo bi pridobili v društvu tudi tiste avtorje tehničnih izboljšav, ki danes iz raznih vzrokov niso člani. Že to, da je v članstvo društva vključenih samo polovica vseh avtorjev, opozarja, da bo treba dejavnost društva približati članom, da bodo avtorji občutili, da društvo ni samemu sebi namen.

Predsednik je tudi poudaril, da smo letos dosegli z novim samoupravnim sporazumom velik napredek in dali avtorjem tehničnih izboljšav tisto mesto, ki jim po njihovem delu tudi pripada. Pri oblikovanju sporazuma je sodelovalo precejšnje število avtorjev tehničnih izboljšav že v razpravi o osnutku.

V razpravi, ki je sledila je bilo nakazanih več problemov, ki slabijo inovacijsko dejavnost. Toda kljub temu pa doseženi rezultati v letu 1974, posebno pa v letu 1975, kažejo, da je inovacijska aktivnost v porastu. Značilno je to, da je bil ta porast dosežen še pri starem pravilniku, čeprav smo vsi trdili, da je slab, posebno še v pogledu višine odškodnin. To potrjuje že večkrat izrečena misel, da pri tehničnih inovacijah ni glavno vodilo samo denar, ampak so pomembni tudi odnosi, ali boljše rečeno, kakšen je vpliv posameznih vodilnih ljudi pri reševanju in ocenjevanju predlogov tehničnih izboljšav.

S samoupravnou reorganizacijo železarne v štiri TOZD smo naredili velik korak naprej tudi v pogledu tehničnih inovacij. Napredek je v tem, da je

obravnavanje predlogov in določevanje odškodnine prešlo na široko samoupravno osnovo. Se več, uveljavljen je bil princip, da posamezne komisije obravnavajo in rešujejo samo tiste predloge, ki so bili realizirani v lastni TOZD. Pri tem je bilo vodilo to, da naj delavci sami odločajo o delitvi sredstev, oziroma, da naj tista TOZD, v kateri je bil predlog realiziran, in ima od tega tudi korist, tudi v svoji komisiji odloča o višini odškodnine. S tem je bil vsekakor odpravljen vpliv posameznikov, ki so večkrat s svojimi tehnokratskimi stališči odločali o usodi predloga tehnične izboljšave.

Poudarjeno je bilo, da z novo samoupravno organiziranostjo železarne na 21 TOZD, dajemo še več možnosti za napredek inventivne dejavnosti. V kolikor bo dosledno uresničeno ustavno načelo, da se neposredno v gospodarnost vključi vsak neposredni proizvajalec, toliko bolj bo delo tehničnih inovatorjev v posameznih TOZD zaželeno in tudi iskano. Prihranki, ki bodo doseženi z realizacijo inovatorskih predlogov, bodo neposredno vplivali na boljše gospodarske rezultate. Seveda pa bo vzporedno s samoupravno reorganizacijo potrebno prilagoditi temu tudi delo komisij za inovacije. O vsem tem bo potrebno še nadalje razmišljati in to organizacijo čim bolj prilagoditi novi organiziranosti.

V razpravi je bilo tudi rečeno, da se vse premalo upoštevajo ostali člani pravilnika, ali sedaj veljavnega samoupravnega sporazuma, ki govorijo še o ostalih pravicah, ki jih imajo aktivni inovatorji. Predvsem je tu mišljeno kadrovanje, študijski dopust in podobno.

Občnega zbora sta se udeležila tudi glavni direktor Peter Kunc in predsednik sindikata železarne Franc Kobentar, ki sta s svojo razpravo doprinesla k uspešnem delu občnega zbora.

Stane Torkar

Eden najuspešnejših jeseniških Dolikovcev Tone Tomazin pri svojem delu na Vršču

NAŠI ŠOLARJI NA AVTOBUSNIH POSTAJALIŠČIH

Jesenice, 18. novembra ob pol osmih zjutraj. Na avtobusni postaji na Plavžu čaka v dežju množica šolskih in predšolskih otrok, ki se z lokalnim avtobusom za Tomšičevo cesto vozijo v vrtec in v šolo. Ob cestah je še precej snega, ki ga moči dež. Na prehodih za pešce se nabirajo globoke luže. Zato starši pošljejo svoje otroke raje na avtobus, kot da bi vse dopoldne sedeli v mokrem. Lepa zamisel, a pri tem ne pomislijo ali se je otroku uspelo preriniti v vozilo, ali je ostal zunaj.

Tudi nekatere matere se vozijo zjutraj v službo. Tem pa ni bilo vseeno ob pogledu na gručo prvošolčkov, ki so izgubljeno gledali za odhajajočim avtobusom. Seveda, večji šolarji pa tudi nekaj odraslih se je prerinilo naprej. To je zanje malenkost! Malo dregne s komolcem, pa se malček umakne! Avtobus se napolni in voznik odpelje. Opravi je svojo službeno dolžnost!

Toda, ali je to res dovolj? Ali ne zahteva vsak poklic tudi nekaj človečnosti, odgovornosti do potnikov, predvsem otrok in starejših. In končno bi tudi odrasli potniki morali biti bolj obzirni do ostarelih in otrok.

Napoveduje se nam zgodnja in mokra zima, zato bi bilo prav, da bi vozniki, ki vozi šolarje, najprej spustil manjše otroke na avtobus, potem šele večje. V začetku bi morda kakšen pubertetnik povzdignil glas, sčasoma pa bi tudi otroci spoznali, da je tako bolj prav. In staršev ne bi skrbelo, ali bo otrok prišel pravočasno v šolo ali ne. RR

RAZPIS PRIZNANJ OSVOBODILNE FRONTE

Komisija za podeljevanje Priznanj Osvobodilne fronte slovenskega naroda pri občinski konferenci SZDL Jesenice, C. maršala Tita 86

RAZPISUJE ZA LETO 1975 5 PRIZNANJ OSVOBODILNE FRONTE SLOVENSKEGA NARODA

ki bodo podeljena ob obletnici ustanovitve OF — 27. aprila 1976.

Priznanja se podeljujejo posameznikom, družbeno političnim in drugim organizacijam za posebne družbenopolitične, kulturne in organizacijske dosežke pri realiziranju in krepitvi socialističnih samoupravnih odnosov.

Priznanja OF se podeljujejo tistim posameznikom in organizacijam, ki so s svojim delom, posamezniki pa tudi z drugimi osebnimi kvaliteta, prispevali k dosežkom trajne vrednosti in s tem vplivali na uveljavljanje in razvoj socialističnega družbenopolitičnega sistema, demokratičnih in humanih socialističnih odnosov, zlasti pa za dosežke, ki pospešujejo delovanje občanov in delovnih ljudi na vseh področjih in v vseh oblikah družbenega življenja.

Kandidate za Priznanja OF lahko predlagajo posamezniki, TOZD oziroma OZD, organizacije ter društva komisiji za podeljevanje Priznanj OF najkasneje DO 15. JANUARJA 1976. Kasnejše prijave komisija ne bo upoštevala. Predlogi morajo poleg kratkega življenjepisa in natančnega naslova vsebovati tudi čim popolnejšo utemeljitev razlogov, zaradi katerih naj bi predlagani zaslužili Priznanja OF. Predloge je treba poslati na posebnih obrazcih, ki so na razpolago pri občinski konferenci SZDL Jesenice.

Komisija za podeljevanje
Priznanj OF

V DECEMBRU PRVENSTVO ŽJ V ODBOJKI

V decembru bo v organizaciji komisije za šport in rekreacijo pri TK OO sindikata ter v izvedbi odbojarskega kluba Jesenice prvenstvo Železarne v odbojki. Propozicije bodo kot navadno in sicer se bo igralo po pravilih odbojarske zveze Slovenije in na dva dobljena seta. Ekipa bodo razdeljene po skupinah, lanske letošnje najbolje uvrščene ekipe (SEO, elektrovzdrževanje, jeklovlek in hladna valjarna) bodo nosilci posameznih skupin. Prvenstvo se bo začelo, 2. decembra v telovadnici osnovne šole Tone Čufar. Športni referenti morajo prijave pisмено poslati na sindikat Železarne, najkasneje do četrтка, 27. novembra. J. R.

IZLET MLADIH FOTOAMATERJEV

Fotoamaterji mojstranske osnovne šole smo priredili izlet v Baško grapo. Ustavili smo se v slikoviti vasi Koritnica, nedaleč od Grahovega.

Tudi ta vas spreminja svoj videz, saj kar motijo nove moderne strehe in velika okna. Napravili smo nekaj posnetkov hiš, ki imajo še neokrnjen izgled primorske arhitekture. Pogovarjali smo se z domačini. Kaj hitro pa smo se sporazumeli s svojimi sovrstniki, ki se vozijo v šolo v Podbrdo.

Posneli smo tudi nekaj potretov dveh starejših domačinov, ki sta nam povedala o svojem težkem življenju. Čudili smo se, kaj tem osamljenim ostarelim ljudem pomeni vodna energija. Pogajanja jim slamo, mlin za koruzo in napravo s katero odstranjuje gnoj iz hleva v 30 metrov oddaljeno gnojno jamo. Videli smo tudi spomenik, ki obvešča, da je bil v teh krajih posnet prvi povojni slovenski film.

Vračali smo se zadovoljni s polno torbo posnetih filmov in z željo, da bi še kdaj prišli v prijazne kraje in med ljudi v Baški grapi.

Jože Kramar

TROBOJ NA JAVORNIKU

V počastitev 30-letnice je bil na Javorniku 21. novembra turnir v namiznem tenisu med graničarji karavle Javorniški rovt, ZSMS Javornik — Koroška Bela in učenci osnovne šole Koroška Bela. Doseženi so bili naslednji rezultati:

Graničarji : ZSMS 3:1, Nitaj : Crnjanski 2:0, Nitaj : Železnikar 2:0, Vitorovič : Crnjanski 1:2, Klanica : Železnikar 2:1.

Graničarji : OS Koroška Bela 1:3, Klanica : Svetina J. 0:2, Nitaj : Čelensnik T. 2:0, Nitaj : Svetina J. 0:2, Klanica : Čelensnik T. 0:2.

ZSMS : OS Koroška Bela 1:2, Železnikar : Svetina J. 0:2, Železnikar : Čelensnik T. 2:0, Železnikar : Svetina J. 0:2.

Končni vrstni red: 1. OS Koroška Bela — 2 zmagi — 5 točk, 2. graničarji — 1 zmagi — 4 točke, 3. ZSMS — 0 zmag — 2 točki.

Jure Svetina

STRELSKO TEKMOVANJE V MOJSTRANI

V nedeljo, 23. novembra je strelska družina Janez Mrak Dovje-Mojstrana organizirala strelsko tekmovalstvo z lokalno puško v počastitev 30-letnice osvoboditve, dneva republike, krajevnega praznika Dovja in Mojstrane ter dneva JLA. Skupaj je nastopilo 22 ekip iz vseh krajevnih organizacij in društev, postaje milice, občinskega štaba za SLO in pripadniki JLA skupaj več kot šestdeset tekmovalcev.

REZULTATI:

Ekipno: 1. KUD Jaka Rabič 98 krogov, 2. SZDL I. ekipa 87, 3. Krajevna skupnost I. ekipa 87, 4. ZRVS 86, 5. SZDL II. ekipa 84, 6. OO ZKS 83, 7. strelska družina Janez Mrak 82, 8. Smučarsko društvo 77, 9. Lovska družina 73, 10. Turistično društvo 69 itd.

POSAMEZNO:

1. Janez Zajšek 42 krogov, 2. Slavko Rabič 38, 3. Aleksander Mrzelčki 38, 4. Rado Košir 38, 5. Darko Lakota 37, 6. Jože Pavlovič 37, 7. Slavko Legat 37, 8. Daniel Horvat 36, 9. Franci Mertelj 36, 10. Ljubo Peternel 31 itd.

J.

Kaj bomo gledali v kinu

Kino RADIO

29. novembra dom. barvni film BOMBASI, režija Predrag Golubović, v gl. vlogi Bata Živojinović, ob 15. uri.
29. in 30. novembra dom. barvni film DR. MLADEN, režija Midhat Mutapčić, v gl. vlogi Ljubiša Samardžić, ob 17. in 19. uri.

Cene vstopnicam so zvišane.

1. in 2. decembra dom. barvni film HITLER IZ NASE ULICE, režija Vladimir Tadej, v gl. vlogi Nikola Simić, Boris Dvornik, ob 17. in 19. uri.

3. decembra amer. barvni film IN-SPEKTOR MEDIGAN, režija Don Siegel, v gl. vlogi Richard Widmark, ob 17. in 19. uri.

4. decembra zaprto!

5. decembra amer. barvni film ZAD-NJI UKAZ, režija Hal Ashby v gl. vlogi Jack Nicholson, ob 17. in 19. uri.

6. decembra amer. barvni risani film CAROBNA PAJCEVINA, režija Charles A. Nichols in Iwao Takamoto, ob 15. uri.

6. in 7. decembra amer. CS barvni film POSEIDONOVA PUSTOLOVSCI-NA, režija Ronald Neame, v gl. vlogi Gene Hackman, ob 17. in 19. uri.

Kino PLAVZ

29. in 30. novembra dom. barvni film HITLER IZ NASE ULICE, ob 18. in 20. uri.

30. decembra dom. barvni film BOMBASI, ob 10. uri.

1. in 2. decembra dom. barvni film DR. MLADEN, ob 18. in 20. uri.

3. decembra zaprto!

4. decembra italij. barvni film TE-DEUM, ob 18. in 20. uri.
5. decembra amer. barvni film IN-SPEKTOR MEDIGAN, ob 18. in 20. uri.
6. in 7. decembra amer. barvni film ZARDOZ, ob 18. in 20. uri.

Kino DOVJE-MOJSTRANA

29. novembra dom. barvni film BOMBASI, ob 19.30.

30. novembra angl. amer. barvni film VELIKI GETSBI, ob 19.30.

6. decembra italij. barvni film TE-DEUM, ob 19.30.

Kino KRANJSKA GORA

29. novembra angl. amer. barvni film VELIKI GETSBI.

30. novembra italij. barvni film TE-DEUM.

3. decembra dom. barvni film HIT-LER IZ NASE ULICE.

6. decembra dom. barvni film DR. MLADEN.

Gledališče

PETEK, 28. novembra ob 19. uri CENTRALNA PROSLAVA OB DNEVU REPUBLIKE — Sodelovali bodo: pihalni orkester Jeseniških železarjev, ženski pevski zbor Jesenice, moška pevka zbor JEKLAR in VINTGAR ter člani gledališča z recitacijami.

AVTO MOTO DRUŠTVO ŽIROVNICA

vabi k sodelovanju

INSTRUKTORJE PRAKTIČNE VOZNJE

za poučevanje kandidatov za voznike motornih vozil. POGOJ: veljavno instruktorsko dovoljenje B kategorije. Zainteresirani kandidati naj pošljejo pisemne ponudbe v roku 10 dni po objavi na naslov: Avto moto društvo Žirovnica.

SESTANEK UPOKOJENCEV

Društvo upokojencev — Žirovnica vabi na članski sestanek, ki bo 29. novembra ob 17. uri v obnovljeni dvorani doma Zelenica. Po sestanku bo krajši kulturni program v počastitev 30-letnice osvoboditve, za tem pa prosta zabava.

Vabi odbor DU Žirovnica

ZAHVALA

Ob boleči izgubi drage, ljubljene mame, stare mame, babice in prababice

FRANCISKE VAUPOTIC

se iskreno zahvaljujemo predsedniku zveze vojaških invalidov tov. Kalanu za poslovljene besede ob krsti pokojnice in tov. Kiršnerjevi za vso skrb, ki jo je imela v času njene bolezni. Zahvaljujemo se tudi vsem sosedom za poklonjeni denar in pomoč v teh težkih trenutkih.

Zahvaljujemo se družini Pintarjevi za nesebično pomoč in poštrevnost in Vinkotu Ambrožiču, ki nam je omogočil prevoz od doma do pokopališča. Zahvala vsem, ki so darovali cvetje in pokojnico v tako lepem številu pospremlili na njeni zadnji poti.

ZALUJOČI: sinova Viktor in Franci, hčerke Mila in Dina z družinami ter ostalo sorodstvo

ZAHVALA

Ob boleči izgubi drage mame in stare mame

MARIJE PAVSIC

roj. Gogala

se iskreno zahvaljujemo Višnarjevem za vso pomoč in venco, sestanovalec bloka V. Svetina 23 na Koroški Beli, gasilec železarne Jesenice in vsem ostalim, ki so jo spremlili na njeni zadnji poti in ji poklonili cvetje.

ZALUJOČI: sin in hčerka z družinami ter ostalo sorodstvo

ZAHVALA

Celotnemu kolektivu ETE se najlepše zahvaljujem za prejeto darilo ob upokojitvi in za obisk na domu.

Francka Govekar

ZAHVALA

Ob smrti našega dragega moža, očeta in brata

FELIKSA TRAVNIKA

se iskreno zahvaljujemo vsem sorodnikom, prijateljem in sosedom za vso pomoč. Posebno zahvalo izrekamo osebju kirurškega oddelka bolnišnice Jesenice za vso skrb in nego. Iskrena hvala sestanovalec kakor tudi kleparjem železarne za denarno pomoč. Hvala tov. Divjaku in tov. Pogačniku za lepe poslovljene besede in pevcem za žalostinke ter vsem darovalcem vencev in cvetja. Se enkrat zahvala vsem, ki so nam izrekli sožalje in spremlili pokojnega na njegovi zadnji poti.

ZALUJOČI: žena Milica, sinova Dani in Milan, hčerka Dragica in sin Srečo z družinami ter sestre in bratje

ZAHVALA

Najlepše se zahvaljujem zdravniški komisiji, predsedniku dr. Sajevicu in članom dr. Jenkutu in ortopedinji Tatjani Dolenc — Velickovič, da so mi omogočili brezplačno zdravljenje v zdravilišču Laško.

Pikon Zofka

O NOVEM ZAKONU O PROMETU

Vabimo vas na predavanje, ki bo 27. novembra ob 19. uri v kino radio. Predaval bo Zdravko Petrič, inšpektor za notranje zadeve ljubljana in sicer o:

- prometnih nesrečah v jeseniški občini in
 - novostih v novem zakonu v prometu.
- Na predavanju bodo predvajani tudi filmi iz prometne tematike.

Vabimo vse soferje in vse ostale, katere zanima promet na cesti.

AMD Jesenice in svet za preventivo in vzgojo v cestnem prometu pri Sob Jesenice

DOPISUJTE V ŽELEZARJA

OBČINSKO SINDIKALNO PRVENSTVO

V petek, 21. novembra je bilo v šahovski dvorani na Jesenicah občinsko sindikalno prvenstvo za leto 1975. Za tekmovalce se je prijavilo devet ekip: Železarne, Carinarnice, osnovne šole Prežihov Voranc, zdravstvenega doma, mejne milice na Jesenicah in Korenskem sedlu, gimnazije, ZIC in občinske skupščine Jesenice.

Vsaka ekipa je lahko tekmovala s štirimi tekmovalci. Tako kot že vsa leta nazaj je tudi letos najbolj izenačeno ekipo uspela zbrati Železarne, čeprav niso nastopili nekateri najboljši železarji, ki so zastopali klubske barve v ligaškem tekmovalstvu. Se najbolj se je letos približala Železarni Carinarnica, ki je zaostala samo za dve točki. Za ostala tri mesta so se enakovredno borile ekipe osnovne šole Prežihov Voranc,

ekipa zdravstvenega doma in ekipa postaje mejne milice na Jesenicah, ki so tudi zasedle naslednja tri mesta.

Ostale ekipe so bile premalo izenačene da bi lahko posegle po višjih mestih. Zmagovalna ekipa je nastopila v postavi: Ravnik, Ciuha, Poljanšek, Bec in Piberčnik, največ točk na posameznih deskah pa so dosegli: na prvi deski Ravnik 6,5 (Železarne), na drugi Kamšek 7,5 (Carinarnica), na tretji Poljanšek 6,5 (Železarne) in na četrty Jordanov 6 (Carinarnica).

Končni vrstni red: 1. Železarne 26, 2. Carinarnica 24, 3. osnovna šola Prežihov Voranc, 20,5, 4. Zdravstveni dom 18,5, 5. Postaja mejne milice Jesenice 15, 6. Občina Jesenice 11,5, 7. Postaja mejne milice Korensko sedlo 11, 8. Gimnazija 9 in ZIC 8,5.

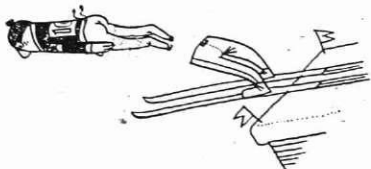
ODLIČEN FINIŠ

Potem ko so doma visoko premagali Nanos, so morali Jeseničani na gostovanje k ekipi Solidarnosti. Tudi s tega gostovanja so se vrnilo neporaženi, saj so domačine premagali z rezultatom 6:4. Od Jeseničanov so celo točko osvojili Pavlin in Krničar na članski deskah, članica Pongračeva ter oba mladina Železnik in Simončič, remizirala pa sta Zorko in Marušičeva.

Po tej zmagi so Jeseničani na tretjem mestu s 55 točkami.

V zadnjem kolu igrajo Jeseničani s Koprom na Jesenicah.

Vrstni red pred zadnjim kolom: Lesce 68,5, Novo mesto 64,5, Jesenice 58 itd.

SPORED OB DNEVU REPUBLIKE

V četrtek 27. novembra se začne finalni turnir SD Jesenice, na katerem lahko igrajo vsi tretje in višje kategoriki. Turnir se bo začel ob 17. uri v šahovski dvorani.

V soboto, 29. novembra bo na Jesenicah tradicionalni dvoboj ASKÖ Finkenstein iz Malešic in Jesenice na 30 deskah, ki se bo začel ob 9. uri.

V nedeljo bo v Kranju dvoboj z ekipo Kranja. Odhod bo ob 8. uri izpred šahovskega doma na Jesenicah.

V ponedeljek, 1. decembra pa bo v šahovski dvorani na Jesenicah odprti hitropotezni turnir ob dnevu republike. Začetek ob 9. uri dopoldne.

T. K.

ODLIČNI KRANJSKOGORCI

Zmage mladih hokejistov Kranjske gore v letošnjem državnem prvenstvu niso več presenečenje. Kranjskogorci so preteklo sredo dosegli pomemben uspeh v borbi za obstoj v družbi najboljših jugoslovanskih hokejskih moštev, saj so povsem zasluženoma premagali vevško Slavijo z rezultatom 8:4 (2:0, 3:1, 3:3). Rezultat povsem ustreza prikazani igri in razmerju moči na ledeni ploskvi, čeprav so po prepričljivem vodstvu domačinov z rezultatom 5:1, gostje nekaj časa v drugi in tretji tretjini zelo nevarno napadali na gol Pretnarja in so celo zmanjšali vodstvo Kranjskogorcev na 5:3. Toda, ko so se mladi Kranjskogorci ponovno zbrali in uredili svoje vrste, so zaigrali zopet napadalno in domiselno ter dosegli pomembno zmago.

Ceprav so vključili dve novi točki v svoj saldo, pa so Kranjskogorci še vedno ostali na zadnjem mestu, kajti Slavija je v soboto v Ljubljani visoko premagala Medveščaka in tako je prednost, glede obstoja v I-A zvezni ligi bolj na njeni, kot na strani Kranjskogorcev. Toda prvenstvo še zdaleč ni končano, hokejisti Kranjske gore pa imajo kljub zadnjemu uspehu Slavije, če bodo nadaljevali z dobrimi igrami, določene možnosti, da bi se obdržali v družbi najboljših.

Gole za Kranjsko goro so dosegli: Šuvak 3, Horvat, Šcap, Brun, Razinger in Berlišk po 1.

JESENICE : KRANJSKA
GORA 16:5

V dvoboju starejše in mlajše generacije jeseniških hokejistov je visoka zmaga povsem zasluženoma pripadla moštvu Jesenic, ki je pokazalo precej več. Kazalo je, da se bodo tudi tokrat

Kranjskogorci resno upirali boljšemu nasprotniku, kajti v 4. minuti so Jeseničani povedli z 1:0, nakar so še v isti minuti kranjskogorci rezultat izenačili. Toda v nadaljevanju so s precej boljšo igro Jeseničani že v prvih dvajsetih minutah povedli s 7:1.

Hokejisti Jesenic so bili boljši v vseh elementih hokejske igre, vendar ni odveč, če poudarimo, da se je kljub visoki zmagi izkazalo, da je jeseniška obramba dokaj neelastična in neiznajdljiva, v njenih vrstah pa smo videli tudi precej osnovnih napak: To je tembolj aktualno, kajti 10. decembra bo v dvorani v Podmežaklju odločilen dvoboj med Olimpijo in Jesenicami in bi strokovno vodstvo jeseniških hokejistov moralo posvetiti temu problemu vso pozornost. Sveži so še vtisi iz Ljubljane, ko so jeseniški hokejisti proti Olimpiji izgubili z rezultatom 3:6, večino zadetkov pa so ljubljancani dosegli prav po grobih napakah jeseniške obrambe.

Po prestani bolezní se je v vrste jeseniških hokejistov vrnil tudi Franci Zbontar, kar se je takoj poznalo.

Kranjskogorci so se srčno borili, vendar jim v soboto zvečer očitno ni šlo, saj so proti sebi imeli precej boljšega in izkušenejšega nasprotnika, kar je vsekakor vplivalo na njihovo medlo igro.

Gole so dosegli: za Jesenice: Pavlič 4, T. Košir, Poljanšek in F. Zbontar po 2 ter Pristov, Hafner, Smolej, S. Košir, Joža in Rado Razinger po 1.

Za Kranjsko goro pa: Šuvak 2 ter D. Razinger, Horvat in Medved po 1.

DOPISUJTE
V ŽELEZARJA

KRANJSKA GORA — JESENICE 17:4

Srečanje med starejšimi in fizično močnejšimi mladinci Kranjske gore ter precej mlajšimi hokejisti Jesenic, je kljub visoki in zaslužen zmagi Kranjskogorcev, minila v zanimivi igri. Kranjskogorci so bili seveda precej boljši in jim ni bilo treba, da bi se maksimalno prizadevali za visoko zmago. Tudi mlajši Jeseničani so na trenutke pokazali dokaj dobro igro, vendar so bili pred vrati Pretnarja (v zadnji tretjini je branil Drole) precej nespretni in neiznajdljivi. Srečanje je torej še enkrat pokazalo, da imamo na Jesenicah več kot obetajoč mladi hokejski kader, ki vrača upanje, da se bodo iz teh mladih hokejistov čez čas »rodili« noví Felci, Tišlerji, Klinarji...

Gole za Kranjsko goro so dosegli: D. Horvat 5, Brun in Šuvak po 3, Lah 2, Golja, Jug, M. Horvat in Šlibar po 1; za Jesenice pa: F. Crnović 2, Stros in pestotnik po 1.

Z odbojarske tekme A in B ekipe državne reprezentance na Jesenicah (12. julija)

GABERJE : JESENICE
2:3

Jeseniške odbojkarice so se vrnile z gostovanja v Celju z novima dvema točkama in se s to zmago pomaknile na prvenstveni lestvici za dve mesti navzgor in trenutno zasedajo šesto mesto. Nastopile so v postavi: Mahnič, Baloh, Rabzelj, Purger Mimi, Purger Martina, Tušar, Lukek in Tomažič.

V tekmi, ki je trajala skoraj dve uri, smo videli polno preobratov, kar nam pove tudi rezultat, saj so se seti zaključevali z veliko razliko v točkah, enkrat v korist domače, drugič v korist gostujoče ekipe. V celoti igra obeh moštev ni bila preveč kvalitetna, vendar so igralke v posameznih trenutkih pokazale, da je odbojka res zanimiva moštvena igra. V prvem setu so domačinke z dobrimi servisi in igro v polju

presenetile gostje, ki se nikakor niso mogle vzdržati in nuditi uspešnega odpora. V drugem in tretjem setu pa so z lepo pripravljenimi akcijami gostje dokazale, da z malo več volje in predvsem z dobro igro v polju lahko to srečanje odločijo v svojo korist. Vendar so v četrtem setu ponovile igro iz prvega. V petem odločilnem setu pa so ponovno prevzele pobudo in domačinkam »dovolile« doseči le eno točko.

Ta tekma je pokazala, da imajo jeseniške igralke premalo treninga, da bi lahko svojo igro ustalele na nekem določenem nivoju. Tako pa kvaliteta igre niha iz seta v set. Do konca prvenstva bo to težko popraviti, vendar pa bo to naloga do začetka spomladanskega dela prvenstva.

Do konca prvenstvenih borb za našo ekipo preostane še tekma v Ljubljani z istoimensko ekipo.

ACO

OK BOHINJ : ŠŠD
KOVINAR 1:3

V petek je bilo v telovadnici nove osnovne šole v Bohinjski Bistrici prijateljsko srečanje v odbojki med ženskima ekipama OK Bohinj in ŠSD Kovinar (gimnazija). Zmagale so gimnazistke z rezultatom 3:1 (15:11, 15:11, 15:17, 15:11).

Ceprav je bilo na obeh straneh še veliko napak, se rezultati treningov že kažejo. Članice ŠSD Kovinar so prikazale enotnejšo igro in zasluženo zmago. Pohvaliti velja tudi članice OK Bohinj, saj so bile vsekoli enakovredne nasprotnice.

Prijateljska srečanja naj bi služila kot dodatna priprava na spomladanski del tekmovanja druge ženske lige v odbojki.

Za ekipo ŠSD Kovinar so nastopile: Volarič, Kisovec, Zupan, Golobčič, Črnologar, Pribošič, Piberčnik.

Pika

NAGRADNA KRIŽANKA

Današnja križanka je nagradna. Za reševalce s pravilnimi rešitvami razpisujemo naslednje nagrade: ena nagrada 100 din, dve nagradi 70 din, tri nagrade 50 din in štiri nagrade po 30 din.

Vsak lahko sodeluje pri žrebanju le z eno rešitvijo, ki naj jo pošlje v kuverti, na katero naj poleg naslova Uredništvo Železarja, napiše še nagradna križanka.

Rešitve vpišite v izrezan lik križanke s tiskanimi črkami in čitljivo ter nam jih pošljite do vključno 9. decembra 1975 do 12. ure.

HRVAŠKI BEGUNEC PRED TUZKI	DVIG MORSKE VODE	SLOV. FILOZOF (Edenko)	HRIB PRI BEOGRADU	MESTO V ITALIJI	HRVAŠKI PETROL	SOGLAS- NICA	NASELJE V BANATU	POPOLEN DUŠNI MIR	VERGILOV EP	FRANCOSKI FILMSKI IGRALEC	TANČO BLAGO	SPONA, VEZ	KEM. ZNAN ZA GALIJ	LJUDSKA REPUBLI- KA	AVT.OZN. ITALIJE	TUJE ŽENSKO IME	POD	IGRALEC ARNOLD	FINSKO JEZERO
KDOR IMA PLAVICO DO ČESA										UMRLI ITALIJANSKI KOMUNIST. VODITELJ									
NAŠ JEZIK										PRVI LETALEC RIMSKE A					NAJVEČJA KOPENJIVAL KEM.ZNAK ZA SELEN				
BRENČAL- NI INSTRUM.						KRESILNI KAMEN STARI OČE						GRŠKI BOG VETROV	IGRA NA SREČO TIR						
METLICA					AM.TROBEN- TAR (Miles) ENAKA SOGLASN.					LJUDSKI ODBOR	DIVJI PRAŠČ ANTON GOGALA						OLGA ROZMAN POVRTNINA		
OŠTEVA- NJE							REDKEJŠE ŽENSKO IME					SAMOGLAS- NIK IN SOGLASNIK				RIBJA JAJČECA AVT.OZN.ZA NOVO MESTO			
			POGAN				NAROČILO					GLAVNO MESTO ANGLIJE PRESTOLNICA ASIRIJE							POLJSKA CVETLICA
					PRITR- DILNICA				14. SOGLASNIK	OTOČ PRI KORZIKI	KEM.ZNAK ZA DUŠIK LJUBEL, ZAL		GRM MARIJA DEL BLEDA			KLEJ SOSEŠČINA			
					AVTOM. OZNAKA AVSTRIJE		TOVARNA V CELJU	KOLNICA NA PRIMER							SESTRA (Hrvatstva) KRAČICA ZA 1000 kg				
									OKENCE					TRENJE				PREDLOG	
									SAMOGLAS.					ESTONCI				POJEDENSKI STROJ	
																KRADLJI- VEC, ZMIKAVT			ORUSNA MOŠKLA RIBA
						PLOŠOVNA MERA LJUBUVAL. Ž. IME		DEL TELESA ŽIVALI	VEZNIK RESTAVRACIJA V LJUBLJANI		MANJŠE NASELJE TUJE M. IME					REKA V ŠPANIJI			
MESTO V BOSNI						ZNAMKA JUHE HITER				LADO ERJAVEC ROMANA DETELA			SOGLASNIK NAŠA NAJ- MANJŠA BENAR, ENOTA		REKA V NEMČIJI TELOVADNA POVINA				
NADA POTRČ			GL.MESTO JUŽ.VOĐEJE SIVE BARVE				CELOVŠKI HOKEJ. KLUB	IRSKA (pasniška oblika)				GLAS PIŠČALKE PLESNA PRIREDITEV						KARDELJ EDVARD PRIPADNIK JUGOSLOV. NARODA	
FRANCOS- KA TEBOD. ORGANI- ZACIJA				OZDAČJE															
PRVA UPRIZO- RITEV				KEM.ZNAL ZA MOLIBDEN															
DEL LADJE								PRVI SAMOGLAS- NIK										RASA, PLEME	
																		MESTO V PIEMONTE	